

ORVOSI KÖNYVTÁRAK MEDICAL LIBRARIES

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja
Official Journal of Hungarian Medical Library Association

2017. 14. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

„Őszi, párás reggeleken
gombák nőnek a réteken,
kalapjukon
harmatcseppek,
napsugárral útra kelnek.”

Szücs Tamás

KÖSZÖNTŐ / EDITORIAL	3
HÍREK / NEWS	4
MOKSZ / HMLA	5
A MOKSZ 2016. évi Ellenőrző Bizottsági jelentése	5
MOKSZ pénzügyi kimutatás a 2016. évről	7
Bemutakozik a tatabányai Szent Borbála Kórház Orvosi Könyvtára	8
ESEMÉNYEK / EVENTS	10
Szakmai nap a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár és Múzeumban	10
KÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS / EDUCATION, TRAINING	14
Kérdésemre hol a válasz? Marad-e a válaszadó? Pillanatkép a magyar kórházi könyvtárak helyzetéről	14
Néhány külföldi kérdés és válasz a kórházi könyvtárak helyzete kapcsán	21
Könyvtárosok a kompetenciák rengetegében	26
Digitalizált Orvostörténeti és tudománytörténeti kiadványaink. A Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet kutatásaiból	40
EREDETI KÖZLEMÉNYEK / ORIGINAL ARTICLES	53
Svédország elsőként alapított kórháza, a Szerafimer Kórház története – ahol Karinty Frigyes is operálták. Serafimer Hospital, the first hospital in Sweden, where Frigyes Karinty was operated	53
ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNYEK / REVIEW ARTICLES	64
Szabó Magda regényeinek támogató ereje az egzisztenciális léhelyzetek megoldásában	64
A hatvan éve elhunyt Szabó Lőrincről egy orvosi könyvtáros szemüvegén át. Dr. Kabdebó Lóránt professzor úr „ajánlásával”	71
KIÁLLÍTÁSOK / EXHIBITIONS	82
Alkotó elmék, gyógyító orvosok – Innovatív medicina	82
INNEN-ONNAN / FROM HERE AND THERE	84
Könyvbemutató	84
ÉVFORDULÓK / ANNIVERSARIES	85
Az első magyar vöröskeresztes ejtőernyős hölgyek Tatár Margit és Medveczky Gabriella – Nyolcvan éve történt Mátyásföldön (1937-2017)	85
A magyar homeopátia és filozófia-történetírás „atyja” – Emlékezés Almási Balogh Pál dr.-ra halálának 150. évfordulóján	91
KÖZTÜNK ÉLNEK / LIVING AMONG US	95
„Tisztességes orvos voltam, igyekeztem mindig a betegek érdekét szolgálni” Beszélgetés Dr. Süle Tamás ny. belgyógyász főorvossal	95
NÉVJEGY / CARDS	101
Balogh Márta	101
NEKROLÓG / NECROLOGY	102
Szántai Lászlóné (1945-2017)	102
Dr. Jantsits Gabriella (1922-2017)	103
SZERZŐI ÚTMUTATÓ / INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	104

Kedves Kolléga! Kedves Olvasó!

"Múlt nélkül nincs jövő, s mennél gazdagabb a múltad, annál több fonálon kapaszkodhatsz a jövőbe."

Babits Mihály gondolata jutott eszembe, ahogy végigolvastam az őszi Orvosi Könyvtárakat. Nem véletlen, hogy költői sorokkal kezdem a köszöntőt. Ebben a számban olvashatunk Karinthy Frigyesről, Szabó Magdáról és Szabó Lőrincről is. Minden esetben természetesen orvosi/egészségügyi vonatkozásokon van a hangsúly. Karinthy Frigyes esetében azzal az intézménnyel ismerkedhetünk meg Dr. Weninger Csaba, Svédországban dolgozó orvos írásának segítségével, ahol neves írónkat megműtötték. Szabó Magda regényeinek biblioterápiás "felhasználását" foglalta össze Vilmosné Dr. Gilbert Edit. Dr. Gracza Tünde Szabó Lőrinc költeményeit, róla szóló tanulmányokat olvasva talált nagyon érdekes egészségügyi vonatkozásokat.

Nem feledkezhetünk meg a múltunkról. Minden jeles évforduló jó alkalom arra, hogy kiemelkedő személyiségeket, emlékezetes tetteket idézzünk fel. Folyóiratunk mostani számában az első magyar vöröskeresztes ejtőernyős hölgyekről tudhatunk meg információkat. Dr. Zóka Péter írásával megemlékezünk Kossuth Lajos orvosáról, Almási Balogh Pálról, aki a magyar homeopátia és filozófiatörténet-írás atyja, igazi polihisztor volt.

A mai magyar kórházi könyvtári állapotokról szól Beke Gabriellával közösen készült írásunk, mely két felmérés eredményeit veti össze. Ehhez a cikkhez kapcsolódik Pogányné Dr. Rózsa Gabriella publikációja, melyben a külföldi helyzetet ismerteti. Mindnyájan tisztában vagyunk azzal, hogy egészen mások az elvárások egy mai könyvtárossal szemben, mint mondjuk még egy évtizeddel ezelőtt. Dr. Sipos Anna Magdolna a könyvtárosok kompetenciájával kapcsolatos ismereteket osztja meg velünk, nem csak a magyar, de néhány külföldi ország példáján keresztül.

Két nekrológ is szerepel ebben a folyóiratszámában, két kedves kolleganónkról emlékezünk meg, akiket nemrég veszítettünk el. Emléküket szívünkben őrizzük tovább!

Mindenkinek jó szívvel ajánlom az őszi Orvosi Könyvtárakat. Jó olvasást, hasznos időtöltést kívánok!

Dr. Palotai Mária
MOKSZ elnök

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) Dr. Palotai Máriának a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége (MOKSZ) elnökének szakmai életútja elismeréseképpen, 2017. július 5-én a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Emlékérmét adományozta. Az Emlékérem átadására a MKE 49. Vándorgyűlésén, Miskolcon került sor. Sok szeretettel gratulálunk Elnök Asszonyunknak!

A Könyvtárvilág című online szaklap 2017. évi 3-as száma a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége (MOKSZ), a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára és az ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtára által, immár harmadik alkalommal, 2017. május 8-án megrendezett Egészség–Információ–Könyvtár Konferenciáról tudósította olvasóit.

A cikk az alábbi linken található:

<http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2017/06/3-egeszseg-informacio-konyvtar-konferencia/4008/#more-4008>

Megjelent a Könyvtár Intézet (KI) honlapján a 2016. évre vonatkozó hazai könyvtári statisztika. A statisztikai adatok alapján Bognár Noémi Erika, a Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály munkatársa készített egy infografikát, amely kiemel néhány fontosabb információt a 2013-2016-os időszakból. Az infografika kitér az adatszolgáltatók számának alakulására, és annak megyei eloszlására. Megmutatja a könyvtárosok és rendezvények számának, a nyitvatartási időnek, az állománynak és a könyvtárhasználatnak a változását is.

A 2016-os könyvtári statisztika táblázatait és elérhetőségeik nyilvánosak.

Az alábbi linken minden könyvtár minden adatát lehet megtekinteni:

<http://ki.oszk.hu/content/magyarorszag-konyvtarak-statisztikai-adatai>

A legfontosabb adatok hosszú idősorait az alábbi aloldalon lehet vizsgálni:

<http://ki.oszk.hu/content/magyarorszag-konyvtarak-es-iskolai-konyvtarak-statisztikai-adatai-1998-2009>

Az elkészített "TEKE-SZAKMÁ"-t itt találhatja az érdeklődő:

<http://ki.oszk.hu/content/konyvtari-statisztika-evkonyv>

Forrás: <http://ki.oszk.hu/content/infografika-2013-2016-k-z-tti-k-nyvt-ri-statisztikai-adatokb-l>

A MOKSZ 2016. évi Ellenőrző Bizottsági jelentése

Összeállította Bede Józsefné EB elnök

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének Ellenőrző Bizottsága a szervezet 2016. évi munkáját, céljainak végrehajtását, gazdasági tevékenységeit, eredményeit az alapszabályban foglaltaknak megfelelően egész évben figyelemmel kísérte, az ellenőrzéseket végrehajtotta.

A Szervezet tevékenységei:

- Stratégiai koncepció készült 2016-2020 közötti időszakra Dr. Virágos Mártának és az elnökség többi tagjának köszönhetően, mely a MOKSZ honlapján a dokumentumok menüpontban érhető el.
- 2016. április 7-én 2. alkalommal rendeztük meg az **„Egészség-Információ-Könyvtár” konferenciát, melyen 120 fő vett részt.** A konferencia fő témája a mentális egészség volt, a szekcióülésen pedig a biblioterápiával foglalkoztunk. A program rendezői az Állami Egészségügyi Ellátó Központ-Országos Egészségtudományi Szakkönyvtára, és a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége.
- A MOKSZ az éves **közügyűlést** az „Egészség-Információ-Könyvtár” konferencia végén tartotta meg. Ekkor került sor az Alapszabály módosítására, mivel a Fővárosi Törvényszék hiánypótló végzéssel élt. A változtatásokat a Fővárosi Törvényszék elfogadta.
- 2016-ban a MOKSZ megalakulásának 20. évfordulóját ünnepeltük. Előadást hallgattunk és fényképeket nézegethettük az elmúlt 20 évről és oklevéllel köszöntöttük az alapító könyvtárak képviselőit, valamint az első vezetőség tagjait.
- Az elmúlt évben 32 jubiláló kollégát köszöntöttünk:
 - 5 éves/3 fő
 - 10 éves/ 3 fő
 - 15 éves/4 fő
 - 20 éves/5 fő
 - 25 éves/5 fő
 - 30 éves/3 fő
 - 35 éves/4 fő
 - 40 éves/3 fő
 - 45 éves/1 fő
 - 50 éves/1 fő
- Rendkívül sikeres szakmai napot szerveztünk 2016. június 9-én. Meglátogattuk (35 fő) a Kresz Géza Mentőműzeumot, a Pincekórházat és az Országos Mentőszolgálat új, budapesti mentésirányító központját.
- A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 48. Vándorgyűlésére Veszprémben került sor 2016. július 7-9. között. Szervezetünket többek között az ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár, a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára a Zala megyei és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kórházak könyvtárának munkatársai képviselték.
- A december 8-án megtartott adventi nyugdíjas találkozót (30 fő) közösen rendeztük a SE Központi Könyvtárával.

- Orvosi Könyvtárak szakfolyóiratunk 4 folyóiratszámával és egy különszámmal jelent meg.
- Az MTA Könyvtár és Információs Központtól igényelt DOI számmal minden folyóiratszám rendelkezik. (feltöltve a REAL-J-be: <http://real-j.mtak.hu/6325/>)
- Új kommunikációs csatornákon lehet elérni a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségét. E-mail: moksz.orvosikonyvtarak@gmail.com Facebook: <https://www.facebook.com/orvosikvtarak/?fref=ts> MOKSZ-önálló honlapja www.moksz.org

Kapcsolatok:

- A MOKSZ vezetősége mindig törekedett a hazai és külföldi könyvtárakkal, az egészségügyi intézményekkel jó kapcsolatot tartani, nemcsak írásos és szóbeli formában, hanem szakmai rendezvényeken, konferenciákon való részvétellel, előadások megtartásával, publikációk megjelentetésével, vagy a saját kiadvány az Orvosi Könyvtárak közzétételével.
- A konferenciánkról három beszámoló jelent meg különböző szakfolyóiratokban.
- A Szakkönyvtári seregszemlén 2016 március 29-én az Orvosi szakkönyvtárak helyzete a mai Magyarországon: Egy kérdőív tanulságai címmel hangzott el előadás a Szövetségünk részéről.

Tagság, elnökség, ellenőrző bizottság

- A szervezetnek **2016-ban csak azért nem változott a taglétszáma mert 2 új tag jelentkezett ugyan a Szövetségbe, (Simmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár és a Richter Gedeon Nyrt. Műszaki Könyvtár), de kettő ki is lépett (szentesi és a szekszárdi kórházak). Így továbbra is 55 tagkönyvtárat tartunk nyilván, akik a 3 000,- Ft-os éves tagdíjat be is fizették.**
- Elnökségi ülés 2016 február 18-án és november 4-én volt. Közben telefonon és elektronikus levelezéssel történt a kapcsolattartás, a feladatok folyamatos megbeszélése. Az ellenőrző bizottság részt vett az üléseken, élve javaslattételi jogával.

Adminisztratív tevékenység

- A MOKSZ **gazdasági és dokumentációs tevékenységét** Dr. Palotai Mária látja el. A könyvelést Fenyvesi Beáta könyvelő végezte 2016-ban.
- **A gazdasági elszámolás** az előző évekhez hasonlóan 2016-ban is **elektronikus** úton történt.
- **Pénzügyi ellenőrzés** 2016. február 18-án, 2016. november 4-én volt.

MOKSZ pénzügyi kimutatás a 2016. évről

I. NYITÓ ÉS ZÁRÓ TÉTELEK

NYITÓ TÉTELEK 2016.01.01.:		ZÁRÓ TÉTELEK 2016.12.31.	
Bank nyitó egyenleg	29.435,- Ft	Banki záró egyenleg	671.357,- Ft
Pénztár nyitó egyenleg	10.695,- Ft	Pénztár záró egyenleg	50.815,- Ft
ÖSSZESEN	40.130,- Ft	ÖSSZESEN PÉNZKÉSZLET	722.172,- Ft

II. BEVÉTELEK – KIADÁSOK - TÁRGYÉV

BEVÉTELEK		KIADÁSOK	
Tagdíj bevétel	199.000,- Ft	Egyéb működési költség*	715.497,- Ft
Támogatói bevétel	1.249.150,- Ft	Postaköltség	2.765,- Ft
Kamatbevétel	49,- Ft	Bankköltség	47.895,- Ft
ÖSSZESEN	1.448.199,- Ft	ÖSSZES KIADÁS	766.157,- Ft

**(vezetőségi testületi ülés, dekoráció, nyomtatvány, virág, stb.)*

BEVÉTELEK	1.448.199,- Ft
KIADÁSOK	766.157,- Ft
	682.042,- Ft

III. PÉNZÜGYI ELSZÁMOLÁS

PÉNZKÉSZLET NÖVEKEDÉS (+)		PÉNZKÉSZLET CSÖKKENÉS (-)	
Bank nyitó egyl.	29.435,- Ft	Kiadások	766.157,- Ft
Pénztár nyitó egyl.	10.695,- Ft		
Bevételek	1.448.199,- Ft		
ÖSSZESEN	1.488.329,- Ft	ÖSSZES KIADÁS	766.157,- Ft
ZÁRÓ PÉNZKÉSZLET 2016. 12. 31.		722.172,- Ft	

Budapest, 2017. május 18.

Bede Józsefné EB elnök

Bemutatkozik a tatabányai Szent Borbála Kórház Orvosi Könyvtára

Balogh Márta

E-mail: balogh.marta@tatabanyakorhaz.hu

2017 nyara, épp belépünk a MOKSZ-ba, és felkérésre elkezdem írni a könyvtár bemutatását, miközben kényszerű állományapasztást hajtunk végre.

Gondolatban gyorsan átfutom a mintegy 65 év történetét a kezeteiktől: 77 kötet és néhány személyes gyűjteményből származó folyóirattól a nemtudomén hány kötetig. „A hajdani 4 órás kolléganő mellett további kettő kapott státuszt, majd négy könyvtáros látta el a megnövekedett feladatokat” – áll egy korabeli feljegyzésben. Most ketten dolgozunk, összesen 12 órás munkaidőben, kibővített feladatkörrel.

Könyvtárak szűntek meg körülöttünk, az egyetlen működő orvosi-egészségügyi szakkönyvtár vagyunk Komárom-Esztergom megyében. Működésünkre ugyanaz a közművelődés és könyvtárpolitika hat, mint bármely más típusú könyvtárra, ez a hullámvásút hol fellendít, hol hullámvölgybe visz minket. Intézményünk 2016-óta oktatókórháza a Semmelweis Egyetemnek, 2017 nyaratól a tatai kórház, mint a Szent Borbála kórház telephelye működik. Tehát együtt áll a megbonthatatlan hármas egység (*Leopoldo della Santa*): vannak potenciális olvasóink, vannak könyveink (előfizetéseink), és vagyunk mi könyvtárosok.

Több költözést megélve, jelenleg könyvtárunk 40 négyzetméter alapterületen a központi igazgatás mellett helyezkedik el. Gondosan ápoljuk ezt a jó szomszédságot, és minden lehetőséget megragadunk annak érdekében, hogy a döntéshozóink előtt is reprezentáljuk a könyvtári munkánk jelentőségét, sokszínűségét.

Szolgáltatásaink: tájékoztatás, helyben olvasás – bár ezt egyre kevesebben igénylik, olvasószobánk kiterjesztett változata az e-mail fiók –, kölcsönzés, témafigyelés, irodalomkutatás, másolatszolgáltatás, könyvtárközi kölcsönzés. Ez utóbbit kolléganőm, Ungi Józsefné nagy figyelemmel és odaadással végzi, nem ismer lehetetlent, emiatt a kollégák szívesen fordulnak hozzá kisebb-nagyobb igényeikkel.

Állományunk nem csak az orvostudomány, egészségügy területét öleli fel, hanem a kórház működéséhez nélkülözhetetlen pénz- és munkaügyi, jogi dokumentumok és adatbázisok beszerzése, megrendelése és könyvtári kezelése is feladatunk. Sajnálatos módon 2000 óta külföldi print folyóirat beszerzését nem engedélyezi a vezetés, azonban támogatják az elektronikus adatbázisok elérhetővé tételét. 2008 óta tagjai vagyunk az EISZ-nek, ebben a konzorciumi formában kapjuk a Science Direct és Scopus adatbázisokat, valamint az Akadémiai folyóiratokat.

Ugyan nem nyilvános könyvtárként funkcionálunk, azonban szívesen kielégítjük a városban és környékén élő szakemberek, hallgatók, vagy az egészségügy, orvostudomány határterületén tevékenykedő szakemberek információs igényeit is.

A Szikla rendszerhez történő csatlakozásunkkal vállaltuk, hogy állományunkat nyilvános számítógépes katalógusban rögzítjük. Ezen a téren van elmaradásunk. A jövőre nézve bízom abban, hogy jelentős előrelépést tudunk majd tenni e téren. Miután az alagsori raktárunkban bekövetkezett vis major helyzet miatt – a könyvek tartós és folyamatos elázás következtében

bepénészesedtek –, állomány ellenőrzést és ezt követően selejtezést hajtottunk végre, kiderül mennyi dokumentum maradt a birtokunkban.

A fotóval illusztrálni szeretném, hogy nem a kiinduló állapotunkból, 77 kötetel folytatjuk munkánkat, tesszük dolgunkat.

Alsó kép: Szent Borbála Kórház. Forrás: http://www.kisalfold.hu/komarom/adossagbol_kiadossagba_be_8211_ez_a_szent_borbala_korhaz_jovoje/2424266/

Szakmai nap a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár és Múzeumban

Bede Józsefné

SZSZBMK és Egyetemi Oktatókórház

Dr. Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtár és Közművelődési Gyűjtemény

E-mail: bede.jozsefne@szszbmk.hu

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége (MOKSZ) szakmai továbbképzést hirdetett 2017. június 8. (csütörtök) 10 és 16 óra között a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtárba. A rendezvényre 15 fő jelentkezett, de végül 12-en tudtak eljönni a rendkívül gazdagnak ígérkező programra.

Először a könyvtárat látogattuk meg, a Török utca 12. szám előtt találkoztunk. Az épületet – amelyben a könyvtár jelenleg működik – 1927-ben, Robelly Aladár tervei alapján építették, neobarokk stílusban.

Első tulajdonosa Kormos Ilona, sváb származású orfeumi magánénekesnő volt. Akkor az alsó szint volt a kiszolgáló személyzet szintje, a második a társadalmi szint, a harmadik pedig a privát szint – tudtuk meg a könyvtár mb. főigazgató-helyettesétől, dr. Magyar László Andrástól, aki nagy lelkesedéssel beszélt az épület történetéről. Mint érdekességet megmutatta az ételliftet is, ami a harmadik szinten a fürdőszobába vezetett. Kormos Ilona halála után a ház az Irgalmas Rend tulajdonába került. 1945-ben kötözőhelyként működött, majd Heine-Medin kórházzá alakították át. Az államosítások során az ORFI Kórház tulajdonába került, itt rendezték be a kórház könyvtárát.

1956 februárjától működött itt az orvostörténeti könyvtár, először egy emeleten, majd pedig birtokba vették az épület összes helyiségét a '60-as évek közepére. A könyvtár a Semmelweis Orvostörténeti Múzeummal és a Levéltárral alkot közös intézményt.

Szervezetileg pedig az Arany Sas Patikamúzeum és az Ernyey József Gyógyszerésztörténeti Könyvtár is az intézethez tartozik.

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár 2017 februárjától a Magyar Nemzeti Múzeum fenntartásába került.

A Könyvtár alapját az egykori Budapesti Királyi Orvosegyesület könyvtárának állománya képezi. A képen látható, 1882-ből származó katalógusszekrény ennek az időnek állít emléket.

Az állományt az idők során több klinikai- és magángyűjtemény beolvadása, illetve a dolgozók gyűjtőmunkája gazdagította tovább. A dokumentumokat beérkezési sorrendben tárolják, ezért fordulhat elő, hogy egy-egy témában a könyvtár több helyiségében is fellelhető az oda tartozó könyv. A jelenlegi állomány mintegy 150 ezer kötet, mely a kontinens 5 legnagyobb orvostörténeti gyűjteményei között szerepel. Gyűjtőköre az orvosi és gyógyszerészeti kiadványok a II. világháborúig, valamint orvostörténeti

kutatások. A gyűjtemény nyelvi és tematikai szempontból igen sokrétű. A könyvek kb. 15%-a latin, 30%-a német, és kb. 30%-a magyar nyelvű, a francia, angol, olasz, cseh, lengyel stb. nyelvű munkák mellett. De fellelhető kínai, japán, arab, ó- és újjörög, szanszkrit, török, sőt maláj nyelven kiadott kötet is. Témájukat tekintve, a már említett orvosi és gyógyszerészeti, valamint orvostörténeti műveken túl, igen sok értékes botanikai, asztrológiai, zoológiai, nyelvészeti, lexikográfiai vagy épp démonológiai ritkasággal is szolgálnak olvasóiknak. A ritkasággyűjtemény, (S. anyag), 16. és 17. századi, illetve magyar vonatkozású 18. századi könyveket tartalmaz. Az S. anyagon belül őrzik értékes kézírataikat, inkunábulumaikat, ill. régebbi vagy neves orvosok disszertációit is.

A képen a Hartmann Schedel-féle krónikából Buda első ábrázolását mutatja Dr. Magyar László András. A könyvet 1951-ben vették 150,- Ft-ért. Valamennyi itt őrzött könyvről részletes analitikus és könyvészeti leírást készítenek a munkatársak. A munkát persze nehezíti, hogy a könyvtár könyvei jórészt idegen nyelvűek, így a feldolgozáshoz – a könyvtárosi szakismereteken és némi orvosi tájékozottságon túl – legalább két-három idegen nyelv alapfokú ismeretére is szükség van. Szerzői-, szak- és ETO-katalógust építettek ki, a szakkatalógusaikat pedig már a nemzetközi bibliográfiák szakozása alapján újították meg. A számítógépes feldolgozás már ez alapján történt.

Különggyűjteményt alkotnak az orvos-írók kifejezetten irodalmi munkái, a kézikönyvtári könyvek, az erotikus kiadványok, a disszertációk és a mikrofilmek is. Folyóiratgyűjteményük főként a világháború előtti hazai és német nyelvterületen kiadott orvosi, gyógyszerészeti szaklapokat, valamint kurrens orvostörténeti lapokat tartalmazzák. Az országban egyedül náluk olvasható folyóiratok például a Homeopáthia első hazai számai, az Acta Helvetica, az Acta Leopoldina, az Acta Hafniensia, Vratislaviensia és Berolinensia 18.

század kötetei, valamint a századfordulón kiadott, rendkívül ritka Jahrbücher für Sexuellen Zwischenstufen, az Anthropophyteia, vagy a Freud-féle Imago korai példányai, illetve az egyik első magyar tudományos lap, az Allergnädigst Privilegierte Anzeigen füzetei is. A közel 30 000 kötetes különlenyomat-gyűjteményben olyan cikkek, tanulmányok is megtalálhatók, amelyek Magyarországon egyébként föllelhetetlen kiadványokban láttak napvilágot. Ezek nagy része dedikált is, pl. Sudhofftól, Sigeristtől, Ramón y Cajaltól vagy éppen Hans Schadewaldtől és Mayer Kolostól származók. Nagy és egyedülálló állomány van a birtokunkban – mondja az igazgató. De

gondjaink vannak a gyűjteményünk gyarapításával és elhelyezésével. Bár ebből a szempontból kifejezetten előnyös, hogy a könyvbeszerzésre fordítható összeg évek óta alig változik.

Az épület eredetileg családi háznak készült – egy része ki van adva – és a könyvtár kinőtte. Az új szerzeményeiket egyszerűen nem tudják hová tenni. Az igazán különleges lépcsőház egyik remeke a korlátot tartó oszlopon elhelyezett 18. századbeli füstölő. A pincészet semmire nem használható, 1990-ben márvánnyal burkolták ugyan, de vizes. Az alsó szinten (anno kiszolgáló személyzet) a konyhai, cselédszobákban vannak az archív könyvek. A második szinten (anno társalgó szint) találjuk a katalógusszekrényeket és az olvasótermet, ahol gyönyörű, 17. századból

származó intarziás asztal és az Irgalmas rend jóvoltából itt maradt 18. századi gránátalmás állóóra látható. A harmadik szinten pedig (anno hálószoba, budoár) az igazgatói szoba található, ahol a mindenkori vezetők, többek között Antall József (1932-1993) is dolgozott 1974 és 1990 között. Az igazgatói irodát egy I. Rudolf korabeli festmény választja el attól a helyiségtől, ahol a Budapesti Királyi Orvosegyesület 17-18. századi könyvei találhatóak.

A könyvtárat bárki látogathatja és használhatja, de gyűjteményük egyedi és pótolhatatlan volta miatt nem kölcsönözhető. A kölcsönzésre csupán könyvtárközi úton nyílik lehetőség. Információs szolgálatuk viszont telefonon, írásban és elektronikusan egyaránt jól működik.

A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár nem csak Magyarországon, hanem egész Kelet-Európában az egyetlen olyan gyűjtemény, amelyben orvos- és egészségügy-történeti, gyógyszerészettörténeti témák eredménnyel kutathatók. Távlati céljuk, hogy ezt a rendkívül ritka anyagot az interneten is hozzáférhetővé tegyék, a könyvtárközi és információs szolgáltatásaik fejlesztésével pedig regionális kutatási központtá emeljék.

Forrás - információk:

www.google.hu

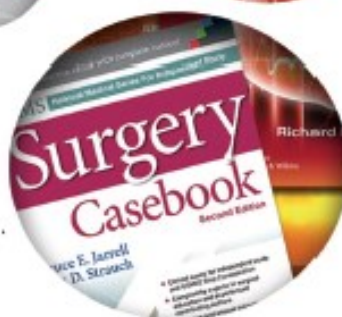
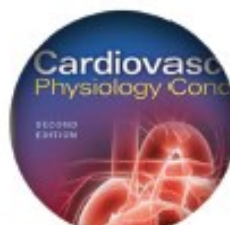
<http://semmelweismuseum.hu/#kutatoszolgalat>

<http://www.semmelweis.museum.hu/rendezvenyek/index.html>

www.prospeto.hu

- ✓ A legnagyobb választékú szakkönyvtárház és a vezető külföldi könyves könyvtárellátó Magyarországon.
- ✓ Gyakorlatilag az összes angol és német nyelvű szakkönyv megtalálható webes áruházában.
- ✓ Gyors beszerzés, remek árak, kedves ügyfélszolgálat. Ingyenes a szállítás* irodánkig.

**Angol, amerikai, német és francia könyvek esetében.*

Külföldi
könyvek
kívánságra

WWW.PROSPERO.HU

Kérdésemre hol a válasz? Marad-e válaszdó?

Pillanatkép a magyar kórházi könyvtárak helyzetéről

Beke Gabriella¹, Dr. Palotai Mária²

Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtár¹

Állami Egészségügyi Ellátó Központ Országos Egészségtudományi Szakkönyvtára²

E-mail: bega@zmkok.hu

*„A tudás legnagyobb ellensége nem a tudatlanság, hanem a tudás illúziója”
Stephen Hawking*

Az orvosi könyvtárak (könyvtárosok) nem szűnő, napi problémája, hogy az egészségügyben dolgozók munkáját – betegellátást, betegségmegelőzést – miként tudnák a leghatékonyabban, legcélravezetőbb módon segíteni. Az orvostudomány – más tudományágakat megelőző – rohamosan növekvő és avuló információ-áramában van-e szükség, igény a nyomtatott és online forrásokból történő speciális könyvtári szolgáltatásokra? Az orvos-egészségügyi „kórházi” könyvtárak missziója alapján milyen módokon próbálnak – a feljük irányuló „rejtett”, vagy pontosan megfogalmazott igényeknek – „elébe menni”, megfelelni?

Két felmérés alapján milyen következtetések vonhatók le az orvosi könyvtári hálózat működési feltételeiről, szerepük megváltozásáról? Milyen megoldandó feladatok adódnak a hálózat egészét érintő, annak jövőbeli működését illetően? A helyzet javításáért mit tehet a Magyar Kórházszövetség, mit tehet a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége? A pontos helyzetkép feltárása nyomán leginkább ezekre a kérdésekre keressük a választ.

Misszió és szakkönyvtári feladatok

A kórházakban, klinikákon, vagy az egészségügy egyéb területein lévő szakkönyvtárak is egymás munkáját segítve, kiegészítve, hálózatban működnek. Ebből adódóan saját és hálózati tudásbázisával – nyomtatott dokumentumok, elektronikus források – kiemelt célként támogatják a gyógyító, oktató és kutatómunkát, a betegségmegelőzést, valamint az egészségügyben dolgozók szervezett és önképzését. Ezen könyvtárak elsődleges célcsoportja – értelemszerűen – az egészségügyben dolgozó orvosok, ápolók, egyéb szakalkalmazottak, az e pályára készülő felsőfokú tanintézetek hallgatói, miközben nem feledkezhetnek el az egészséges életmód, betegségmegelőzés iránt érdeklődők igényeinek kielégítéséről sem.

Ahhoz, hogy a hálózat könyvtárai eleget tudjanak tenni a feljük irányuló – olykor pontosan meg sem fogalmazott – igényeknek, ahhoz, hogy segíthessék a bizonyítékokon alapuló orvoslást, a költséghatékony betegellátást, a következő feladatoknak kell eleget tenniük.

a/ Folyamatos és tervszerű **állománygyarapításuk** során intézményük kiemelt és kevésbé kiemelt szakterületeinek megfelelően hozzáférhetővé kell tenni a legújabb szakismereteket. Függetlenül attól, hogy azok nyomtatott vagy elektronikus formában, könyv, folyóirat lapjain, vagy mértékadó, hiteles adatbázisokban, netán az internet nyújtotta egyéb lehetőségek (webhely, hírlevél, online források) bármelyikén is váltak elérhetővé. Ezen tájékoztatási, tájékozódási

lehetőségek ismerete, készség szintű használata, az ezek közt való eligazodás képessége mindenekelőtt a könyvtáros ismeret- és hatásköre, felelőssége.

b/ Az alapszolgáltatások (kölcsonzés) mellett szakkönyvtáraink esetében különös hangsúly került az **értéknövelt szolgáltatásokra**. Úgy, mint irodalomkutatás, témafigyelés, referenz szolgáltatás, miközben a könyvtárközi kölcsönzés iránti igény is jelentős.

c/ Az **állományvédelem kapcsán** esetünkben is különös figyelmet érdemelnek a régi könyvek, könyvritkaságok, de nem elhanyagolhatók az adatbázisokkal, online forrásokkal kapcsolatos más típusú (adat)védelem követelményei sem.

d/ Ahhoz, hogy a szakemberek közvetlenül, a lehető leggyorsabban, netán betegágy mellől, mobil eszközön is elérhessék a számukra szükséges, releváns információkat, ahhoz a könyvtárosoknak át kell adni ez irányú tudásukat, tapasztalataikat. Ennek módja a **felhasználóképzés** különböző formái: az egyéni, személyre szabott tanácsadástól az adatbázis-bemutatókon keresztül az akkreditált képzésekig.

e/ A könyvtárosoknak nem csak a már megjelent, – tértől, időtől független – publikus, ellenőrzött ismeretek nyújtása a feladata. A tudással való „gazdálkodás” szempontjából legalább ennyire elengedhetetlen, hogy az őt fenntartó intézmény (kórház) munkatársainak tudományos produktumait – a lehető legteljesebb módon – gyűjtse, rendszerezze, és egy folyamatosan gondozott, aktualizált **intézményi repozitórium** formájában nyilvános vagy korlátozott módon elérhetővé tegye. Ezen repozitóriumok – a bennük szereplő személyek publikációs listái révén – pontos képet adhatnak akár egy-egy munkatárs, akár az adott intézmény tudományos munkájának minőségére, tudományos aktivitására vonatkozóan.

f/ A könyvtári munka szerves része, hogy szolgáltatásait népszerűsítő **kiadványokat** – könyvtári kalauzt vagy egyéb, fontosabb eseményhez, évfordulóhoz kapcsolódó dokumentumokat, tájékoztatókat – adjon olvasói/felhasználói kezébe. Ennek egyik elektronikus formája lehet például a hírlevél.

g/ Ma már szinte elképzelhetetlen egy könyvtár saját, jól szerkesztett, interaktív, netán többnyelvű **honlap**, vagy **portál** nélkül. Ezt erősíti az a számokban is kifejezhető tendencia, ami szerint a személyes könyvtárlátogatók számát egyre nagyobb ütemben meghaladja a könyvtárak virtuális látogatóinak mennyisége. A honlap/portál szolgáltatásai közül kiemelést érdemelnek a könyvtárak online katalógusai, amelyek gyorsan, könnyen tájékoztatnak arról, hogy egy adott, éppen keresett kiadvány abban a könyvtárban elérhető-e, előjegyezhető-e. Az olvasók – többek közt – itt szerezhetnek tudomást a könyvtárhasználat szabályairól, módjáról, továbbá igény szerint javaslatot tehetnek új dokumentum beszerzésére is. A honlap/portál biztosította lehetőség révén elektronikus úton kapcsolatba léphetnek a könyvtárossal, szabályozott körülmények között hozzáférhetnek szakmai adatbázisokhoz, vagy egyéb, a könyvtár célközönségét érintő speciális szolgáltatásokhoz.

h/ A könyvtár – különböző témakörök, aktualitások kapcsán – **kiállítások** keretében bemutathatja saját dokumentumait, ily módon ráirányítva a figyelmet egy-egy fontosnak ítélt témára, miközben megfelelő ismereteket is nyújt róla. A „hagyományos” kiállítások mellett „virtuális” kiállítások is rendezhetők a már említett céllal, oda vágó, akár ritkaság értékkel is bíró online tartalmak bevonásával.

i/ A szakemberek mellett a laikus, az egészség, **egészségmegőrzés** iránt érdeklődők igényeit is ki

kell elégíteni az egészségügyi szakkönyvtáraknak. Többek közt betegtájékoztató jellegű irodalom – egészséges táplálkozás, diétás tanácsok, kismamáknak szóló kiadványok, gyógytornával kapcsolatos füzetek – közreadásával. Ideális esetben beteggyesületekkel való együttműködés, velük való közös rendezvények is hozzájárulhatnak az egészséges életmód, betegségmegelőzéssel kapcsolatos célok megvalósulásához.

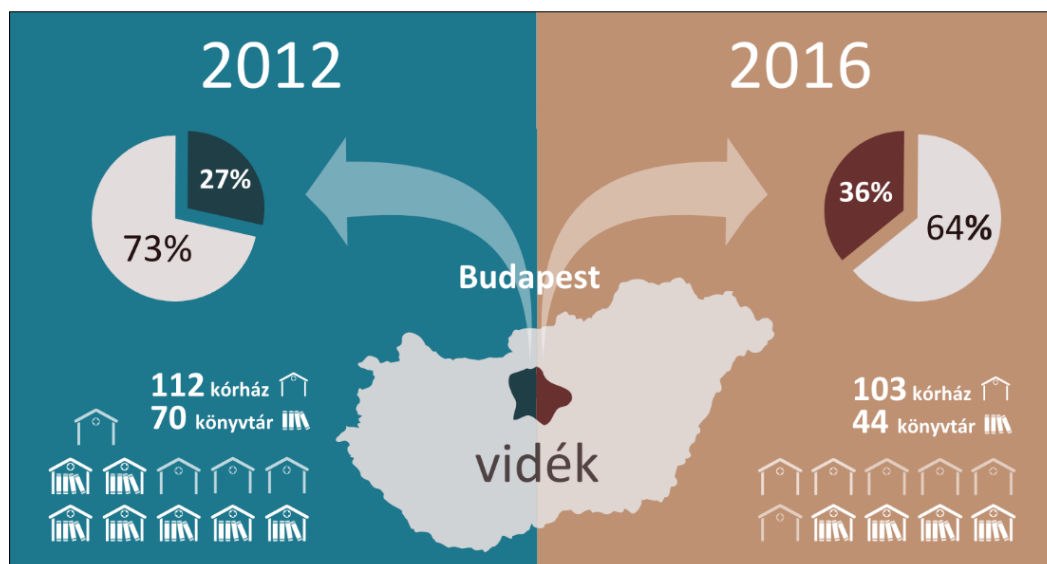
j/ Az egészségügyben dolgozók munkáját támogató, egyfajta „tudásbázisként” is működő szakkönyvtárak sem mondhatnak le az **élet hosszígtartó tanulást** segítő tevékenységükről sem. Ezt erősíti, az orvosok, szakdolgozók tudásának folyamatos fejlesztését ösztönző kreditpontok megszerzésének követelménye. Akár egy tanulmány megírására, akár egy szakmai fórumon vagy oktatási céllal összeállított előadás megtartására való igényes felkészülés is szükségessé teszi a könyvtárhasználatot. A betegellátás során nem egy eset adódhat, ami rutinszerűen nem megoldható, amikor az eredményes gyógyítás, gyógyulás érdekében nem nélkülözhető az adott problémának az irodalomban való „után-nézése”. Persze az sem elhanyagolható, amikor valaki úgymond „belső” igényből fakadóan lépést kíván tartani saját szűkebb vagy tágabb tudományterületének változásaival, naprakész kíván lenni az új és új ismeretek követésével. Ez mindemellett, hogy komoly elismerést érdemel, elképzelhetetlen egy megfelelő tudásbázist jelentő könyvtár nélkül.

Helyzetkép egy felmérés adatai tükrében

2011 májusában jött létre a Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség- és Szervezetfejlesztési Intézet (GYEMSZI). Az Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár fenntartója is ez a szervezet lett. Így ez a könyvtár, korábbi módszertani központi feladataihoz visszatérve, újból felvállalhatott a kórházi könyvtárak munkáját is segítő központi feladatokat. Első körben – állapotfelmérés céljából – 2012-ben kérdőíves felmérés készült a GYEMSZI fenntartása alá került intézetekben működő könyvtárakról.

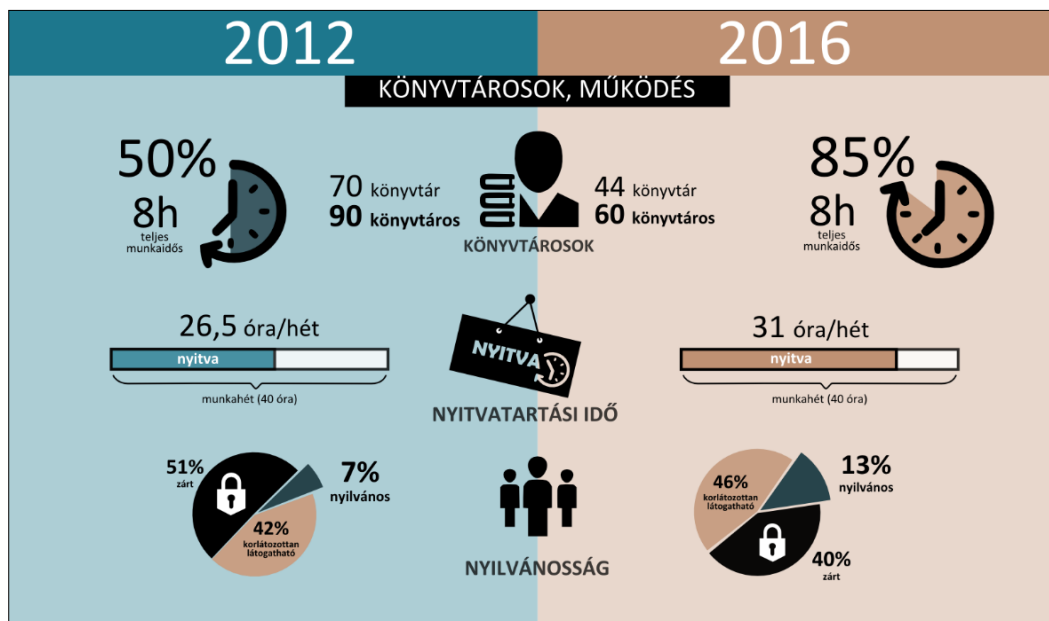
2015-ben a GYEMSZI átalakult, neve Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) változott. Feladatai között továbbra is kiemelt helyen szerepel a kórházak fenntartása. 2016-ban újból felmérés készült a kórházi könyvtárak között.

A következő négy – Brátán Vera által készített – infografika (1-4. ábra) a két kérdőívre kapott válaszokat hasonlítja össze.

1. ábra A könyvtárak számának alakulása

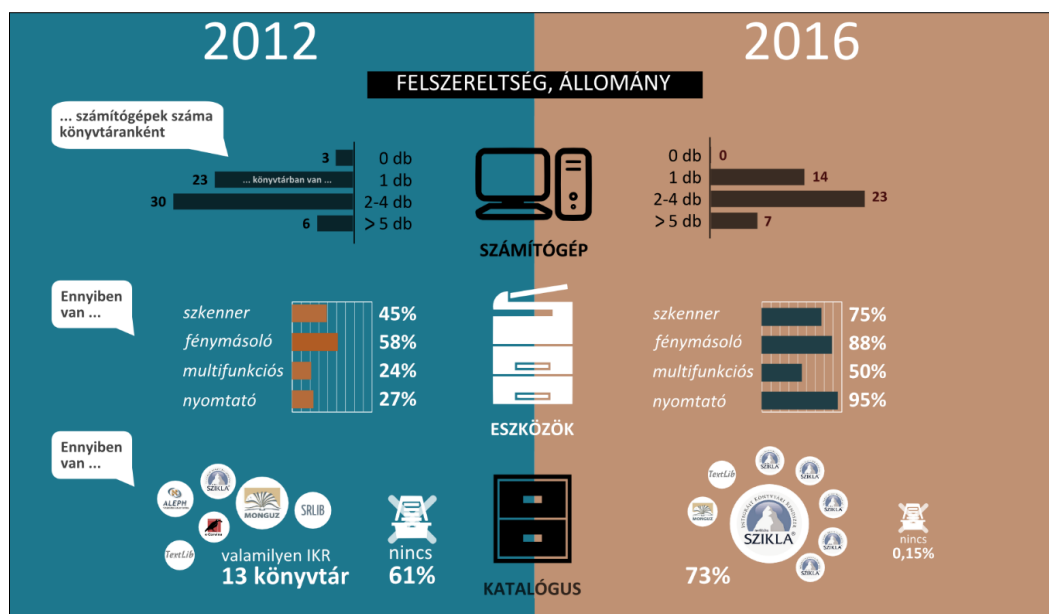
Az 1. ábra jól mutatja, hogy a kórházi könyvtárak száma drasztikusan csökkent az eltelt 4 év alatt. Elsősorban a vidéki és az egyszemélyes könyvtárak szűntek meg.

2. ábra A működésre vonatkozó adatok

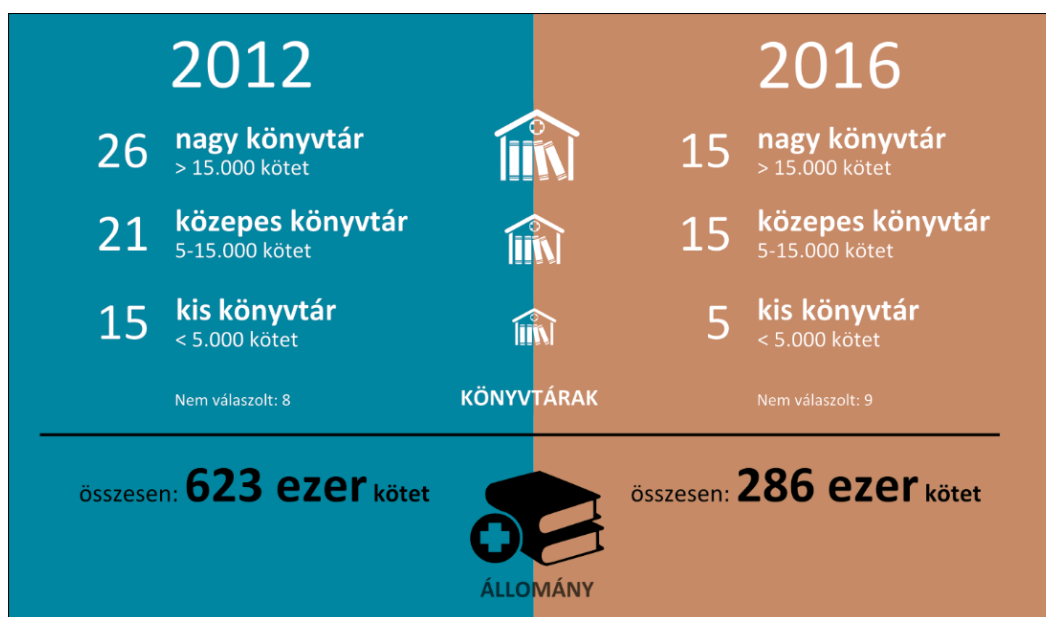
A két felmérés összehasonlítása szerencsére nem csak negatív eredményeket hozott. Így például többen dolgoznak napi 8 órában, mint korábban. Nőtt a nyitva tartási órák száma és emelkedett a nyilvános könyvtárak száma is, bár a kórházi könyvtárak jelentős része továbbra is zárt, vagy korlátozottan nyilvános könyvtárként működik.

2012-ben még több olyan könyvtár is volt, ahol vagy nem volt számítógép, vagy olyan gép, amelyet csak a könyvtári tevékenységhez használhattak. 2016-ban már nincs ilyen könyvtár. Emelkedett a reprográfiai eszközökkel való ellátottság az elmúlt négy év alatt és az integrált könyvtári rendszerek száma is megkétszereződött.

3. ábra A könyvtárak felszereltsége

Ez egy 2013-as GYEMSZI-s projectnek köszönhető. 29 helyen működik SZIKLA IKR, így ezeknek a könyvtáraknak van nyilvános katalógusa, amit a <https://kozkat.aeek.hu> felületen lehet elérni.

4. ábra A könyvtárak állománya

Hasonló mértékben csökkent a különböző állománynagyságú könyvtárak száma. Nem tudjuk, hogy mi lett a megszűnt könyvtárak állományával, több mint 300 ezer kötettel. Értékes könyvek, folyóiratok tűnhettek el a látókörünkől.

A két felmérés negatív és pozitív eredményeinek összesítése:

Az alábbi összesítés szerint több a pozitív eredmény, mint a negatív. Nem szabad azonban szó nélkül elmennünk a könyvtárak számának ilyen jelentős mértékű csökkentése, a közel egységes szakmai kritériumok szerinti szabályozás hiánya mellett.

Negatív

- ◆ Könyvtárak száma jelentősen mértékben fogyott (33%)
- ◆ Könyvtárosok száma csökkent
- ◆ A megszűnt könyvtárak állományáról nincs információ

Pozitív

- ◆ Nyitva tartási órák száma nőtt
- ◆ IKR már kétszer annyi könyvtárban van
- ◆ Könyvtári állományok feltárása, online katalógusok száma emelkedett
- ◆ Számítógép, eszköz felszereltség javult.

Könyvtár és egészségügy

Hiába is próbálnánk, nem kerülhető meg a könyvtárak működését, fenntartását alapjaiban meghatározó kérdés. Amikor a hosszú idő óta forráshiánnyal küzdő egészségügyben, a működtetésre szánt kiadások a közvetlen betegellátás kiadásaira is alig-alig (vagy nem) elegendők, akkor mi módon juthat költség a „nehezen kimutatható pénzügyi haszonnal járó” könyvtárak

fenntartására? A szűkös pénzügyi kondíciók mellett a hosszabb távú, közvetett megtérülést jelentő szaktudásra, a humán tőke képzésére hogyan fordíthat költségeket a betegellátásért felelős szervezet? A minőségi, biztonságos, eredményes gyógyító munka érdekében az arra jogosult vezetői testületeknek a nehéz gazdasági helyzet közepette is szembesülniük kell a következő kérdésekkel, meg kell találni a helyes választ ezekre.

- Lehet-e (költség)hatékony, bizonyítékokon alapuló betegellátás megfelelő tudásbázis-hozzáférés, a folyamatosan megújuló tudományos ismeretekkel való lépéstartás, azok gyakorlati alkalmazása nélkül?
- Orvosok/szakdolgozók eleget tudnak-e tenni szervezett képzésben való kötelezettségeiknek, önképzési igényüknek megfelelő tudásbázist jelentő háttér nélkül? Saját tudás gyarapítására, a már meglévő ismeretek (tudás) megosztására létezik-e a könyvtárnál megfelelőbb fórum, lehetőség?
- Minden érintett biztonsággal, szakszerűen tud tájékozódni az elektronikus források információtengerében? Biztos, hogy minden érintett önerőből eljut a felmerült kérdéséről az igazán adekvát (megfelelő, kielégítő) válaszra?

Mint minden más, a betegellátást végző, segítő tevékenységnek, a könyvtárnak is mielőbb meg kell találni megkérdőjelezhetetlen helyét az egészségügy rendszerében. Az ellátórendszer már elért színvonalának visszaesése, a továbbfejlődés elmaradásának veszélye nélkül elképzelhetetlen, hogy legalább a megyei és oktatókórházak egy egységes könyvtárszakmai kritériumok nélkül működjenek.

Változni, változtatni!

A szóban forgó felmérésből, annak tendenciáiból adódó következtetésekből olyan kényszerítő körülmények körvonalazódnak, ami az orvosi könyvtári hálózat fenntartóit, a hálózat dolgozóit a jó irányba való sürgető változásra, változtatásra kell, hogy sarkallja. Még akkor is, ha az eredmény esetleg nem érezhető / érződik egyik napról a másikra.

Mit vállalhat ez ügyben a MOKSZ?

- Megerősítve, megújítva tovább folytatja egyik legfontosabb alapfeladatát, a szakkönyvtári hálózat munkatársainak képzését, továbbképzését. Ennek érdekében a jövőben is megszervezi színvonalas konferenciáit, elindítja a személyes részvételt nem igénylő videokonferenciákat. A már felmért és megismert igények alapján tanfolyamokat szervez, kiemelt hangsúlyt helyezve az idegennyelv-tudás, szakmai idegennyelv-tudás megszerzésére, fejlesztésére.
- Könyvtárszakos hallgatóknak a speciális szakkönyvtári ismeretek/készségek elsajátításához gyakorlóhelyek kijelölésével biztosít lehetőséget.
- Aktívan részt vesz – könyvtári szakértők bevonásával – a „kórházi könyvtárak” működését meghatározó minimumfeltételek kidolgozásában, figyelemmel kíséri ezek betartását.
- A jövőben is megjelenteti hivatalos kiadványát, az Orvosi Könyvtárak folyóiratot, annak nyomtatott és elektronikus változatát.
- Változatlanul fenntartja, szükség szerint fejleszti a MOKSZ honlapját, levelezőlistáját.

Természetesen a változáshoz, változtatáshoz az önerő kevés. Ehhez elengedhetetlen a fenntartók, az őket szervezetként egyesítő Magyar Kórházszövetség ez irányú szándéka, elhatározása, támogatása.

Mit tehet Magyar Kórházszövetség hálózatának szakkönyvtáraiért?

- Fontos, hogy először is jogszabályi szinten rendeződjön a könyvtárak helyzete, ami a következőket jelenti. A 60/2003. ESZCSM rendelet 2.1.i) bekezdésének módosításakor a most érvényben lévő: „a szakkönyvtári szolgáltatást és/vagy internet elérhetőséget” szövegrész helyett az alábbi megfogalmazás kerüljön: „szakkönyvtári szolgáltatást szakképzett könyvtáros alkalmazásával és internet elérhetőséget”.
- A közvetlen betegellátást végző szervezeti egységekhez hasonlóan a könyvtárak működését szabályozó minimum-feltételrendszer is kerüljön bevezetésre, alkalmazásra.
- Az egészségügy különböző területein már gyakorlattá vált központosított beszerzések mintájára jöjjenek létre konzorciumok olyan adatbázisokhoz, elektronikus szakmai forrásokhoz való hozzáférés biztosítására, amelyekre külön-külön az egyes intézmények nem tudnának vállalkozni.
- A megfelelő idegen nyelvű folyóiratok előfizetése szintén – akár országos szinten – átgondolt, összehangolt beszerzést igényel.

Összegezve: jól képzett szakemberek, minimumfeltételek alapján működő könyvtárak, országosan egyeztetett, valós igényekre épülő állománygyarapítás jelenthet garanciát ahhoz, hogy a könyvtárak/könyvtárosok a maguk speciális szolgáltatásaikkal hozzá tudjanak járulni a betegellátás biztonságához, hatékonyságához, a rászorulóknak gyógyulásához, az egészségtudatos életmód elterjedéséhez. Ez az egészségügy minden résztvevőjének, érintettjének közös érdeke.

A cikk a Magyar Kórházszövetség Siófokon megrendezett XXIX. kongresszusán 2017. április 27-én elhangzott előadás alapján készült.

Irodalomjegyzék:

1. Beke Gabriella: *Gondolatok 2014-ben egy orvosi szakkönyvtárban – „Kitörési pontok” keresése.* = Orvosi Könyvtárak, 2014. 1. sz. 5–12.
2. Espe, Sue: *Health sciences librarians off the radar.* = J Med Libr Assoc. 104, 2016, 3, 236–238.
3. Kührner Éva: *Az orvosi könyvtárak helyzete napjainkban.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf., 2010. 2. sz. 15–20.
4. Palotai Mária: *Orvosi szakkönyvtárak helyzete a mai Magyarországon – egy kérdőív tanulságai.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. évf., 2016. 6–7. sz. 255–263.

Néhány külföldi kérdés és válasz a kórházi könyvtárak helyzete kapcsán

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella (PhD)

*Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság
Védelem-egészségügyi Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtár, Budapest
E-mail: prg1971.05.29@gmail.com*

*„s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés”
/József Attila: A Dunánál/*

Beke Gabriella és Dr. Palotai Mária „Kérdésekre hol a válasz? Marad-e válaszadó? Pillanatkép a kórházi könyvtárak helyzetéről” című dolgozata a hazai kórházi könyvtárak körében 2011-ben, illetve utóbb 2016-ban végzett kérdőíves felmérés eredményeinek összevetése és összegzése alapján vázolta a könyvtári világ ezen különleges és fontos szegmensének helyzetét, valamint a jövőbeli teendőket. Jelen írás nem tűzi, nem tűzheti maga elé azt a nagyratörő célt, hogy a felvetett kérdésekre választ találjon, ez nem lehet néhány hét magányos elmélkedésének eredménye, hiszen szakmai közösségünk tapasztalataiból, ötleteiből, kreativitásából együttesen, konszenzussal kell önmagunkat, válaszainkat, útjainkat meghatároznunk. Sok mindent kell végiggondolnunk az előttünk álló munka módszertanától kezdődően az orvosi, egészségügyi, kórházi könyvtár terminus technicusok pontos értelmezésén[1] és a konkrét „szabályozási” célokon keresztül professzióink tartalmi kérdéseit.

Az alábbi sorok – a gondolatébresztés céljával és újabb írások reményében – a teljesség igénye nélkül a külföldi szakirodalomból szemezgetve mutatnak be koncepciókat, lehetőségeket, jó vagy nálunk kevésbé alkalmazható gyakorlatokat, vagy akár további kérdéseket felvető megoldásokat.

* * *

A szakmai elvárások, minimumkövetelmények szükségessége kapcsán a hivatkozott közlemény – helyesen és jogosan – a Magyar Kórházszövetség és a MOKSZ szerepére, feladataira szintén kitér a kórházi könyvtárak fejlesztésében, azzal együtt, hogy a MOKSZ-nak nem csak szűkebb értelemben véve kórházi tékák a tagjai, hanem az „egészségügy” számos szegmensét szolgáló bibliotékák széles spektruma képviselteti magát a szervezetben: orvosi egyetemi könyvtárak, orvosi és/vagy egészségtudományi (szak)könyvtárak, kórházi és betegkönyvtárak... , amelyek az egészségügyi intézmények munkatársait és/vagy betegeit, esetleg minden, az egészség(ügy), az egészséges életmód, vagy saját, esetleg szeretteik betegsége iránt érdeklődőt látnak el a számukra szükséges irodalommal.

A kórházi könyvtárak tehát – bár első pillanatban kicsiny, zárt és homogén felhasználói kört szolgáló gyűjteményeknek tűnnek – számos, egymástól igényeikben, szokásaikban, képzettségükben és céljaikban eltérő csoport szolgálatára hivatottak. Más szolgáltatásokat, forrásokat, információközvetítő eljárásokat igényelnek az elsődleges kórházi orvosi ellátást nyújtó, vagy speciális beavatkozásokat végző orvosok, illetve a sürgősségi ellátást biztosító kollégáik, az

egészségügyi képzésekben résztvevő hallgatók, a rezidensek, az ápolók, a betegek oktatását, támogatását végző munkatársak a szolgáltatás igénybevételének helye, módja, tartalmi mélysége és gyakorlati vagy elméleti, tudományos irányultsága tekintetében.[2]

De kórházi könyvtárosi feladataink szisztematikus áttekintése nem könnyebb az angol nyelvű megnevezések, illetve tágabb, modernebb értelmezések esetében sem. Az angol Library Association 1930-as cambridge-i konferenciáján javasolta kórházi könyvtári szekciók szervezését egyrészt saját kebelében, másrészt pedig az IFLA keretein belül; mindkét grémium azonban az ún. betegkönyvtárakkal foglalkozott, foglalkozik, a kórházi orvosi/tudományos gyűjteményekkel nem [3]. A fogalom alatt azonban nemzetközi viszonylatban is értették/értik az orvosi vagy tudományos kollekciókat is.[4]

Az újabb megnevezésekben a hospital library és a patient library mellett megjelent a consumer health library, amely a munkatársak és a páciensek számára áll rendelkezésre, illetve a family resource center, amely téka még a betegek hozzátartozói részére is használható.[5] A kör (a magyar problémafelvetésen túlmutatóan) egészen addig is tágítható, hogy – a számunkra is vallott célkitűzés – az egészségügyi információs műveltség terjesztése akár a közkönyvtári világba vezethet át bennünket.

A norvég helsebiblioteket.no honlapot orvosok és könyvtárosok segítségével a norvég egészségügyi tárca tartja fenn közpénzből azzal a céllal, hogy orvosi, szakdolgozói vagy diák bejelentkezés után szabad hozzáférést biztosítson rangos szakirodalmi adatbázisokhoz, folyóiratokhoz, szakmai előírásokhoz vagy pl. a BMJ Best Practice, az UpToDate vagy a Micromedex szolgáltatásaihoz. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy hány magyar kórház és kórházi könyvtár áhítozik ezen forrásokra.) De a felkínált szolgáltatások egy része regisztráció nélkül „laikusok” számára is elérhető.[6] A közkönyvtári rendszer pedig oktatások, rendezvények segítségével a helsebiblioteket tartalmainak használatába vezeti be a professzionális (egészségügyi és könyvtáros) vagy laikus érdeklődőket.[7]

A könyvtári szakirodalom a különféle természeti veszélyekkel, katasztrófákkal eddig csak abból a szempontból foglalkozott, hogy hogyan lehet a könyvtári állományt fenyegető veszélyek kivédésére felkészülni, illetve mi a teendő, ha a könyvtárat valamilyen kár, vis maior éri. Az amerikai National Library of Medicine speciális információs szolgáltatásokkal foglalkozó részlege 2008 júliusától működteti a Disaster Information Management Research Center (DIMRC) elnevezésű csoportot, amely annak lehetőségét vizsgálja, valamint részben képzési háttérét biztosítja, hogy mit tehetnek a könyvtárosok (települési könyvtárak vagy egészségügyi intézmények tékaiban tevékenykedő munkatársak) természeti vagy egyéb katasztrófák idején intézményük, közösségük, környezetük védelméért, a károk elhárításáért. A kórházi bibliotékák intézményi kötődésük és könyvtárosi munkájuk, információközvetítő szerepük okán is részesei a katasztrófák kezelésének, de nem utolsósorban kompetencia-készletükben úgyszintén akadnak érintkező elemek. Robin M. Featherstone egyik 2012-es publikációjában vizsgálja ezen közös elemeket és mutatja be az USA vonatkozó projektjeit.[8] A katasztrófák kezelésében több tudományterület ismereteit kell célirányosan felhasználni: az orvosi, pszichológiai, mentálhigiénés szakirodalom mellett a szociális munka, a közegészségügy, a kommunikációs hálózatok, a logisztika és a jog vonatkozó szakterületei, speciális kérdései is relevánsak, a könyvtári szolgáltatások pedig heterogén célcsoportokra irányulnak: az orvosok és nővérek, a szociális munkások, a katasztrófavédelmi munkatársak és önkéntesek, a különféle hivatalok, a hadsereg és maga a lakosság is részese a károk felszámolásának. Amerikában a katasztrófa-orvostani, -

védelmi, -kezelési és közegészségügyi szakemberekkel szemben támasztott szakmai követelményeket, kompetenciákat egy 2012-es közlemény tekinti át; ezek között előkelő helyet foglalnak el a kommunikációs kompetenciák mellett az autentikus információforrások ismerete, felismerésük, felkutatásuk képessége, a megfelelő információ-megosztási stratégiák, módszerek kiválasztása.[9] Ezek teljes egészükben az információs műveltség körébe tartoznak, magas szintű kreatív, professzionális és hivatásszerű alkalmazásuk pedig mindenkor a könyvtárai kompetenciák magját képezték, képezik.

* * *

A MOKSZ-hoz hasonlóan karolja fel az 1970 óta kölni székhellyel működő német Arbeitsgemeinschaft für Medizinisches Bibliothekswesen (AGMB) az „orvosi” könyvtárak nagy családját a szakterület stratégiai fejlesztésével, nemzeti és nemzetközi szintű együttműködések támogatásával, közös projektek kezdeményezésével, szakmai irányelvek, állásfoglalások kidolgozásával, rendezvények, képzések, kiállítások rendezésével, a modern könyvtári technológiák bemutatásával és a kísérő diskurzus lehetőségének biztosításával.[10] A szervezet honlapján olvasható 2004-es összefoglaló a kórházi könyvtárnak az anyaintézményük felé felkínált szolgáltatásairól, a szakmai és intézményi működéshez való hozzájárulásokról szól. Az általános célkitűzések megfogalmazása után az egyes könyvtár csoportok, szintek táblázatba foglalt rendszerezése látható, elkülönítve a szűkebb értelemben vett kórházi, oktatókórházi, illetve orvosi felsőoktatási vagy kutatóintézeti bibliotékáktól elvárható szolgáltatások körét.[11] Ugyanebből az esztendőből datálható az AGMB által deklarált szakmai követelmények szabványának meghatározása a szükséges információforrások, a szervezeten belüli kapcsolatrendszer, a külső partnerekkel való együttműködések, az elhelyezés, az infrastrukturális háttér, a finanszírozás és a személyzet tekintetében. (A dokumentum csak a kórházi tudományos könyvtárakra vonatkozik, a betegkönyvtárak, illetve a másik két szint tékái számára a minimumkövetelmények kiegészítése javasolt[12]).

A szervezet kórházi könyvtári tagozata 2012 májusára állította össze saját szolgáltatási katalógusát, amely megengedi (egyben el is várja) a folyamatos fejlesztést az egyedi elvárásoknak, anyagi lehetőségeknek és egyéb körülményeknek megfelelően.[13]

Az amerikai Medical Library Association már 2002-ben megfogalmazta elvárásait a legtagabb értelemben vett, széles felhasználói körű kórházi könyvtárakkal kapcsolatban azzal a céllal, hogy maguk a fenntartók és munkatársak, illetve az akkreditáció intézményrendszere egzakt viszonyítási alapokhoz tudjon mérni. A dokumentum már többedik frissített változata 2007-ből származik[14] és kitér a célok, a személyzet, a szolgáltatások stb. mellett a könyvtár elhelyezésének minimális feltételeire is. A szervezet 2017-ben publikált „Competencies for lifelong learning and professional success 2017” című dokumentuma pedig az élethosszig tartó tanulás alapjaira építve veszi lajstromba az egészségügyi információs szakemberek munkájához szükséges kompetenciákat a szolgáltatásoktól és az együttműködésektől kezdődően a szakirodalmi kommunikációban való részvételen át az etikai szempontokig.[15]

* * *

Az elektronikus források idején már nem kell a hagyományos nyomtatott dokumentumokat gyűjtő, kezelő és szolgáltató, reális könyvtár – ilyen hangok nem csak a magyar könyvtárostársadalmat fenyegetik, hanem éppígy külföldi kollégáinkat is, pedig az elektronikus forrásokat használók információs műveltségének hiányosságai eklatáns bizonyítékai ezen állítások hamis voltának. A szakirodalmi adatbázisok és maga az internet egyre fejlődő keresési lehetőségei

mind több segítséget adnak ugyan a tartalom szerinti keresésben, de a szemantikus web még csak cél és nem valóság, így számolni kell a különféle szókészletek (a szerzői és a feldolgozói vagy a szakszókincs és a kereső által megadott kifejezések) közötti inkompatibilitásra akár egy nyelven belül is. És ez az egyik olyan terület, ahol még sokáig szükség lesz a könyvtárosra. A könyvtáros a mediátor, újabban apomediátor szerepében járatos (nem izolálva közvetítő, hanem összekötő a kereső és a forrás között), ebben az értelemben a szókészletek közötti „fordítás”-ban áll a könyvtárhasználók szolgálatára.

Allison P. Matthews és Donna Flake Everything you need in an electronic medical record (EMR): from patients to diagnose to librarians című cikkében pedig – a reklámokra hajazva – külön „Kérdezze könyvtárosát” funkció beépítését javasolja a betegadatokat, -adminisztrációt kezelő szoftverbe, mivel az orvosok nehezen tudják a hatékony szakirodalom-keresés számára megfogalmazni a kérdéseiket. A szerzőpáros javaslata, hogy a könyvtárosnak is legyen hozzáférése a betegek adatait tartalmazó adatbázishoz, így az ott található információk alapján egy-két kattintással el tudja küldeni az orvosnak a kezeléshez szükséges megfelelő forrásokat.[16] Ez egyrészt a kórházi könyvtárosok fontosságát, nélkülözhetetlenségét bizonyítja – nagyon is helyesen! –, másrészt azonban etikai kérdéseket is felvet, még hozzá nem csupán a betegadatok megfelelő kezelése tekintetében, hanem azért is, mert olyan szakmai felelősséget ró a könyvtárosra, amely más irányú felkészültsége okán nem vállalható számára.

És ha már az információkereső, -kezelő kompetenciáknál vagyunk, akkor újabb kérdésként vetődhet fel az orvosi/egészségtudományi/kórházi könyvtárosok részvétele a tudományos kommunikációban, vagyis szakirodalom-olvasási és kutatási, publikálási aktivitásunk. A Journal of Medical Library Association 2016-os cikke az amerikai orvosi könyvtárosok körében készült felmérésről szól[17], mindazonáltal az eredmények sok tekintetben hasonlíthatnak a magyar viszonyokra is. Az elvárások mellett érdemes lenne a jogi, szabályozási környezet által biztosított lehetőségekre is gondolni.

* * *

A fenti sorok is igazolják, hogy nem csak a magyar kórházi könyvtárak állnak kérdések, kihívások, válaszutak előtt, hanem a tőlünk nyugatabbra élő és nagyobb kórházi (könyvtári) büdzből dolgozó kollégáink is. Ők is panaszkodnak arra, hogy a kórházi bibliotékákat bezárják, arra hivatkozva, hogy a netes elektronikus források mellett már nincs szükségük a falakkal, fizikai terekkel rendelkező és erre a hivatásra felkészített, életüket erre szentelő hús-vér könyvtárossal működtetett könyvtárakra. De – látható –, hogy a kompetenciák, elvárások listája egyre hosszabb: a kórházi munkatársak igényeinek felismerése, az információs műveltségük fejlesztése, az orvosok, ápolók, hivatali alkalmazottak képzésének, munkájának, kutatásainak információs bázisként lehetővé tétele, a betegek, esetleg a közösség és a katasztrófa-elhárítás szolgálata, a betegek oktatásának támogatása, a részvétel az intézmény tervezésében, tudományos életében, bizottságaiban, a tudományos közlemények, hagyatékok feltárása, megőrzése és szolgáltatása, a digitális könyvtár és repozitóriumok építése, az intézményhez kötődő tudományos publikációk nyilvántartása ...[18] mind értelmes és méltó feladat, felkészültséget igénylő reszort.

Sheila Hayes 2016-os cikkében[19] az Amerikai Egyesült Államok kórházi könyvtáraival, azok szerepével, jövőjével kapcsolatban a kiháló dinoszaurusz és a feltámadó főnix hasonlatával veti fel a stratégiai kérdést. A válasz egyértelműen az optimista „főnix”-út, a szerző a 2000-es évek első dekádjából datálható szakmai diskurzus korábbi publikációira, deklarált szakmai kompetencia-készleteire, minimum követelményeire hivatkozva nagy szerepet szán a kórházi bibliotékáknak és

könyvtárosainak a képzésben, a gazdasági kérdésekben, az intézmény vezetésében, a betegoktatásban, az emberi erőforrás-gazdálkodásban, az információs technológiákban, a kutatásban és a kórházmarketingben is. Cél tehát, hogy a könyvtáros professziója modern elvei szerint a rendelkezésre álló technikával értékes, kreatív, az együttműködésekben kezdeményező információs szakember legyen az egész kórház számára, így az intézményi és tudományos információgazdálkodás tekintetében aktív partnere, agense legyen anyaintézménye vezetésének is.

Irodalom:

- [1] Vö. pl. Erdeiné Töröcsik Katalin: Orvosi könyvtár vagy egészségügyi könyvtár? In: Nővér. 2001, 6. p. 28-33.
- [2] Vö. Kronenfeld, Michael – Doyle, Jacqueline Donaldson: From MEDLINE gatekeeper to KBI portal. In: Journal of Hospital Librarianship. 2003, 2. p. 14.
- [3] Vö. IFLA. Current IFLA standards. URL: <https://www.ifla.org/node/8750> [Letöltés dátuma: 2017. július 2.]
- [4] Vö: Guidelines for libraries serving hospital patients and elderly and disabled in long-term care facilities. The Hague : IFLA Headquarters, 2000. Foreword és 1.2. pont
- [5] Vö. Mindwell, Egeland: Hospital librarians: From consumer health to patient education and beyond. In: Journal of Hospital Librarianship. 2015, 1. p. 68.
- [6] The Norwegian Electronic Health Library. Information in English. URL: <http://www.helsebiblioteket.no/om-oss/english>. [Letöltés dátuma: 2017. július 2.]
- [7] Aasen, Sigrun Espelien: Information literacy and health literacy. In: Scandinavian Public Library Quarterly. 2016, 1-2. p. 16-17. URL: <http://slq.nu/?article=volume-49-no-1-2-2016-5> [Letöltés dátuma: 2017. június 27.]
- [8] Vö. Featherstone, Robin M.: The disaster information specialist: an emerging role for health libraries. In: Journal of Library Administration. 2012, 12. p. 731-753.
- [9] Walsh, L. [et al.]: Core competencies for disaster medicine and public health. In: Disaster Medicine and Public Health Preparedness. 2012, 1. p. 44-52. Idézi: Featherstone, Robin, M.: The disaster information specialist: An emerging role of health librarians. In: Journal of Library Administration. 2012, 12. p. 738.
- [10] Arbeitsgemeinschaft der Medizinischen Bibliotheken. Auf einen Blick. URL: https://www.agmb.de/de_DE/auf-einen-blick. [Letöltés dátuma: 2017. július 1.]
- [11] Die Krankenhausbibliothek – ihr Wert für das Krankenhaus als Unternehmen. Stand: November 2004. URL: https://www.agmb.de/de_DE/stellungnahmen-akkordeon [Letöltés dátuma: 2017. június 27.]
- [12] Standards für Krankenhausbibliotheken in Deutschland. URL: https://www.agmb.de/de_DE/stellungnahmen-akkordeon#standards-fuer-krankenhausbibliotheken-2004 [Letöltés dátuma: 2017. június 27.]
- [13] Bibliotheksprofil mit Dienstleistungskatalog für Krankenhausbibliotheken. Stand: Mai 2012. URL: https://www.agmb.de/de_DE/stellungnahmen-akkordeon#dienstleistungskatalog-krankenhausbibliotheken-2012 [Letöltés dátuma: 2017. június 27.]
- [14] Standards for hospital libraries 2007. In: Journal of Medical Library Association. 2008, 2. p. 162-167.
- [15] Medical Library Association: Competencies for lifelong learning and professional success 2017. URL: <http://www.mlanet.org/page/test-competencies>. [Letöltés dátuma: 2017. július 8.]
- [16] Vö. Matthews, Allison P. – Flake, Donna: Everything you need in an electronic medical record (EMR): from patients to diagnose to librarians. Journal of Hospital Librarianship. 2016, 2. p. 105.
- [17] Vö. Lessick, Susan [et al.]: Research engagement of health sciences librarians: a survey of research-related activities and attitudes. In: Journal of Medical Library Association. 2016, 2. p. 166-173.
- [18] Vö. Mindwell, Egeland: Hospital librarians: From consumer health to patient education and beyond. In: Journal of Hospital Librarianship, 2015, 1. p. 65-76.
- [19] Vö. Hayes, Sheila: The hospital library – extinct dinosaur or phoenix rising?. In: Journal of Hospital Librarianship. 2016, 4. p. 352-357.

Könyvtárosok a kompetenciák rengetegében

Sipos Anna Magdolna, PhD

*Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar,
Kultúra-, Könyvtár- és Társadalomtudományi Intézet,
Könyvtár- és Információtudományi Tanszék
E-mail: gabamagda@freemail.hu*

Bevezető

A könyvtárak több évezredes történetük során igen sok és sokféle változást éltek át. Ezek a változások kisebb-nagyobb volumenűek és esetenként sorsfordítók voltak. Ettől a folyamattól nem választható el a könyvtárakban dolgozó könyvtárosok¹ szakmai tudásának, készségeinek rendre jelentős átalakulása sem. A kezdetekben általában egy-egy zárt közösséghez kötődő, annak igényeihez igazodó könyvtári kollektciókat custosok őrizték, akik egyébként a tudomány művelésével foglalkoztak, és többnyire a különböző vallásokhoz, az azokat megtestesítő szervezetekhez kapcsolódtak. A tudomány aktív művelése a későbbiek során is fontos követelmény volt a könyvtárosokkal szemben, ám a vallási, egyházi kötődések mellett mind meghatározóbbakká váltak a világi tudósok, de tanult szakmájuk szerint ők még mindig nem könyvtárosok voltak. Az írás-olvasás kultúrájának többé-kevésbé általánossá válásával, a kiadványpiac nagyüzemivé alakulásával és még számos más tényező eredményeként a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben a könyvtári ellátás jelentősen kiszélesedett. A korábbi, jóval szűkebb közeg számára elérhető könyvtárak száma, főként a közösségi, nyilvános használatú könyvtárak létrejöttének és széleskörű elterjedésének köszönhetően többszörösére nőtt, tömeges jellegűvé vált, a komolyabb kollektciók mérete pedig jóval meghaladta a korábbi méreteket. Néhány évtized alatt az addigi ezres, esetleg tízezres nagyságrendű kollektciókat felváltották a több tízezres, nagyobb könyvtárak esetében pedig a százezres nagyságrendű gyűjtemények. A tömegesedés irányába mutató változások mintegy kikényszerítették a könyvtári munkafolyamatok, technológiák átalakulását, nagyüzemivé válását, a könyvtáros szakma professzionalizálódását és ezzel egyidejűleg a könyvtárosképzés megindulását. A professzió kialakulásához szorosan hozzátartozik, hogy ugyancsak ezekben az évtizedekben jelennek meg az első önálló könyvtárszakmai, könyvtártudományi folyóiratok, továbbá létrejönnek a könyvtárossághoz kötődő nemzeti és nemzetközi szakmai csoportosulások, egyesületek és fórumok is. Így azt mondhatjuk, hogy a – hangsúlyozzuk, a mindenkori könyv- és könyvtári, továbbá az írásos és az olvasási kultúra fejlettségi szintjéhez igazodó, azt tükröző – könyvtárosi tevékenység egyidős magával a könyvtárral, de a könyvtáros professzió alig több, mint másfél évszázados múlta tekint vissza. A

¹ Írásunkban az egyszerűség kedvéért mindvégig a könyvtáros terminus technicust használjuk, jóllehet a könyvtáros megnevezés jóval később alakul ki, mint maga az intézmény, illetve a foglalkozás. Az a több évszázados könyvtártörténeti folyamat, amelynek eredményeként a custos, armarius, szuperintendáns, könyvtárőr (németül der Kustos), könyvtártiszt, könyvtárnok stb. megnevezést felváltja a könyvtáros. Érdekes, külön elemzésre méltó vonal lehetne, különösen annak vizsgálata, hogy szakmánk mindenkori megnevezése hogyan függött és függ össze a szakmai tevékenység változó tartalmával. Ezzel kapcsolatosan citáljuk itt Ásványi Ilona sorait. „A könyvtárosok – custosok, armariusok... – munkája eleinte nagyon távol esett attól, amit ma a könyvtáros feladatain értünk. Igazában csak a XIX–XX. századtól kezdve beszélhetünk a mai értelemben vett könyvtárosokról.” [1:40]

könyv- és könyvtári, valamint az írásos és az olvasási kultúra, továbbá azok paradigmatiszmas változásai az emberiség történelmében során mindvégig és napjainkban is döntő determinációt jelentettek, jelentenek a könyvtárak és a könyvtáros szakma számára. Ám ennek ellenére csupán elképzeléseink és feltételezéseink lehetnek arra vonatkozóan, hogy az írásos, az olvasási kultúra kommunikációs forradalmi hogyan hatottak az azok termékeit gyűjtő és őrző, már akkor létező kollektívákra, továbbá az ott dolgozók munkájára. Könyvtártörténeti forrásaink szintén alig tartalmaznak arra vonatkozó adatokat, hogy milyen nehézségeket jelenthetett az akkori könyvtárosok számára az, amikor a kéziratos könyvkultúrát a tékában is felváltotta a nyomtatott könyv. A kronológiai közelség, továbbá a források bősége miatt már jóval több információ áll rendelkezésünkre arra vonatkozóan, hogy az írni, olvasni tudás széles, viszonylag teljes körű elterjedése, a nyomtatott kiadványok tömegessé és egyben olcsóvá, a tömeg számára is megvásárolhatóvá válása hogyan alakította át a könyvtári intézményrendszert és hogyan forradalmasította a könyvtárosi munkát, miként változtatta meg a könyvtártechnológiai eljárásokat. A korabeli szakfolyóiratok lapozgatása, a tanulmányok olvasása pontosan mutatja az akkori nehézségeket, a szakmai dilemmákat, feleleveníti a szakmai diskurzusokat, a pro és kontra érveket, így az akkori, esetenként a személyeskedésig, a sértegetésig fajuló könyvtárszakmai viták párbeszédeit és az azok eredményeként megszülető, a kihívásokra adott válaszokat. Szakmánk, hivatásunk professzióvá alakulásától számítható mintegy másfél évszázad alatt a könyvtári szolgáltatások köre, így a könyvtárosok tevékenysége, valamint az ahhoz rendelt szakmai ismeretek köre folyamatosan tágult, bővült. Olyan új eljárások, módszerek honosodtak meg, amelyeket ma már teljes természetességgel sorolunk az alapvető szakmai feladatok körébe, jóllehet még akár néhány évtizeddel ezelőtt sem létező könyvtári szolgáltatásokról beszélünk. A közelmúlt markáns változásai közül – a teljesség igénye nélkül – gondolunk itt elsősorban a távoli elérésű, a könyvtári dokumentumok metaadatait tartalmazó OPAC-okra, vagy a több könyvtár katalógusadatainak integrált keresését biztosító lehetőségekre, az előbb offline, majd online használható szakirodalmi adatbázisokra.

Sokan leírták már és magunk is úgy gondoljuk, nap mint nap tapasztaljuk, hogy a korunkban zajló újabb kommunikációs forradalom, a digitális elven működő elektronikus számítógépes információfeldolgozás forradalma alapjaiban rajzolja át a korábbi lineáris írásos és olvasási kultúrát. Talán nem túlzás azt sem állítani, hogy a velünk élő és mindinkább gyorsuló átalakulás természetét és volumenét tekintve legalább olyan mértékű és hatású, mint a XIX-XX. században lezajlott általános írni és olvasni tudásra történő átállás. Állításunk nyomait véljük felfedezni többek között azokban a terminus technicusokban, amelyek az írni-olvasni tudás általánossá válásának korából származnak. Ilyenek például a digitális írástudás, a digitális szövegértés, a digitális analfabetizmus stb. A világméretű digitális kihívásra adott, továbbá az abból fakadó társadalmi problémák kezelésére hivatott válaszok, eljárások, módszerek is kísértetiesen hasonlítanak az eredeti analfabetizmus megszüntetésére irányuló törekvésekre: a felnőttek számára szervezett tanfolyamok; annak tudomásulvétele, hogy bizonyos rétegek nem tudják az írás-olvasás készségét magukévá tenni. És mint ahogyan az írás-olvasás terjedésének, terjesztésének is az akkori társadalom szociodemográfiai, kulturális szegregációja határt szabott, ugyanúgy és ugyanazon szempontok mentén alakul ki ma mind az elsődleges, mind pedig a másodlagos digitális megosztottság.

A fentiekkel arra szeretnénk volna rámutatni, hogy napjaink könyvtárai, könyvtárosai annak a kommunikációs forradalomnak a részesei, amely lényegében átforgatja a custosból kialakult professziót és alapjaiban felforgatja azt a tényezőt, vagyis az írásos és olvasási, továbbá

könyvkultúrát, ami determináns erőként hat mind a könyvtárosok képzésére, továbbképzésére, önképzésére, mind pedig a könyvtárakra és a könyvtárosok tevékenységére.

Ezt a már önmagában sem egyszerű folyamatot súlyosbítja, hogy az aktív könyvtárosok jelentős része a korábbi, a lineáris írásos-olvasási kultúrához kötődő könyvtárosi tevékenységet tanulta, abban történt a szakmai szocializációja és csupán „digitális bevándorlóként” vesz részt a könyvtárosi teendőkben. A könyvtárosok másik, fiatalabb csoportjának olvasóként jobb esetben még emlékfoszlányai vannak ugyan a hagyományos könyvtári képről és könyvtárosi tevékenységről, ám szakmai munkájuk egyetlen percig sem zajlott hagyományos könyvtári környezetben, „digitális bennszülöttekként” dolgoznak a könyvtárakban, e jelenség minden előnyével és hátrányával². Nem nehéz belátnunk, hogy ezek a paradigmaticus változások olyan folyamatokat indukálnak úgy a képzésben³, mint a könyvtárakban, továbbá a könyvtáros szakmában, amelyek alapjaiban forgatják fel a könyvtárosok munkáját, tudáskészletét, átstrukturálják ismereteiket, készségeiket, újabb ismeretek elsajátítására kényszerítik őket, állandóan bővítik a könyvtárosi munkához szükséges készségek, attitűdök körét. Egyetlen kifejezéssel élve, átalakítják a könyvtárosi kompetenciákat. S hogy milyen mértékű az ezek nyomán fellépő szakmai változás, annak szemléltetésére egy Európára vonatkozó, továbbá három másik ország – a könyvtári kultúra fejlődési irányvonalait nemzetközi szinten is meghatározó Egyesült Államok, valamint Németország és Svédország – végül pedig a hazai gyakorlatból néhány szemléletes példát ragadunk ki.

Nemzetközi kitekintés

Az Európai Bizottság támogatásával a kétezres évek elején, többéves előkészítő munka eredményeként megszületett **LIS Euroguide** szellemiségéről, tartalmáról itt csupán röviden szeretnénk szólni, mert megjelenése után magyarul is olvashatóvá vált, és elég sok publikáció fel is dolgozta annak tartalmát, ráadásul használata, alkalmazása, nemzeti szintű továbbgondolása

² A digitális bennszülött és a digitális bevándorló fogalmának használata igen elterjedt, mondhatni divattá vált különösen a sajtóban, a tudományos szakirodalom is szívesen használja ezeket a szavakat, és gyakran olyan jellemzőket, tartalmakat társítanak e kifejezésekhez, amelyeket a témában végzett felmérések egyáltalán nem igazolnak. Nevezetesen, hogy a bennszülöttek jóval otthonosabban mozognak a világhálón, nagyobb rutinjuk lenne az információs szupersztrádán. A közelmúltban végzett országos empirikus vizsgálat eredményei azt bizonyítják, hogy a digitális kompetenciák tekintetében nincsenek szignifikáns különbségek a bennszülöttek és a bevándorlók között. Az viszont nem vitatható, hogy a gondolkodásmódot, a problémák megoldására adott válaszokat, azok milyenségét, metódusait igen erőteljesen befolyásolja a személy hovatartozása.[2]

³ A könyvtárosképzésbe és továbbképzésbe a nyolcvanas évektől kezdődően fokozatosan szivárgott be és nyert ott teret az informatikai, informatikus tartalom. A professzió nevének könyvtárossá informatikus könyvtárossá módosulása kanonizálta az informatikai tartalmak térhódítását. A bolognai rendszer hazai adaptációja és bevezetése pedig újabb felfutását jelentette a képzések informatikai tartalmának. Bizonyára nem árulunk el nagy titkot azzal, hogy a kétezres évek elejétől kezdve a képzéseket és a továbbképzéseket vállaló intézmények számára egyre nagyobb kihívást jelentett megszabott képzési idő keretében, definiált óra- és kreditterhelések mellett az informatikus könyvtáros képzés hagyományos és új elemeinek egyensúlyban tartása. Korábban a kétszakos, majd az egyszakos felkészítés programjaiban, hálótérveiben, kreditszámításaiiban folyamatos „dekázás” zajlott a két terület integrált tematikai arányainak megtalálásáért. Ám ennek ellenére a munkaerőpiac, a gyakorló szakma szinte állandósult szemrehányásával szembesültünk, és a képzésben résztvevő hallgatók véleménye is gyakran tükrözte ezeket. A kifogások tartalma két fókuszban összpontosult: a végzett hallgatók „nem eléggé informatikus”, vagy „nem eléggé könyvtáros” szemléletűek, tudásúak. Annak ellenére, hogy – ha jóval ritkábban is, mint korábban – ma is elhangzanak hasonló kifogások, úgy látjuk, hogy mára a két fő komponens egészséges aránya kialakult, a két ismeretkör integráns egészet alkot.

számunkra ismeretlen okok miatt elakadt.[3] Az útmutató összeállítását megelőzően Európa teljes területére kiterjedő felmérést végeztek arról, hogy milyen kompetenciák szükségesek a könyvtári és információs szakemberek munkavégzéséhez. A felmérés eredményeinek feldolgozása után készült maga az útmutató. A könyvtári és információs szakemberek munkáját, tevékenységét öt csoportba (információ, információs technológia, kommunikáció, menedzsment, egyéb ismeretek) sorolták, és ezekhez rendelték hozzá a 33 alapvető kompetenciát. A mérhetőség és a minősíthetőség érdekében valamennyi kompetenciát négy szintre bontottak annak függvényében, hogy a hierarchikus könyvtári munkamegosztáson belül egy-egy szakember az adott területen elvárt kompetenciák mely szintjével jellemezhető.[4] Az útmutató közzétételével mintegy kanonizálták, hogy a könyvtárosok kompetencia-készlete jelentősen bővült. Hangsúlyozzuk, hogy bővült, tágult, mert nem egyszerűen arról van szó, hogy a korábbi tudáselemeket újakra kellett, kellene cserélni, hanem arról, hogy a hagyományos tudáskészlet mellett új készségek jelennek meg a könyvtárosok kompetencia-rendszerében. Vagyis mind a korábbi kompetenciák, mind pedig az újak egyaránt beletartoznak azokba a normákba, amelyeket a könyvtárosokkal szemben támasztanak a szakmai követelmények.

Az **American Library Association** (ALA) által az American Libraries című folyóirat évente minden áprilisban közreadott tematikus számai szerint – ezek a könyvtárak helyzetét, fejlődési követelményeit tükröző helyzet- és trend-jelentések – már hosszú évek óta meghatározó tematikát jelent a könyvtárosok rendkívül gyorsan változó követelményekre történő felkészítésének nehézségei.[5,6,7,8] Az ALA nevéhez fűződő különböző kutatások azt mutatják, hogy az intézményekben dolgozó könyvtárosok felkészültsége, szaktudása komoly nehézségeket jelent a megújulásban és a munkahelyi problémák között meghatározó jelentőségű. Ezért fontosnak tartják, hogy a könyvtárosok tudását, új iránti befogadási attitűdjét jelentősen átalakítsák. Az új tudáselemeket a digitális adatok gondozása, megőrzése, értékelése, a digitális erőforrásokkal történő gazdálkodás, az új típusú tudományos kommunikációban való részvétel, az intézmény tanítási és tanulási folyamatainak támogatása határozza meg. Ehhez már most is és a közeljövőben még nagyobb számban konferenciákat, meetingeket, továbbképzéseket szervez az ALA, továbbá a könyvtárosok képzésében is érvényesíteni szándékozik a fenti szempontokat. A szakmai szervezet állásfoglalása hangsúlyozza azt is, hogy nem csupán egyszeri jelentős változásról van szó, hanem a körülményekhez való folyamatos alkalmazkodásról, pontosabban szólva már az azokat megelőző feladatcsoportról. Két évvel ezelőtt, 2015. február 2-án pedig az ALA – felülvizsgálva a korábbi képzési programot – elfogadta a master-szintű könyvtárosképzés új, akkreditációs standardjait, amelynek célja, a valós és a prognosztizálható társadalmi igényekhez jobban illeszkedő, eredményesebben felkészítő master-szintű könyvtárosképzés megújítása.[9] A könyvtárosképzés standardjai szoros kapcsolatot mutatnak az ALA által közreadott általános, továbbá annak különböző szakosodott szervezetei által összeállított speciális, az egyes könyvtártípusokra és könyvtárosi tevékenységekre kibocsátott kompetencia-rendszerekkel.

A könyvtárosok alapvető kompetenciáiról az ALA 2009-ben tette közzé hivatalos nyilatkozatát. A dokumentum meghatározta az ALA által akkreditált, könyvtári és információs tanulmányok mester-szintű képzésében végzett szakemberek alapvető kompetenciáit. A nyilatkozat azonban kiemeli, hogy abban csupán az alapkompentenciákra vonatkozó elvárásokat tették közzé, de azokban az intézményekben, ahol sajátos könyvtárosi tevékenységet végeznek, mint például az iskolai, kutatóintézeti, nyilvános stb. könyvtárak, az alapokon túl még további, a szakmai környezethez igazodó ismeretekre is szükség van. A könyvtárosok alapvető kompetenciáit nyolc csoportra osztották a dokumentumban. Ezek a következők: a professzió alapjai (Foundations of the

Profession), információs erőforrások (Information Resources), a rögzített tudás és információ szervezése (Organization of Recorded Knowledge and Information), technológiai ismeretek és készségek (Technological Knowledge and Skills), referenz- és használói szolgáltatások (Reference and User Services), a kutatással kapcsolatos sajátos könyvtárosi ismeretek (Research), a könyvtárosok tudásának folyamatos fejlesztése, továbbá a könyvtár szerepe az életen át tartó tanulás patronálásában (Continuing Education and Lifelong Learning), adminisztráció és menedzsment (Administration and Management). Írásunk kereteit meghaladja a dokumentum ennél alaposabb részletezése, ezért attól eltekintünk. Összességében azonban elmondhatjuk, hogy az úgynevezett hagyományos könyvtárosi kompetenciák a nyilatkozat teljességének csupán kisebbik részét jelentik, míg az újabb ismeretek és készségek a dokumentum döntő többségét alkotják.[10] Itt azt is láthatjuk, hogy a korábbi, gyakran mozaikos és mind a gyakorló könyvtárosok, mind pedig a könyvtárszakos hallgatók fejében csak nehezen integrálódó ismereteket, tudáselemeket a könyvtárakban és a használók részéről felmerülő problémákra, továbbá az azokkal kapcsolatos feladatok megoldására fókuszáló kompetencia-készletek veszik át. Ez egyben azt is jelenti, hogy a könyvtárosok meglévő tudásrendszerének elemei továbbra is jól használhatók, ám azokat jelentősen átstrukturálni szükséges az új követelmények, igények mentén.

Az Egyesült Államokban az ALA által összeállított alapvető könyvtáros kompetenciák definiálásán túl számos más könyvtáros szakmai szervezet is közzétette azokat a sajátos kompetencia-elvárásokat, amelyek egy-egy speciális intézményben, vagy szakmai tevékenységben elvárások a könyvtárosokkal és az információs szakemberekkel szemben. Valamennyi dokumentum kiemeli, hogy a speciális tudás-követelmények, készségek az alapkompenciákra épülnek, és a nyilatkozatok hangsúlyozzák azt is, hogy az újonnan nevesített kompetencia-készletek minden esetben plusz követelményeket határoznak meg.

Írásunk kereteit szétfeszítené valamennyi speciális kompetencia-rendszer ismertetése, ezért – a teljesség igénye nélkül – azok közül csupán néhányat tudunk kiemelni, azzal a megjegyzéssel, hogy ezek a dokumentumok az ALA honlapján megtalálhatók.[11] Az iskolai könyvtárosok számára összeállított legutóbbi ilyen tartalmú dokumentum 2010-ben készült.[12] Az iskolai könyvtárosok sajátos standarjai közé sorolja többek között a tanulási készségek, a műveltség és az olvasási készségek fejlesztését, a tudás- és az információs szervezést. A kutató és a kollégiumi könyvtárakban dolgozó könyvtárosok kompetencia-készletével számos dokumentum foglalkozik, amelynek naprakész gondozását az Association of College and Research Libraries (ACRL) biztosítja.[13] Külön alapkompétencia rendszert dolgoztak ki a katalogizáló és a metaadatokkal foglalkozó könyvtárosok részére.[14] Itt önálló tudáselemként definiálják a katalogizálás és a metaadatolás háttérismereteinek, kontextusának követelményeit, továbbá a vonatkozó szabványok teljes körű ismeretét, a munka folyamán alkalmazott eszközök, kódok rutinszerű használatát, valamint a világszerte működő metaadat ökoszisztémákat, a viselkedési normákat és a személyes tulajdonságokat. A nyilvános gyermekkönyvtárakban dolgozókkal kapcsolatosan új tartalmú alapvető elvárás a gyermekszolgálat iránti elkötelezettség, a programozási tudás fejlesztése.[15] Az egészségtudományban dolgozó könyvtárosok elvárható kompetenciáinak közzétételéről Medical Library Association (MLA) gondoskodik, és folyamatosan gondozza is azt.[16] A legutóbbi változat szerint az orvosi, egészségtudományi területen tevékenykedő könyvtárosoktól elvárt ismeretek és készségek körét hét csoportra bontották. Ezek között található magának az egészségügynek a működése, az egészségtudományok kutatási preferenciái, működése, az egészségügyi és az azzal kapcsolatos kutatóintézetek pénzügyi, kommunikációs és menedzsment szándékai, az anyaintézmény rendeltetése, az orvosi és egészségtudományi, egészségügyi speciális információs

igények és információs források, tartalmak kezelése, kutatómódszertani kérdések, forráskutatási módszerek, a kutatócsoportok információs támogatása, az információszerzés és információszervezés tanítására vonatkozó tananyagok tervezése, oktatása, a kutatási eredmények disszeminációja, és még számos egyéb olyan elem, ami fontos hozzáadott értéket jelent az egészség- és az orvostudomány számára.

A **német könyvtáros társadalom** az ezredfordulón foglalkozott a legintenzívebben a könyvtáros szakma jövőjével és az ahhoz kapcsolódó kompetenciákkal. Kétéves (1996-1998) munka nyomán készült el a **Berufsbild 2000** című dokumentum, amelyben valamennyi könyvtártípus és könyvtáros professzió jövőbeli képét, követelményrendszerét megrajzolták.[17] A könyvtárosok kompetenciáit hat csoportba sorolták, úgymint: szakmai-módszertani (methodisch-fachliche Kompetenz), tudományos (wissenschaftliche Kompetenz), szociális (soziale Kompetenz), kulturális (kulturelle Kompetenz), üzleti-menedzsment (betriebswirtschaftliche Kompetenz), technológiai (technologische Kompetenz) kompetenciák. A mértékadó dokumentum megállapítása szerint a könyvtárakban olyan munkatársakra van szükség, akik vagy horizontálisan széles vertikumú, sokféle (generális), vagy az egyéni képességek mentén az egyes könyvtári tevékenységi területeken vertikálisan mély (speciális) kompetenciákkal rendelkeznek. Ezek lehetnek a fejlesztés, a használók számára nyújtott szolgáltatások, kulturális munka stb. Az egyes szakmai tevékenységek végzésének különböző mélységű szintjeit állapították meg: mesteremberek, menedzserek, stratégiák, tudósok. Ezeken kívül több olyan ismeretre is szükség van a könyvtárakban, amelyeket nem a képzések keretében, hanem azokon kívül, többnyire a gyakorlatban lehet elsajátítani. A Berufsbild 2000 hangsúlyozza, hogy a különböző területeken működő könyvtárakban igen eltérő kompetenciák szükségesek attól függően, hogy milyen típusú intézményben, szervezetben, illetve könyvtártípusban tevékenykedik a könyvtáros. E szempont mentén megkülönbözteti a közigazgatási és a magánszektor intézményeit, a nagy és a kis szervezetet képviselő könyvtárakat. Más szempont szerint csoportosítja a könyvtárakat attól függően, hogy általános gyűjtőkörűek, általános szolgáltatásokat nyújtanak/univerzális, vagy speciális kollekcióval és szolgáltatásokkal rendelkeznek. Az első csoportba tartoznak például az egyetemi és a főiskolai könyvtárak, az állami könyvtárak, az önkormányzati könyvtárak és könyvtári rendszerek, továbbá az egyházi könyvtárak. Itt az általában nagy létszámú személyzet között a különböző szakmai tevékenységekhez szükséges kompetenciák megoszlanak, így ezek a szervezetek alkalmasak arra, hogy úgynevezett specialistákkal dolgozzanak. A második csoportba tartozó speciális könyvtárak – kari, intézeti vagy szemináriumi, kutató intézeti, kórházi szakkönyvtárak, társasági, ügyvédi irodákban és bankokban stb. működő könyvtárak – esetében azonban merőben mások az igények és a lehetőségek. Ezeknél a szervezeteknél néhány, vagy esetleg egyetlen alkalmazottnál koncentrálódik valamennyi könyvtárosi kompetencia, és így magától értetődően a specializálódás lehetetlen. Itt inkább olyan munkatársakra van szükség, akik generális ismeretekkel rendelkeznek, és szinte valamennyi könyvtári tevékenység végzésére alkalmasak.

A könyvtáros szakma sokrétegűségének, differenciáltságának és a kompetenciák folyamatos, nagy ütemű bővülésének ad hangot az a blogbejegyzés is, amely felsorolja azokat a szakterületeket, amelyekhez az ezredfordulón kellett volna értenie a könyvtárosoknak, és összeveti a CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) 2013-ban közzétett követelményeivel.[18] Az ezredforduló elvárásai között találjuk a vezetéskészséget, a szociológiát, a pszichológiát, a tanítást, a jogi, különösen a szerzői jogi kérdésekben való jártasságot, a rendszergazdát, a számítógépes munkatársat, a honlap-tervezőt, a marketing-szakembert, az adatbrókert, a betegápolót, a belsőépítészt, a könyvtárost, a helyi politikust, a sokoldalú

tudományos szakértőt stb. A CILIP alapvető szakmai ismereteinek és készségeinek körében pedig a következőket találjuk: tudás és információszervezés, tudás- és információmenedzsment, a tudás és az információ használata, kihasználása, kutatási készségek, információ irányítás és megfeleltetés, rekordmenedzsment és archiválás, gyűjtemény menedzsment és fejlesztés, műveltség és tanulás, vezetés és képviselet, stratégiai tervezés és menedzsment, ügyfélközpontúság, szolgáltatás-tervezés és marketing, IT-készségek és kommunikáció. Hangsúlyozzuk, hogy a CILIP által közzétett és itt felsorolt követelmények csupán az alapvető készségeket sorolják fel, ezeken kívül még számos egyéb ismeret, tudás, készség szükséges a ma könyvtárosának.[19]

A könyvtárosok kompetencia-készletének mérhetetlen expanziójából adódó problémák a magyarországinál jóval fejlettebb könyvtári kultúrájú skandináv országokban is felmerültek. **Svédországban** már találhatunk arra is példát, hogy a könyvtárakban közel azonos arányban alkalmaznak könyvtárosokat és egyéb szakmák képviselőit. A Scandinavian library quarterly szakfolyóirat 2016. évi 3. számának írásai a megváltozott, jelentősen bővült könyvtáros kompetenciákról és azok következményeiről értekeznek. Ezek között jelent meg egy írás, amelyben a Stockholmi Egyetemi Könyvtár vezetője nyilatkozik az általa vezetett könyvtár jelentősen átalakított személyzeti kérdéseiről, HR-politikájáról. Vezetői ténykedése alatt merőben új szempontokat érvényesítenek a munkatársak kiválasztásánál, amelynek eredményeként jóval sokszínűbb lett a könyvtári alkalmazottak összetétele. A különböző tudásterületek képviselői között megtalálhatók jogászok, statisztikusok, HR-esek, kutatási koordinátorok, kiadványszerkesztők, kommunikációs szakemberek, IT-specialisták, projektmenedzserek, kutatók. A sokféle szakma képviselőiből álló könyvtári team hatékonyabban működteti a könyvtárat, mint a korábbi személyi összetétel, amelynek döntő többségét a könyvtárosi végzettségűek alkották. A különböző tudásterületeket művelő kollégák tudásmegosztásának, közös munkájának közvetlen következménye, hogy a könyvtár jóval eredményesebben igazodik a használói igényekhez, azok változásaihoz.[20]

Hazai törekvések

A könyvtáros szakma, valamint a képzőhelyek kezdeményezésére a 2001-ben 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelet az egyetemi és a főiskolai képzésben a korábbi könyvtáros szak megnevezését informatikus könyvtáros szakra módosította. Az informatikus képzési lobbizás mellett is igazolódott, hogy a szak elnevezésének megváltoztatását nem csupán a divatosabb, vonzóbb lehetőségek indokolták, hanem a könyvtáros szakma mélyrétegű átalakulása is. Az IKT-eszközök használatának elterjedése nyomán a könyvtárak és a könyvtáros szakma szinte teljes körű átalakulásáról könyvtárnyi szakirodalom született már, itt mi csupán egyetlen olyan írásból idézünk, amelyben már egyenesen korszakváltó könyvtárosokról esik szó. „Az utóbbi egy-két évtizedben – korábban elképzelhetetlen gyorsasággal – játszódott le világszerte és részben nálunk is a könyvtárak korszakváltása. A könyvtári tevékenység szinte minden eleme változott – változik... Természetesen más szakmák is keresztülmennek hasonló változáson, ezt tapasztaljuk mindennapi környezetünkben, de ezeknek csak egyes részleteit kell másképp végezni. ...A könyvtáros munkájában viszont nemcsak technológiai, de a munka lényegét érintő, alapvető gondolkodásbeli, szemléletmódbeli változásnak is be kellett/kell következnie: az információk összegyűjtése, szervezése, közvetítése a mai technológiákkal egészen más követelmény, mint a könyvek, folyóiratok gyűjtése, tárolása, kiszolgálása volt. Az informatikus könyvtáros elnevezés nyelvileg is megjeleníti azt az alapvető tartalmi változást, amely a szakmában végbemegy.”[21:31]

A könyvtárosok kompetenciái változásainak, bővülésének irányát mutatja idehaza az is, hogy a felsőfokú informatikus könyvtáros képzés bolognai rendszerű bevezetését (2006) felhasználva a szakot indító egyetemek és a főiskolák számos olyan szakirányt, specializációt szerveztek, amelyek ebbe az irányba mutatnak, és amelyek valahol a könyvtártudomány határterületein, inter- és multidiszciplináris kapcsolódási pontjain mozognak. A képzésben résztvevő intézmények motivációi között kell keresnünk a könyvtárak megváltozott körülményeit, feladatait, módosult szolgáltatási rendszerét, a digitális kultúra könyvtári terjedését és nem utolsósorban a könyvtárak igényeit. A BA-szintű informatikus könyvtáros képzésben induló tizenkét szakirány közül hét esetben az informatikát, a Web-et, a tartalomszolgáltatást, a médiát, az információs műveltséget és hasonló tematikákat találunk. Az MA-szintű informatikus könyvtáros képzésben⁴ pedig az összesen nyolc szakirányból hat tematika az információk és a tartalmak menedzselésével, a humán informatikával, az üzleti információmenedzser, továbbá a kutatás-fejlesztési információs menedzser, valamint a médiamatika témakörével foglalkozik. A klasszikus könyvtári ismeretek közül a történeti, az iskolai könyvtári, a gyermekkönyvtári, a közkönyvtári, továbbá a különgyűjteményi szakirányok jelennek meg a felsőfokú képzésben. Ezek együttesen azt mutatják, hogy a hazai felsőfokú informatikus könyvtáros képzés – viszonylag gyorsan reagálva a diplomás könyvtárosoktól elvárt kompetenciák és a könyvtárak igényeinek változásaira – erősen fókuszált és fókuszál ma is a szakmai tudásban bekövetkezett változásokra.[22] Hasonló tendenciákat érzékelhetünk a könyvtárosok számára szervezett továbbképzések tematikáiban is.

Az eddigi szakirodalmi kutatásaink eredményeként azt látjuk, hogy az utolsó olyan hazai dokumentum, amely a könyvtárosok táguló munkakörével, ismereteivel és kompetenciáival részletekbe menően, annak teljes spektrumát átfogva, modellértékűen foglalkozik, 2006-ban készült.[23] A Könyvtári Intézet dokumentumgyűjteményében található kézirat a 2003 és 2007 közötti Országos könyvtári stratégiában megfogalmazott, a könyvtáros életpálya vonzóbbá tétele célkitűzéséhez készített vitaanyag. A vitaanyag utóéletéről nem állnak rendelkezésünkre források, ilyenekkel nem találkoztunk, ezért csupán ennek részletezőbb ismertetésére vállalkozhattunk. A dokumentum tartalmának áttekintését fontosnak tartjuk azért is, mert – mintaértékű alaposágán túl – ismereteink szerint, ez volt az utolsó, amikor a hazai könyvtáros társadalom, vagy annak csak néhány tagja komolyabban foglalkozott a könyvtáros szakmai követelmények rohamosan változó kérdéseivel.⁵ A Katsányi-féle vitaanyag más szempontok mentén épül fel, mint a nemzetközi gyakorlatból korábban már ismertetett példák. A címhez igazodva a könyvtárosok hagyományos munkáját, tevékenységi folyamatait, az azokhoz szükséges ismereteket és könyvtárosi kompetenciákat állítja egymás mellé. A könyvtárszakmai alapkövetelmények felsorolása a tradicionális könyvtári munkafolyamatokra alapoz, úgymint: a gyűjtemény kialakítása, az információs bázis kialakítása (a feltáró rendszer létrehozása), a könyvtár, mint tájékoztató intézmény, a könyvtár üzemeltetése, a könyvtári munka eszmei alapvetése. A könyvtárosi alapfeladatokat a szerző – az iskolázottságot tükröző felosztással – vertikálisan három szintre tagolja: könyvtárkezelői, könyvtárosi alapszintű és könyvtárosi felsőszintű feladatokra. A mélységi

⁴A 2016/2017. tanévtől kezdődően az MA-szintű informatikus könyvtáros szak neve könyvtártudományra változott.

⁵2016 és 2017 márciusában a Magyar Könyvtárosok Egyesületének szervezésében Szakmai ismeretek és készségek, átalakuló hivatás. A könyvtáros kompetenciák változása és megjelenése az uniós gyakorlatban címmel rendeztek ugyan a témában két nemzetközi konferenciát, ám annak tartalmáról, eredményeiről következtetéseiről, feladatairól – a rövid híradásokon túl – nem találhatók publikációk, és nyilvánosan nem érhetőek el az elhangzott előadásokat kísérő diásorok sem. Így e rendezvényekből írásunkhoz nem tudtunk meríteni.

tagoláson túl Katsányi bemutatja a könyvtárak eltérő funkciójából következő, széleskörű horizontális tagoltságot is. Ezek szerint az alapkövetelményeken túl és a sajátos könyvtárosi feladatok mentén újabb ismeretek, tudáselemek szükségesek a szakkönyvtárakban, a vállalkozói szférában alkalmazott könyvtárosok, információszolgáltatók, a történeti értékű kollekciók, az iskolai könyvtáros-tanár, a gyermekkönyvtáros és a közkönyvtáros esetében. A vitaanyag kitér arra is, hogy egy-egy könyvtár általános tevékenységi körén belül jelentkezhetnek olyan speciális feladatok is, amelyek sajátos, bővített tudást feltételeznek. Ilyenek például a zenei könyvtáros, a helyismereti könyvtáros, továbbá az egyéb különgyűjteményeket gondozó munkatárs, és a szerző idesorolja a könyvtártechnológiai fejlesztéseket, az állomány digitalizálásának munkafolyamatait, a vezetést és az irányítást, a humán erőforrással történő gazdálkodást is. A több, mint egy évtizede keletkezett dokumentum a digitális boom-mal még mérsékeltebben „fertőzött” könyvtári tevékenységről szól. Ezért véleményünk szerint a szerző még kevésbé vehette figyelembe azt a könyvtárosi tudást és szinte a teljes kompetencia-rendszert felforgató, sorsfordító mai és jövőendő digitális világot, amelyet a nemzetközi gyakorlatból ismertetett példák már jól illusztrálnak, jól beépítik szempontjaik rendszerébe. Ám azt már a vitaanyag részletei is jól tükrözik, hogy a könyvtárakban és a könyvtárosi munkafolyamatokban olyan változások kezdődtek, amelyek azóta már nem marginális feladatokat, hanem a tevékenységek fősodrát jelentik.

Összegzés, következtetések

Amikor a könyvtáros kompetenciák folyamatos és nagymértékű bővüléséről beszélünk, akkor – a társadalmi, környezeti szempontok mentén – érdemes azon elgondolkodni, hogy az meddig tágítható. Hol lehet, vagy kell megrajzolni azt a határt, ameddig még a szakmai és az azzal összekapcsolódó kompetenciák kialakítása valóban a könyvtárosok felkészítésének és a könyvtárasságnak a részét képezik, és melyek azok a területek, amelyek már más tudományok, szakmák hatókörébe tartoznak? Közismert, hogy a könyvtári tevékenység, a könyvtártudomány kialakulása óta számos olyan határ- és rokonszakmával, kutatási szakterülettel mutatott szoros, inter- és multidiszciplináris kapcsolatokat, amelyek művelésére más diszciplínák is igényt tartanak, és amelyeket más szakmák is művelnek. Ennek talán legegységertelműbb példaként említjük a könyv- és könyvtártörténeti kutatásokat. Írásunkban pedig már rámutattunk arra, hogy a digitális elven működő elektronikus számítógépes információ-feldolgozás forradalmának hatásaként a könyvtárakban is meghonosodott új kommunikációs technológia milyen új kompetencia-készleteket követel meg a könyvtárosoktól. Amennyiben felidézzük a LIS Euroguide útmutatójában szereplő kompetencia követelményeket, úgy azt látjuk, hogy azok tovább bővítik az inter- és multidiszciplináris területeket. Mindezek alapján indokoltan merülhet fel bennünk a kérdés, hogy a könyvtárasság szakmai ismeretei, követelményei meddig tágíthatók még. A könyvtárakban a rokon- és határterületek szakmai tevékenységeit végző munkatársak mennyiben könyvtárosok, vagy mennyiben más szakmák, diszciplínák képviselői, akiket a képesítési követelmények, a besorolási, a fizetési kategóriák rendszerének béklyójában könyvtárosoknak nevezünk, jöllehet ezt a ténylegesen végzett munkájuk sok esetben aligha indokolja?

Meglátásunk szerint a könyvtáros kompetenciákról szólva beszélnünk kell egy belső szakmai kérdésről is, pontosabban fogalmazva a könyvtáros szakma jelentős intern diverziójáról is. Mind a hazai könyvtárügy történetében, mind pedig a nemzetközi gyakorlatban bőségesen van arra példa, hogy a könyvtárakat a megkülönböztető funkciók és a kiszolgáltató használók, a gyűjtemények sajátos jellege, fő szakmai fókusza mentén külön kezelik, azok elkülönülő rendszereket alkotnak, és ennek megfelelően eltérő ismereteket, tudást és készségeket várnak el, követelnek a

könyvtárosoktól a különböző típusú intézményekben. Több évtizedes tapasztalataink szerint a körülmények hatására mindinkább differenciálódó könyvtáros szakmáról – meggyőződésünk szerint – nem lehet, nem szabad monolitikus képet alkotni. A könyvtáros kompetenciák definiálása jóval eredményesebb lehet, ha az egységes kompetencia-készlet helyett inkább differenciált tudásról, készségekről beszélünk. Mindez nem azt jelenti, hogy ne lennének a szakmának olyan közös tudáselemei, készségei, amelyeket minden típusú intézményben dolgozó szakembernek ismernie, alkalmaznia kell. Ám ezeken túl – amint arról az előző alfejezetekben bőszégesen olvashattunk – a különböző funkciójú könyvtárak még másféle kompetenciákat is igényelnek.⁶ A kétféle szempont szem előtt tartása közelebb visz minket a szakmai kompetenciák árnyalt és pontosabb képének megrajzolásához.

A sajátos könyvtártípusokban dolgozó könyvtárosok plusz tudásáról, bővebb kompetencia-készletéről valamennyi fentebb bemutatott példa, dokumentum is szót ejt. Legfejlettebb példát talán az Egyesült Államok mutat ebben, amennyiben az ALA által definiált alapvető kompetencia-rendszert a különböző könyvtártípusokra, de azon belül még a különböző diszciplínákra, szakterületekre specializálódott könyvtárak dolgozóinak kompetencia-rendszerét is – az illető szakmai csoportosulás közreműködésével – részletekbe menően dolgozták ki. A német könyvtárosok kompetencia-követelményeiben pedig a szakmai követelmények vertikális felosztásában érhetők tetten ezek a szándékok. A svájci rendszer ezeknél a példáknál továbbmegy. A tudományos intézményekben (egyetemek, főiskolák, kutatóintézetek stb.) olyan úgynevezett tudományos könyvtárosokat alkalmaznak, akik a tudományos kutatás könyvtári és információs támogatását biztosítják. E munkák végzéséhez egyaránt szükségesnek tartják az adott szakterületi, diszciplináris tudást, valamint a könyvtár- és információtudományi ismereteket. A foglalkozáshoz szükséges ismeretek megszerzésére kétféle posztgraduális út áll rendelkezésre. Az egyik esetben a más szakterületen szerzett mester-szintű végzettség, majd az informatikus könyvtáros szak szintén mester-szintű elvégzése. A másik mód pedig ennek fordítottja: először szerez a jelölt mester-szintű informatikus könyvtáros végzettséget, majd ezt követően szerzi meg a másik szakterület MA-szintű diplomáját. Mindkét változatnál lehetőség van arra, hogy a posztgraduális képzést a szomszédos országokban, vagy távoktatás keretében végezze el a jelölt. A tudományos könyvtárosok tevékenysége azonban nem csupán a már megszokott diszciplináris kapcsolatokat (szakreferensek) jelentik, hanem azokon jóval túlmutatnak. Könyvtárosi végzettséggel is rendelkező statisztikusokat alkalmaznak például a fenntartó intézmény tudománymetriai rendszereinek kezelésére, a különböző projektek tervezésére, vezetésére pedig projektmenedzsereket, és ezekhez hasonlóan a közönségkapcsolatok kezelésére, fejlesztésére marketingszakembereket, sajtó-és média, továbbá közösségi média szakértőket fogadnak fel.

S hogy véleményünk szerint hogyan lehetne valós kompetencia-készleteket összeállítani, azt röviden, pontokba szedve, az alábbiak szerint látjuk megvalósíthatónak.

1. A könyvtárosok differenciált kompetencia-rendszereinek meghatározása a szakmai közösség teljességének – beleértve az informatikus könyvtáros képzést folytató intézményeket is – bevonásával Magyarországon égetően fontos és szükséges feladat. A több szempontból tagolt követelmények összeállításához szükséges ismét elővenni és adaptálni a LIS Euroguide-ban rögzítetteket, továbbá a nemzetközi gyakorlatok előremutató példáit. A kompetencia-

⁶ Gondolunk itt elsősorban azokra a különbözőségekre, amelyek például egy szakkönyvtárban, egy felsőoktatási intézmény bibliotékájában napi szintű feladatokat jelentenek, és ezzel állítsuk szembe a települési, vagy az iskolai, vagy a gyermekkönyvtárak napi rutinjait. A mindenhol könyvtárosnak nevezett szakemberek a napi munka során egymástól nagyon eltérő tevékenységeket végeznek, más és más az olvasói-használói igény és igen eltérők azok a személyiségjegyek is, amellyel az egyik vagy a másik csoportba sorolt könyvtárosok jól, eredményesen végezhetik feladataikat.

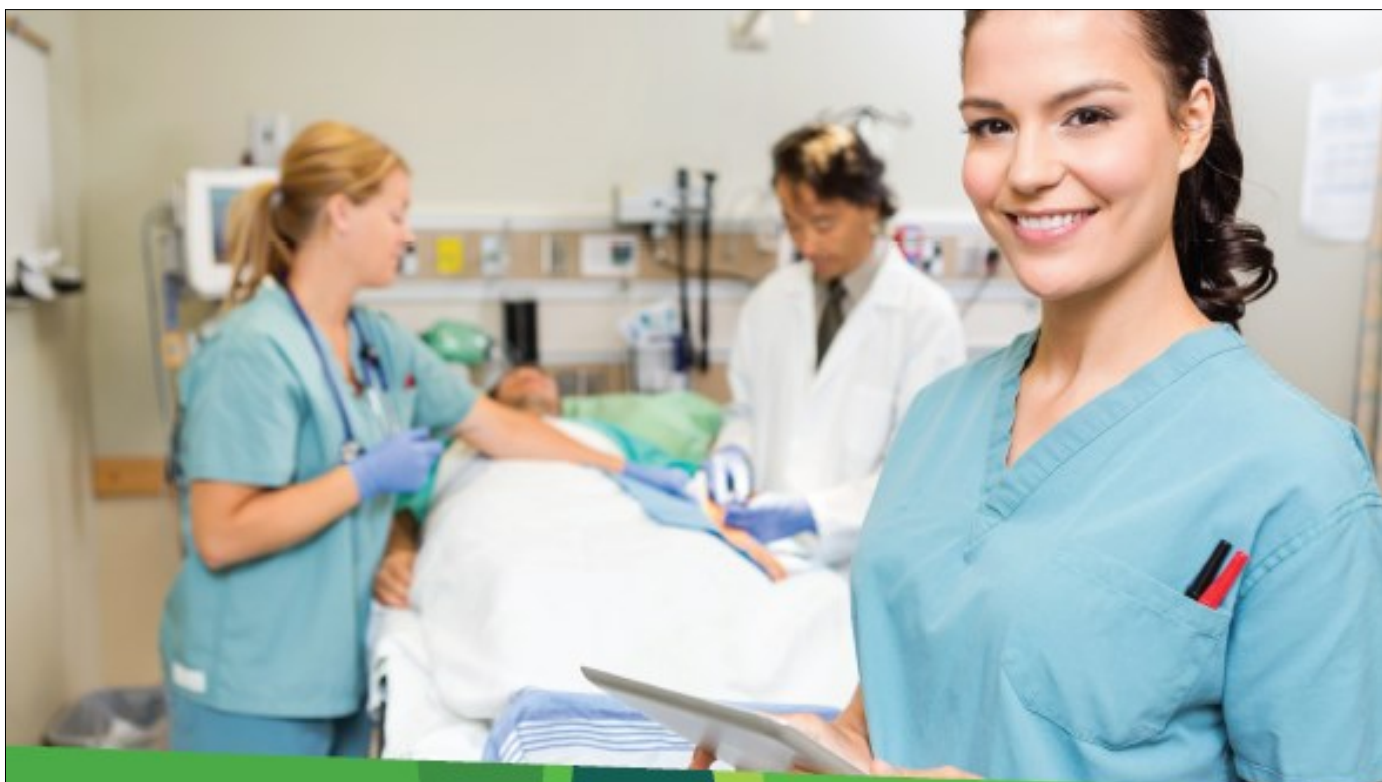
rendszerek szabályozását szinkronizálni, harmonizálni kell a szintén differenciált – és Magyarországon hol felelevenítettnek, hol pedig elejtettnek tűnő – könyvtáros életpályamoddellel, -modellekkel.

2. A könyvtárosok kompetencia-készletét nem lehet egyetlen lineáris rendszerben definiálni, helyette a több szempont mentén történő differenciálás lehet hatékony.
3. Az informatikus könyvtáros, könyvtártudományi szakon képzést, továbbképzést folytató intézmények képzési programjait, tananyagait a kompetencia-rendszerek tükrében szükséges felülvizsgálni és aktualizálni, igény szerint újra akkreditáltatni.
4. A kompetencia-készletek differenciálásának egyik legfőbb szempontja a könyvtárak betöltött szerepe, funkciója, típusa lehet.
5. Továbbiakként szükséges érvényesíteni azokat a szempontokat, hogy az adott szakmai munkák végzéséhez generális vagy inkább speciális informatikus könyvtáros ismeretekre van szükség.
6. A Svájcban és ismereteink szerint Németországban, Ausztriában is alkalmazott tudományos könyvtárosi modellt – véleményünk szerint – szükséges visszahozni a hazai könyvtári rendszerbe is. Ezen a téren fontos tudni, hogy a kétezres évek előtt ez jelen volt a hazai könyvtársképzésben. A szak- és a felsőoktatási könyvtárakban számos olyan kolléga végzett igen hasznos, szakmai szempontból döntő fontosságú munkát, akik más szakon (matematika, kémia, mérnöki területek, orvosok, irodalmárok stb.) egyetemi végzettséget szerezve, könyvtáros munkakörben tevékenykedtek, majd két éves posztgraduális képzés keretében elsajátították a könyvtártudományt is. A két terület ismereteinek birtokában jóval eredményesebb munkát voltak képesek végezni olyan könyvtárszakmai tevékenységekben, ahol erre az integrált tudásra volt szükség.
7. A tudományos könyvtáros modellre hajazó kétszakos informatikus könyvtáros képzés újbóli megvalósítása sokban segítené azoknak a speciális ismereteknek az alkalmazását, amelyekről valamennyi kompetencia-modell külön is szól.
8. Ki kell mondani, hogy a különböző típusú könyvtárakban nem csupán könyvtárosokra, hanem más kompetenciákkal rendelkező szakemberekre, alkalmazottakra is szükség van. A sajátos feladatok végzésének teljességére nem lehet továbbképzések, szakosodások, specializációk keretében felkészülni, a könyvtárakban szükség van az egyéb szakmák, tudományterületek professzionális jelenlétére, munkájára is. Ám ennek megvalósításához a jelenlegi képesítési, besorolási követelményeket, továbbá fizetési kategóriákat módosítani kell annak érdekében, hogy a más szakmák képviselői közül a jobb minőségűakat tudjuk megszerezni.
9. Ezekben a rendkívül gyors és mindent átható változásokkal teli időkben hatalmas szakmai hiányosságnak tartjuk a könyvtárosok továbbképzésének halódását. Ezért égetően sürgősnek tartjuk a támogatott és a valós szakmai igényeken alapuló könyvtáros továbbképzési rendszer felélesztését. Ennek hiányában a könyvtáros szakma továbbra is csupán kullogni fog az igények mögött, és pozícióit nemhogy erősíteni, hanem megtartani sem tudja.
10. A szakmai tudás folyamatos fejlesztésében nem mellőzhető a folyamatos és igényes önképzés, továbbképzés sem. Ezen a téren a legmesszebbmenőkig egyetértünk az IFLA trend-riportjaiban megfogalmazottakkal: a globális információs környezet, a digitális univerzum könyvtárakra, könyvtári szolgáltatásokra, valamint a könyvtárosokra gyakorolt hatása kezelésének döntő eleme az állandó önképzés, továbbképzés és a szakmai képzés folyamatos megújítása.

Irodalomjegyzék:

- [1] Ásványi I. Régi és új könyvtárosok. Könyvtárosi hivatás – könyvtárosi lelkület az 1950-es években. Könyv, könyvtár, könyvtáros. 2013; 22(10): 40-53. URL http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=116666 (2017.07.13.)
- [2] Sipos A. M., Varga K., Egervári D. NET! Mindenekfelett? Kompetenciák a digitális univerzumban. Pécs: PTE FEEK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. URL <http://mek.oszk.hu/14700/14787/html/index.html> (2017.7.13.)
DOI 10.15170/KPVK.2015.00003
- [3] European Council of Information Associations (ECIA). LIS Euroguide. Európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai. Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek. Budapest: OSZK Könyvtári Intézet, 2006. URL http://www.certidoc.net/fr1/euroguide_hungarian.pdf (2017.07.14.)
- [4] Bartos É. Bővülő könyvtáros kompetenciák. Tudományos és műszaki tájékoztatás. 2014; 61(3): 98-103. URL <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/viewFile/371/351> (2017. 07. 14.)
- [5] American Library Association. The State of America's Libraries Report 2014. A Report from the American Library Association 2014. American Libraries. Special Issue, 2014. April. URL <http://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/2014-State-of-Americas-Libraries-Report.pdf> (2017.07.16.)
- [6] American Library Association. The State of America's Libraries 2015. A Report from the American Library Association 2015. American Libraries. Special Issue, 2015. April. URL http://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/0415_StateAmLib_0.pdf (2017.07.16.)
- [7] American Library Association. The State of America's Libraries 2016. A Report from the American Library Association 2016. American Libraries. Special Issue, 2016. April. <http://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/state-of-americas-libraries-2016-final.pdf> (2017.07.16.)
- [8] American Library Association. The State of America's Libraries 2017. A Report from the American Library Association 2017. American Libraries. Special Issue, 2017. April. <http://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/State-of-Americas-Libraries-Report-2017.pdf> (2017.07.16.)
- [9] American Library Association. Standards for Accreditation of Master's Programs in Library and Information Studies. Adopted by approval of the Council of the American Library Association, February 2, 2015. Chicago: Committee on Accreditation of the American Library Association, 2015. URL http://www.ala.org/accreditedprograms/sites/ala.org.accreditedprograms/files/content/standards/Standards_2015_adopted_02-02-15.pdf (2017.07.14.)
- [10] American Library Association. ALA's Core Competences of Librarianship. Final version. Chicago: American Library Association, 2009. <http://www.ala.org/educationcareers/sites/ala.org.educationcareers/files/content/careers/corecomp/corecompetences/finalcorecompstat09.pdf> (2017.07.15.)
- [11] American Library Association. Knowledge and competencies statements developed by relevant professional organizations. Chicago: American Library Association. <http://www.ala.org/educationcareers/careers/corecomp/corecompspecial/knowledgecompetencies> (2017.07.18.)
- [12] American Association of School Librarians. Standards for Initial Preparation of School Librarians. Chicago: American Association of School Librarians, 2010. URL http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aasleducation/schoollibrary/2010_standards_with_rubrics_and_statements_1-31-11.pdf (2017.07.18.)
- [13] Association of College and Research Libraries. Guidelines, Standards, & Frameworks. Chicago : Association of College and Research Libraries. URL <http://www.ala.org/acrl/standards> (2017.07.18.)
- [14] Association for Library Collections & Technical Services. Core Competencies for Cataloging and Metadata Professional Librarians. Chicago : Association for Library Collections & Technical Services, 2017. URL <https://alair.ala.org/bitstream/handle/11213/7853/Core%20Competencies%20Cataloging%20Metadata%20Professional.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2017.07.18.)
- [15] Association for Library Service to Children. Competencies for Librarians Serving Children in Public Libraries. Chicago : Association for Library Service to Children, 2015. <http://www.ala.org/alsc/edcareers/alsccorecomps> (2017.07.18.)

- [16] Medical Library Association. Professional Competencies for Health Sciences Librarians. Chicago : Medical Library Association, 2017. <http://www.mlanet.org/education/policy/> (2017.07.18.)
- [17] Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände e.V. Berufsbild 2000. Bibliotheken und Bibliothekare im Wandel. Berlin: Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände e.V, 2000. <http://www.bideutschland.de/download/file/berufsbild2000.pdf> (2017.07.17)
- [18] Böhner, D. Was müssen Bibliothekare heute können? Bibliothekarisch.de. Blog. 13.12.2012. URL <http://blog.bibliothekarisches.de/blog/2012/12/13/was-muessen-bibliothekare-heute-koennen/> (2017.07.17.)
- [19] Chartered Institute of Library and Information Professionals (CILIP). Your Professional Knowledge and Skills Base. Identify gaps and maximize opportunities along your career path. London: Chartered Institute of Library and Information Professionals, CILIP, 2013. URL <https://www.cilip.org.uk/sites/default/files/documents/Your%20PKSB%20WEB.pdf> (2017.07.17.)
- [20] Hjerpe, A. The future is here. Scandinavian library quarterly. 2016; 49(3) URL <http://slq.nu/?article=volume-49-no-3-2016-3> (2017.07.17.)
- [21] Bartos É. Korszakváltó könyvtárosok? Könyv, könyvtár, könyvtáros. 2002; 11(4): 31-3. URL <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00028/bartos.html> (2017.07.14.)
- [22] Kiszl P. Ízlik-e a bolognai? Tudományos és műszaki tájékoztatás. 2010; 57(1). URL http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5263&issue_id=511.html (2017.07.17.)
- [23] Katsányi S. A könyvtáros munkája, ismeretei és kompetenciája. Vitairat. Kézirat. 2006. http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/105_katsanyitanulm.pdf (2017.07.17.)

NOTA

Új fejlesztés az egészségügyben dolgozók, tanulók részére!

A magyar nyelvű szakirodalmi keresőszolgáltatás

Mi a NOTA?

Napivizit Orvosi Tudástár Alkalmazás

Mit tud a NOTA portál?

Megkönnyíti a magyar nyelvű szakirodalmi források keresését.

Eszköztől függetlenül, akár okostelefonról, a betegágy mellett állva is használható.

Miben kereshet a NOTA-val?

Az Akadémiai Kiadó folyóirataiban:
Orvosi Hetilap, Magyar Sebészet,
Mentálhigiéné és Pszichoszomatika

Más kiadók magyar nyelvű szakfolyóirataiban:
pl. Lege Artis Medicinae, Hypertonia és
Nephrologia, Ideggyógyászati Szemle

A hatályos szakmai irányelvekben

Magyar nyelvű kérdésekre adott angol nyelvű találatokban, a PubMeden.

nota.hu

Amennyiben további információra lenne szüksége, keressen minket elérhetőségeinken: journals@akademai.hu / hirdetes@akademai.hu

Akadémiai Kiadó

A Wolters Kluwer Csoport tagja

1117 Budapest, Priella Kornélia u. 21-35. / Telefon: (1) 464-8246
www.akademai.hu / www.akademai.com

AKADÉMIAI KIADÓ

Digitalizált orvostörténeti és tudománytörténeti kiadványaink A Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet kutatásaiból

Dr. Gazda István

Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet
tudomanytortenet@gmail.com

A Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet 1994-ben jött létre, alapító elnöke Szabó Árpád akadémikus, tudománytörténész, nemzetközi hírű klasszikus filológus volt, tiszteletére emlékkönyvet is összeállítottunk:

Emlékkötet Szabó Árpád születésének 100. évfordulójára.

<http://real.mtak.hu/21005/>

Az Intézet a reáltudományok magyarországi történetéhez kapcsolódóan eddig mintegy 150 nagyobb kutatást végzett, ezekben a kutatásokban eddig 54 kutató vett részt. Egyik célunk az, hogy figyeljünk a tudóshagyatékokra, az összeállított, de meg nem jelent kéziratokra, s amennyiben lehetséges, azokat rendezzük sajtó alá, illetve digitalizált formában adjuk közre a neten.

Általános tudománytörténeti feldolgozások

Vekerdi László

Digitalizált formában közreadtuk a legsokoldalúbb magyar tudománytörténész és művelődéstörténész, Vekerdi László művelődéstörténeti írásainak gyűjteményét, valamint valamennyi matematikátörténeti írását, Akadémia-történetét, továbbá egy részletet járványtani kötetéből:

Vekerdi László: „Az ember – gondolkodó nádszál”. A magyar művelődéstörténet országútján.

<http://real.mtak.hu/36815/>

Vekerdi László matematikátörténeti írásaiból. Közrem.: Szabó Péter Gábor.

<http://real.mtak.hu/21008/>

Vekerdi László: A Tudománynak háza vagyon.

<http://mek.oszk.hu/05400/05455/index.phtml>

Ez a műve az 1975-ös akadémiai évfordulóra készült, de teljes szövegében – kritikai hangvétele miatt – nem jelenhetett meg. Első kiadását Intézetünk készítette el 1996-ban.

Vekerdi László: Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században. Járványtörténeti bibliográfiai függelékkel. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Lektorálta: Schultheisz Emil. Bp., 2009. Magyar Orvostörténelmi Társaság – Magyar Tudománytörténeti Intézet. 94 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 81.)

Részlet a kötetből:

A XVIII. századi magyarországi és erdélyi pestisjárványokhoz kapcsolódó főbb szakirodalmi források (1700–1944). Vekerdi László gyűjtését folytatta és sajtó alá rendezte: Gazda István.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=332>

A régi magyar tudományos irodalom

A régi magyar tudományos irodalomból egy kiállításnyi anyagot gyűjtöttünk az Országos Széchényi Könyvtárban megőrzött példányok segítségével, s ebből egy kötet is összeállt:

Pannóniai Fénisz. Első nyomtatott tudományos könyveink (16–19. század). Az Országos Széchényi Könyvtárral és az Akadémiai Könyvtárral közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/17805/>

A reáltudományok historikusainak bio-bibliográfiái

Sragner Márta: A 100 éve született Bendefy László (1904–1977) élete és művei.

<http://mek.oszk.hu/05100/05115>

Sragner Márta: Emlékezés egy pécsi természettudósra, Lambrecht Kálmánra (1889–1936).

<http://mek.oszk.hu/05300/05365/index.phtml>

<http://mek.oszk.hu/05300/05364/index.phtml>

Gazda István: Múltunk öt jeles magyar tudománytörténésze: Id. Szily Kálmán, Heller Ágoston, Batta István, Jelítai József, Szathmáry László.

<http://real.mtak.hu/29736>

Id. Szily Kálmán emlékezete. Tudományos munkásságának kronológiája. Összeállította: Gazda István. Bp., 2002. Akadémiai Kiadó. 207 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 33.) (Az Akadémiai Kiadóval közös kiadás)

A. Szála Erzsébet: Id. Szily Kálmán, a tudománytörténész. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Bp., 2008. Szily Kálmán Alapítvány – Magyar Tudománytörténeti Intézet. 239 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 71.) – A kötet függelékében igyekeztünk rekonstruálni Szily Kálmán magánkönyvtárának a pécsi Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtárba került részét.

Id. Szinnyei József (1830–1913) könyvtártudós akadémikus életműve. A kutatást vezette és a bevezető tanulmányt írta: A. Szála Erzsébet, az anyaggyűjtést végezte: Perjámosi Sándor, a bibliográfiai gyűjtést kiegészítette és a munkát sajtó alá rendezte: Gazda István, az előszót írta: Fehér Csaba. Sopron – Piliscsaba – Bp. – Révkomárom, 2006. [2007]. Nyugat-Magyarországi Egyetem – Magyar Tudománytörténeti Intézet – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma. 216 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 56.)

Gazda István – Bodorné Sipos Ágnes: Vargha Domokosné (1931–2010) csillagásztörténész, könyvtáros rövid életrajza és tudománytörténeti írásainak bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/18410/>

Gazda István – Pók Andrea: Vámos Éva (1950–2015) muzeológus, történész, technikatörténész, kandidátus életmű-bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/49099/>

Gazda István – Bodorné Sipos Ágnes: M. Zemlén Jolán (1911–1974) fizikus, fizikatörténész, akadémiai doktor, az első magyarországi női fizikaprofesszor rövid életrajza és életmű-bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/15459/>

Orvostörténészek bio-bibliográfiái

Valószínű, hogy egy nemzet orvostörténészeiről még sehol nem adtak ki önálló monográfiát, az első a mi gondozásunkban jelent meg:

A múlt magyar orvostörténészei. A bevezető tanulmányt írta: Schultheisz Emil. Az összeállításban közreműködött: Szállási Árpád és Kapronczay Károly. Sajtó alá rendezte: Gazda István.

<http://mot.tudomanytortenet.hu>

Néhány kiemelkedő orvostörténészünkről önálló anyagokat is közreadtunk, az egyiket három orvostörténészeiről:

Három orvostörténész köszöntése. (Karasszon Dénes, Birtalan Győző, Szállási Árpád)

<http://real.mtak.hu/18215/>

Antall József

Kapronczay Károly (vál.): Az orvostörténész, művelődéstörténész és tudományszervező Antall József írásaiból. Sajtó alá rend.: Gazda István.

<http://real.mtak.hu/21009/>

<http://antall.orvostortenet.hu/>

Gazda István – Kapronczay Katalin – Bodorné Sipos Ágnes: Antall József (1932–1993) történész, művelődéstörténész, muzeológus, pedagógiatörténész, orvostörténész, tudományszervező, miniszterelnök tudományos és ismeretterjesztő írásainak bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/13892/>

Benedek István

Benedek István orvostörténeti-tudománytörténeti írásainak bibliográfiája.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=228>

Ernyey József

Gazda István – Perjámosi Sándor: Ernyey József (1869–1945) gyógyszerésztörténész, botanikatörténész, orvostörténész, numizmatikus, néprajzi kutató, a szlavisztika tudósa, a Magyar Természettudományi Múzeum első főigazgatója, a történelem segédtudományai elismert művelőjének rövid életrajza és életmű-bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/16088/>

Magyary-Kossa Gyula

Gazda István – Perjámosi Sándor: Magyary-Kossa Gyula (1865–1944) orvos, farmakológus, a méregtan magántanára, orvostörténész, akadémikus, az állatorvosi akadémia professzora életmű-bibliográfiája. Bevezető tanulmányokkal. A Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeummal közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/21862/>

Lásd még: Karasszon Dénes: Az 1944 előtt munkálkodó állatorvos-történészeinkről.

<http://real.mtak.hu/18048/>

Schultheisz Emil

Tanulmánykötet Schultheisz Emil 85. születésnapjára.

<http://mot.tudomanytortenet.hu>

Gazda István – Bodorné Sipos Ágnes: Schultheisz Emil (1923–2014) orvos, orvostörténész, professor emeritus rövid életrajza és életmű-bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/12918/>

Tardy Lajos

Schultheisz Emil: Tardy Lajos (1914–1990) orvostörténeti kutatásairól.

<http://real.mtak.hu/13454/>

Gazda István – Tardy János – Bodorné Sipos Ágnes: Tardy Lajos (1914–1990) művelődéstörténész, orvostörténész, szakfordító, a történelemtudomány doktora rövid életrajza és életmű-bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/13435/>

A reáltudományok egyes ágainak történetéről megjelent munkáinkból*Bibliográfiák*

Gazda István: Bevezetés a reáltudományok történetének magyarországi könyvészetébe. Oktatási segédkönyv.

<http://real.mtak.hu/30058/>

Gazda István: Könyvészeti alapok a 19. századi magyarországi tudománytörténeti kutatásokhoz. 1800 és 1900 között kiadott hazai bibliográfiák, repertóriumok és nyomtatott könyvtári katalógusok I–III.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=rovat&rovatid=48>

Biológiatörténet

Sragner Márta: Chernel István (1865–1922) a madártan kutatója.

<http://mek.oszk.hu/05100/05144/#>

Sragner Márta: Gorka Sándor (1878–1945) biológus, biológiatörténész, természettudós önálló műveinek és szacikkeinek bibliográfiája.

<http://mek.oszk.hu/05200/05213>

Mészáros Ferenc (összeáll.): Petényi Salamon János (1799–1855) zoológus, akadémikus, a hazai madártani és őslénytani kutatások megalapozója írásaiból. Herman Ottó bevezető tanulmányával. A Magyar Természettudományi Múzeummal közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/20677/>

Petényi János Salamon (1799–1855) akadémikus, madártani kutató könyveinek és cikkeinek bibliográfiája. Összeáll.: Gazda István.

<http://mek.oszk.hu/05400/05415/>

Fizikátörténet

M. Zemplén Jolán: A felvidéki fizika története 1850-ig.

<http://real.mtak.hu/34201/>

Batta István: A fizikai tudományok hazai latin és magyar nyelvű irodalmának története 1867-ig.
<http://real.mtak.hu/18283/>

Jedlik előadásai a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésein
<http://real.mtak.hu/30044/>

Király Árpád (összeáll.): Jedlik Ányos emlékezete. + Jedlik Ányos tisztelete. A Jedlik Ányos Társasággal közös kiadás.

<http://mek.oszk.hu/05200/05230/index.phtml>

Mayer Farkas OSB: Epizódok Jedlik Ányos életéből. A Jedlik Ányos Társasággal és a Magyar Szabadalmi Hivatallal közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/29849/>

Kis Domokos Dániel: A természetszerető Eötvös Loránd. Levéltári és kéziratári kutatások.

<http://real.mtak.hu/50690/>

Einstein és a magyarok. Szakírók, bölcselek, publicisták a relativitáselmélet bővületében, 1905–1945. Összeállította: Gazda István. 1. kiad. Bp., 2004. Akadémiai Kiadó. 733 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 38.)

Részlet a kötetből online: <http://real.mtak.hu/19226/>

Gazda István: Einstein elméletének magyarországi interpretátorai 1907–1945. Az új világkép hazai percepciója.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=172>

A magyarországi fizika klasszikus századai. Felsőoktatási segédkönyv.

<http://mek.oszk.hu/05300/05392>

Csillagásztörténet

Vargha Domokosné: Zách János Ferenc csillagász.

<http://real.mtak.hu/18416/>

A magyar csillagászat történetéből. Felsőoktatási segédkönyv.

<http://mek.oszk.hu/05300/05391/index.phtml>

Sragner Márta – Keszthelyi Sándor et. al.: A csillagászat magyar nyelvű bibliográfiája. (Készült a Magyar Tudománytörténeti Intézet közreműködésével.)

<http://csimabi.csillagaszat.hu/cs-onlin.htm>

Kémia történet

Szathmáry László: Régi magyar vegytudorok. Szerk.: A. Szála Erzsébet, Perjámosi Sándor, Csízi Katalin. A Magyar Vegytudományi Múzeummal közös kiadás.

<http://mek.oszk.hu/05400/05440/index.phtml>

Gazda István: A magyar nyelvű kémiai irodalom kialakulása. Könyvészeti összefoglaló, 1631–1858.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=81>

Móra László – Próder István – Gazda István: A magyar kémia és vegyipar kronológiája, 1800–1950. A Magyar Vegytudományi Múzeummal közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/20628/>

Magyarország és Erdély gyógyvíztörténelméből. Az első magyar nyelvű kémiai monográfia és előtörténete. Tudománytörténeti áttekintés a 250 éve született Nyulas Ferencről és gyógyvízelemző elődeiről. Összeállította és bevezette: Paczolay Gyula. A bibliográfiai fejezetet készítette: Dörnyei

Sándor. Sajtó alá rendezte: Gazda István. A könyvészeti kutatásban közreműködött: Perjámosi Sándor. Piliscsaba, 2007. Magyar Tudománytörténeti Intézet. 187 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 46.)

Részlet a könyvből: <http://real.mtak.hu/29915/>

Beck Mihály: Than Károly élete és munkássága.

<http://real.mtak.hu/14464/>

<http://than.tudomanytortenet.hu/>

Beck Mihály – Gazda István – Perjámosi Sándor – Bodorné Sipos Ágnes: Than Károly (1834–1908) kémikus, gyógyszervegyész, egyetemi tanár, akadémikus életmű-bibliográfiája.

<http://real.mtak.hu/14466>

Matematikatörténet

Több részletet is feldolgoztunk Bolyai Farkas hagyatékából, köztük magyar nyelvű fizikájának és csillagászatának teljes kéziratát, ezen túlmenően kötetet adtunk közre a Bolyai János mérnök-kapitányról Bécsben megőrzött, s hadsereghez kapcsolódó irataiból – köztük egészségügyi jellemzéséről –, ami teljesen ismeretlen volt a matematikatörténészek és az orvostörténészek előtt. Ezen túlmenően még jelentek meg a Bolyaiak életművéhez kapcsolódó kiadványaink, de azokat eddig nem digitalizáltuk:

Egy halhatatlan erdélyi tudós, Bolyai Farkas. Összeállította: Gazda István. Bp., 2002. Akadémiai Kiadó. 766 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 25.) – a kötet több orvosi anyagát is tartalmazza, ezek aránylag kevésbé ismertek.

Részlet a kötetből: <http://real.mtak.hu/29995/>

A Bolyai Farkas bibliográfia digitalizálva is elérhető: <http://mek.oszk.hu/05200/05212/>

Bolyai Farkas fizikája és csillagászata. Másfél évszázada lappangó kéziratok. Szerkesztette és magyarázatokkal ellátta: Gündischné Gajzágó Mária és Szenkovits Ferenc. Közös kiadás a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtárral.

<http://real.mtak.hu/56337/>

Ács Tibor: Bolyai János új arca – a hadi mérnök. Közös kiadás az Akadémiai Kiadóval.

<http://real.mtak.hu/18396/>

Kiss Elemér – Oláh-Gál Róbert: Újabb fejezetek Bolyai János életművéből. Közös kiadás a veszprémi Pannon Egyetemmel.

<http://real.mtak.hu/30032/>

Oláh-Gál Róbert: Források az erdélyi magyar matematikai élet 1785–1918 közötti történetéhez.

<http://real.mtak.hu/30393/>

A magyar matematika történetéből. Felsőoktatási segédkönyv.

<http://mek.oszk.hu/05400/05407/>

Szabadalomtörténet

Technikatörténeti kutatásaink egyik érdekes darabja szabadalomtörténeti összeállításunk, amely a Szabadalmi Hivatalunk alapítása előtti időszakból mutat be néhány, Bécsben benyújtott értékes szabadalmat magyar fordításban, köztük néhány Rómer István gyógyszerész nevéhez kötődőt is:

Fejezetek a magyar szabadalomtörténetből. Szerk.: A. Szála Erzsébet. Közös kiadás a Magyar Szabadalmi Hivatallal.

<http://mek.oszk.hu/05300/05393/index.phtml>

Alpárné Szála Erzsébet – Alpár Geyza – Gazda István: Hat korai magyar szabadalom (1782–1796)

<http://real.mtak.hu/56282/>

Más történeti diszciplínák

Sajtótörténet

Kötetet készítettünk id. Szinnyei József értékes sajtótörténeti írásaiból is, amelyet nagyszámú új, az általa később elvégzett kutatása alapján állítottunk össze. Ily módon klasszikus írásait mintegy naprakésszé tettük. A munka a Nemzeti Könyvtár alapítása 200. évfordulója tiszteletére jelent meg. Ennek digitalizált változata is elérhető:

Id. Szinnyei József emlékezete. Művelődéstörténeti és sajtótörténeti írásai.

<http://real.mtak.hu/30128/>

Kapcsolattörténet

Kapcsolattörténeti kiadványainkból hármát emelnénk ki, mindegyik értékes és sikeres összeállítás, kettő a régi magyar–orosz, egy a magyar–lengyel kapcsolatokról szól:

V. Molnár László: Magyar–orosz kulturális kapcsolatok, 1750–1815.

<http://real.mtak.hu/19507/>

Tardy Lajos – Schultheisz Emil – Váradi-Sternberg János: Magyar orvosok a cári Oroszországban.

<http://real.mtak.hu/29847/>

Kapronczay Károly: A magyar–lengyel és lengyel–magyar orvosi-közegészségügyi kapcsolatok múltjából.

<http://real.mtak.hu/21864>

Orvostörténeti feldolgozások

Bibliográfiák

Készítettünk egy összeállítást a már digitalizált régi magyar orvosdoktori disszertációkból, az 1729 és 1849 közötti időszakból, eddig 532 disszertációt helyeztünk el a neten, azok teljes szövegével együtt.

<http://disszertaciok.orvostortenet.hu>

Ehhez kapcsolódik az a könyvészetünk is, amely az 1750–1850 közötti hazai orvosi irodalomhoz köthető művek bibliográfiai adatait tartalmazza. Az összeállítás nyomtatásban nem jelent meg, csak a neten érhető el.

<http://real.mtak.hu/34450/>

Ez a kötetünk még csak nyomtatásban érhető el:

Dörnyei Sándor: A magyar orvostörténeti irodalom 1715–1944. Az előszót írta: Vizi E. Szilveszter. Bp. – Piliscsaba, 2002. Magyar Orvostörténelmi Társaság – Magyar Tudománytörténeti Intézet. 455 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 29.)

Weszprémi István emlékkönyv

A 18. század második felének volt neves orvosdoktora az első magyar orvoséletrajzi lexikon

szerzője, Weszprémi István, a róla szóló tanulmányokból adtuk közre egy kötetnyit halálának 200. évfordulójára emlékezve. A Debreceni Egyetemmél közös kiadás.

<http://mot.tudomanytortenet.hu>

Feichtinger Sándor naplója

A 19. század második felének volt neves sokoldalú orvosdoktora Feichtinger Sándor, akinek önéletírását, naplóját megőrizték leszármazottai, s Szállási Árpád közreműködésével ebből egy mintaszerűen sajtó alá rendezett kötetet tudunk megjelentetni. A mű szövege már a neten is hozzáférhető:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/EsztergomKonyvek_033/?pg=0&layout=s

Boldog Batthyány-Strattmann László

A szegények orvosa volt Boldog Batthyány-Strattmann László, boldoggá avatásának tiszteletére állítottunk össze kötetet írásaiból, naplójából. Közös kiadás az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztériummal.

<http://real.mtak.hu/56118/>

Schultheisz Emil kutatásai

Schultheisz Emil – Magyar László András: Orvosképzés a nagyszombati egyetemen 1769–1777. Az ajánlást írta: Vizi E. Szilveszter. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Piliscsaba, 2005. Magyar Tudománytörténeti Intézet. 403 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 55.)

Részlet a kötetből online: <http://real.mtak.hu/17803/>

Schultheisz Emil: Fejezetek az orvosi művelődés történetéből. Az előszót írta: Sótonyi Péter. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Piliscsaba, 2006. Magyar Tudománytörténeti Intézet. 416 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 62.)

Részlet a kötetből online: <http://real.mtak.hu/17802/>

Schultheisz, Emil: Kunst und Heilkunst. Medizinhistorische Fragmente. Piliscsaba, 2007. Magyar Tudománytörténeti Intézet. 280 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 67.)

Schultheisz Emil: Az európai orvosi oktatás történetéből. Stúdiumok a középkorban és korai újkorban. 2. bőv. kiad. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Bp., 2010. Semmelweis Kiadó – Magyar Tudománytörténeti Intézet. 231 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 85.)

Hamarosan olvasható lesz a neten a neves orvostörténész valamennyi tudománytörténeti írása, ezeket Intézetünk rendezi sajtó alá.

Pataki Jenő kutatásai

Pataki Jenő, a híres kolozsvári orvostörténész kutatásaiból elsőként állítottunk össze kötetet. Publikációinak egy része a magyarországi könyvtárakban nem található meg. Kollégánk, Perjámosi Sándor erdélyi gyűjteményekben jutott hozzá ezekhez az írásokhoz, s emellett sikerült megtalálnunk Pataki kéziratos hagyatékát is, s annak egy része szintén helyet kapott a kötetben.

<http://mek.oszk.hu/05400/05413/index.phtml>

Birtalan Győző kötete

Birtalan Győző: Klasszikusok az orvoslásról.

<http://mek.oszk.hu/05100/05117/index.phtml>

Szállási Árpád kötetei

Szállási Árpád: Magyar írók orvosairól és az orvosírókról.

<http://szallasi-irok.orvostortenet.hu/>

Szállási Árpád: II. Rákóczi Ferenc és Ecsed. Közös kiadás Nagyecsed Város Önkormányzatával.

<http://real.mtak.hu/18212/>

Szállási Árpád írásainak digitalizált gyűjteménye:

<http://orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/Szallasi/>

Szállási Árpád jóvoltából indult meg az orvostörténeti oktatás a Debreceni Orvosi Karon, ehhez kapcsolódik digitalizált összeállításunk is.

<http://olvasmanytar.orvostortenet.hu/>

Intézetünk és az Akadémiai Kiadó közös gondozásában jelent meg – Szállási Árpád kutatásaira épülő – kötet az Orvosi Hetilap múltjáról, amely elnyerte a Kiadó nívódíját:

Emlékkönyv az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulójára. Főszerkesztő: Fehér János. Szerkesztette: Gazda István – Szállási Árpád. Bp., 2007. Markusovszky Lajos Alapítvány – Magyar Tudománytörténeti Intézet – Akadémiai Kiadó. 160 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 66.)

Tardy Lajos kötete

Tardy Lajos orvostörténeti-művelődéstörténeti vizsgálódásai.

<http://tardy.orvostortenet.hu/>

Kiss László kötetei

Kiss László: Az orvostudomány felvidéki történetéből. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Szakmailag ellenőrizte és az ajánlást írta: Szállási Árpád. Piliscsaba, 2010. Magyar Tudománytörténeti Intézet. 392 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 77.)

Kiss László: A jó palócok és tót atyafiak orvosai.

<http://real.mtak.hu/25263>

Nemes Csaba orvostörténeti tankönyve

Debrecenben is és Budapesten is szerepel az Orvosegyetem tanrendjében az orvostörténet, és talán Szegeden és Pécsen is követik példájukat, tény az, hogy az eddigi legnagyobb terjedelmű orvostörténeti tankönyvet a Debreceni Orvosi Kar adta ki Intézetünk gondozásában:

Nemes Csaba: Orvostörténelem. Az egyetemes és a magyarországi medicina kultúrtörténeti vonatkozásaival. Felsőoktatási segédkönyv. Sajtó alá rendezte: Schultheisz Emil, Szállási Árpád, Gazda István. Debrecen, 2008. Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum. 344 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 54.) [A kötet szerkesztését a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai végezték.]

Balázs Péter kötetei

A 18. század utolsó harmadában, 1770-ben jelent meg Mária Terézia jól ismert egészségügyi alaprendelete, amelyet afféle kritikai kiadásban volt módunk közreadni, nagyszámú magyarázattal, Balázs Péter jóvoltából.

<http://real.mtak.hu/30273/>

Ő folytatta ezt a kutatást egy újabb kétkötetes munkával, amelyik a 18. század végének egészségügyi szabályozásáról szól.

<http://real.mtak.hu/39150/>

Szakkönyvek Semmelweisről

Semmelweis életművének több kiadványt is szenteltünk, ezek egyike egy tanulmánygyűjtemény, a második Semmelweis magyar nyelvű szakkikkeit tartalmazza, a harmadik és a negyedik egy-egy önálló kötet Semmelweisről, amelyek halálának 150. évfordulója tiszteletére jelentek meg. Az ötödik Semmelweis önálló műveinek bibliográfiája, amely több új adatot is tartalmaz:

Semmelweis Ignác emlékezete. Tanulmánygyűjtemény.

<http://mek.oszk.hu/05400/05427/index.phtml>

Semmelweis Ignác magyar nyelvű szaktanulmányai az Orvosi Hetilap 1858–1865-ös évfolyamaiban. A Magyar Orvostörténelmi Társasággal közös kiadás.

<http://semmelweis.orvostortenet.hu>

<http://real-eod.mtak.hu/1188/>

Kapronczay Károly (összeáll.): Semmelweis. Közös kiadás az MTA Orvostörténelmi Munkabizottságával.

<http://real.mtak.hu/25576/>

Benedek István: Semmelweis betegségéről és a semmelweisi tanok időszerűségéről.

<http://real.mtak.hu/30826>

Gazda István: Semmelweis Ignác nyomtatásban megjelent önálló művei.

<http://real.mtak.hu/29713/>

A közegészségügy történetéből

Több kiadványunk a hazai közegészségügy múltjával foglalkozik, ezek között említjük az 1867 és 1896 közötti időszak, elsősorban eredeti publikációiból összeállított kronológiát és forráskiadványt, amelyet néhány másodfokú tanulmány tesz teljesebbé, valamint Kapronczay Károly összeállítását, elsősorban a hazai közegészségügy különböző szakterületeinek történetéről:

Gazda István – Kapronczay Károly: A modern hazai közegészségügy kialakulása 1867–1896. Tanulmányok és dokumentumok a 150 éve megindult egészségügyi reformról. Az MTA Orvostörténelmi Munkabizottságával közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/46712/>

Kapronczay Károly: A magyarországi közegészségügy története.

<http://kozeu.tudomanytortenet.hu>

Gazda István: Magyar közegészségügyi kronológia 1867–1896. Készült a kiegyezés 150. évfordulójára.

<http://real.mtak.hu/55785/>

Háború és orvoslás

A Rákóczi-szabadságharc egészségügye

A 18. századhoz kötődik egy kandidátusi disszertáció első nyomtatott változata, amely szintén gondozásunkban készült, ez Takáts László munkája a Rákóczi-szabadságharc egészségügyéről. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ez a téma első alapos feldolgozása, amely számos ponton levéltári dokumentumokra épül. Készült a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban megőrzött kézirat felhasználásával.

<http://mek.oszk.hu/05400/05419/index.phtml>

Az 1848/49-es szabadságharc egészségügye

A honvédorvoslás történetének értékes emléke az a tanulmánygyűjtemény, amelyet az 1848/49-es szabadságharc egészségügyének és honvédorvosainak tiszteletére állítottunk össze a 150. évforduló alkalmából.

<http://mek.oszk.hu/05100/05112/index.phtml>

Ehhez kapcsolódik egy érdekes anyag, amely elsősorban 1848. március idusának eseményeit eleveníti fel a szemtanúk szemszögéből: Jedlik Ányos bölcsészkarai dékán és Korányi Frigyes orvos naplófeljegyzései az 1848/49-es eseményekről.

<http://real.mtak.hu/29944/>

Az I. világháború magyar orvosi vonatkozásaiból

Az I. világháború orvostörténetéről két nagyobb monográfiát is közreadtunk a Magyar Orvostörténelmi Társasággal közösen. Ezek elsősorban egykorú anyagokat tartalmaznak, köztük egy levéltárban őrzött orvosi jelentés-sorozatot, másodsorban néhány olyan tanulmányt, amely a korszak, illetve előtörténete orvosi eseményeihez kapcsolódik. Több fontos bibliográfiai rész is található a kötetekben:

Az I. világháború magyar orvosi emlékeiből. Naplók, kéziratok visszaemlékezések, szakcikkek. A Magyar Orvostörténelmi Társaság kiadása, készült a Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézetben.

<http://real.mtak.hu/52117/>

Háború és orvoslás. Az I. világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete. Orvostörténeti tanulmányok. A Magyar Orvostörténelmi Társaság kiadása, készült a Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézetben.

<http://real.mtak.hu/52116/>

Orvosok az 1956-os forradalomban és szabadságharcban

Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére jelent meg egy általunk szerkesztett kiadvány:

Kapronczay Károly – Debródi Gábor – Molnár László – Varga Benedek: A szabadság vére. A Semmelweis Egyetemen és a Kresz Géza Mentőműzeummal közös kiadás.

<http://real.mtak.hu/17957/>

A 60. évfordulóra készült nagy monográfiánk:

Orvosok az 1956-os forradalomban és szabadságharcban. Egészségügyiek a forradalomtól a

megtorlásig – naplók, iratok, egykorú dokumentumok tükrében. Összeállította: Kapronczay Károly. Sajtó alá rendezte: Gazda István. A szerkesztésben közreműködött: Kapronczay Katalin. Az anyaggyűjtésben közreműködött: Varga Ágnes. Bp., 2017. Magyar Orvostörténelmi Társaság. 2017. 420 p. (Magyar Tudománytörténelmi Szemle Könyvtára 118.) [A szerkesztés a Magyar Tudománytörténelmi és Egészségtudományi Intézetben készült.]

Gyógyszerésztörténet

Dörnyei Sándor: A magyar gyógyszerésztörténelmi irodalom 1944-ig.
http://gyogyszerestortenet.hu/letolt/Magyar_gyogyszerestorteneti_irodalom.pdf

Kapronczay Károly: Fejezetek a magyar gyógyszerészet történetéből. A Semmelweis Egyetem Népegészségtani Intézete kiadása, a szerkesztés a Magyar Tudománytörténelmi Intézetben készült. (Ez tartalmazza a 2016-ban készült tankönyv anyagát is.)

<http://gyogyszeresztet.ortvostortenet.hu/>

V. Molnár László: Ernyey József életműve. Gyógyszerésztörténet – művelődéstörténet. Előszó: Grabarits István, a latin szövegrészeket ford.: Magyar László András. A bibliográfia összeállításában közreműködött: Perjámosi Sándor. Gyógyszerésztörténelmi szaklektor: Péter H. Mária. Sajtó alá rendezte: Gazda István. Piliscsaba – Bp., 2008. Magyar Tudománytörténelmi Intézet – Ernyey József Gyógyszerésztörténelmi Könyvtár – Magyar Gyógyszerésztörténelmi Társaság. 367 p. (Magyar Tudománytörténelmi Szemle Könyvtára 24.)

Egykorú méltatások, kritikák Ernyey műveiről: <http://real.mtak.hu/18216/>

Intézménytörténetek

Kötetet adtunk közre az Akadémia reformkori kiadványairól. Digitalizált anyagunk lehetővé teszi azt is, hogy az olvasók az egykori kiadványokat teljes szövegükben is elérjék:

Gazda István: A Magyar Tudományos Akadémia reformkori kiadványai.
<http://real.mtak.hu/17529/>

Kötetet jelentettünk meg a Semmelweis Egyetem Urológiai Klinikájának történetéről, valamint a 100 éves Magyar Sebész Társaságról, egy CD-t pedig a most 50 éves Magyar Orvostörténelmi Társaság bemutatásának szenteltünk. Utóbbi két anyag a neten is olvasható:

100 éves a Magyar Sebész Társaság. Összeáll.: Lukács Géza, Szállási Árpád.
 Részlet a kötetből: A Magyar Sebész Társaság I–XXVII. Nagygyűlésének programbeszédéből 1907–1942.
<http://real.mtak.hu/18126/>

Kapronczay Károly (szerk.): 50 éves a Magyar Orvostörténelmi Társaság. Az MTA Orvostörténelmi Munkabizottságával közös kiadás.
<http://real.mtak.hu/31173/>

Állatorvostudomány-történet

Karasszon Dénes: Az 1944 előtt munkálkodó állatorvos-történészeinkről.
<http://real.mtak.hu/18048/>

Karasszon Dénes: A magyarországi történelmi értékű állatorvostudományi irodalom bibliográfiája 1574–1944.
<http://real.mtak.hu/17958/>

Intézetünk célja, hogy kiadványaink anyagait nagy gondossággal rendezzük sajtó alá, a szerzők által elkészített hivatkozásokat igyekszünk a hiteles bibliográfiákkal vagy az eredeti példányok digitalizált változataival összevetni, a nagyobb idézeteket pedig az egykorú kiadványok szövegével próbáljuk meg összehasonlítani. Kiadványaink többsége több száz magyarázó jegyzetet tartalmaz, amely nagyban segíti a doktoranduszok és a könyvtárosok munkáját is.

Kiadványainkkal igyekszünk lefedni a tudományok magyarországi történetének főbb fejezeteit, és bemutatni a múlt magyar matematikusait, fizikusait, kémikusait, csillagászait, biológusait, orvosait és állatorvosait, szóval az alaptudományok majdnem minden ágát, s mellette az alkalmazott tudományok néhány nagy fejezetét.

Számos kéziratot elsőként rendeztünk sajtó alá, ami mindenképpen maradandó értékű a tudománytörténeti szakma számára. Büszkék vagyunk arra, hogy a matematikatörténet és a csillagásztörténet valóban nemzetközi hírű tudósa, az akadémikus Szabó Árpád indította el intézeti munkánkat, s a matematikatörténet körébe vágó magyar nyelvű írásaiból mi állíthattuk össze az egyetlen kötetét. Tanítómesterünk volt Vekerdi László, a művelődéstörténet és a tudománytörténet számos ágának kutatója, ezért éreztük úgy, hogy illő lenne minden nagyobb írását a neten is közreadni, ezen munkálkodunk napjainkban is.

Munkánkat segítette Benedek István és Antall József is, mindkettejükre egy-egy kötettel emlékeztünk, s mindkettejük életmű-bibliográfiáját is Intézetünk munkatársai állították össze, nem kevés kutatómunkával.

Schultheisz Emil jó néhány napot töltött Intézetünkben, szoros munkakapcsolatot alakítva ki munkatársainkkal, s ennek köszönhetően lényegében valamennyi nagy orvostörténeti munkája gondozásunkban jelent meg, köztük az idegen nyelvű írásait tartalmazó alapvető gyűjtemény is. Napjainkban igyekszünk elhelyezni a neten összes orvostörténeti írását is, amely legalább másfél ezer oldalt tesz majd ki.

Szállási Árpád több nagy orvostörténeti munkája gondozásunkban készült, s a világon szinte egyedülálló módon olyan digitalizált gyűjteményt állítottunk össze, amely minden nagyobb írását tartalmazza. Emlékéhez kapcsolódóan egy több, mint 10 ezer oldalas orvostörténeti digitalizált összeállítást is készítettünk, elsősorban a Debreceni Egyetemen orvostörténetet hallgatók számára (<http://olvasmanytar.orvostortenet.hu/>).

A múlt számos kiemelkedő tudósának életművéből dolgozhattunk fel egy-két fontos részletet, köztük említendő a két Bolyai életműve, Jedlik kéziratai és levelei, Eötvös Lorándnak a természet szeretetéhez kapcsolódó gondolatai és eredeti fotográfiái, továbbá az Eötvös gondolatait is idéző Einstein magyarországi követőiről az Akadémiai Kiadóval közösen összeállított monográfiánk.

Mintegy 150 mű készült el gondozásunkban, ezekből villantottunk fel néhányat a fentiekben, de honlapunk segítségével a többi munka adatsorai is megismerhetők (<http://mati.tudomanytortenet.hu/>). Anyagainkat folyamatosan digitalizáljuk, s azokat megtalálhatják az Akadémiai Könyvtár Repozitóriumában (<http://real.mtak.hu/>).

Svédország elsőként alapított kórháza, a Szerafimer kórház története – ahol Karinthy Frigyes is operálták

Serafim hospital, the first hospital in Sweden, where Frigyes Karinthy was operated

Dr. Weninger Csaba

*Värmland Megyei Tanács, Arvikai Kórház, Radiológiai Osztály, Arvika, Svédország
Country Council of Värmland, Hospital in Arvika, Department of Radiology, Arvika,
Sweden*

E-mail: weningercs@gmail.com

Absztrakt

A közlemény bemutatja Svédország első kórháza megalapításának körülményeit, a kórház fejlődését, szerepét az orvosképzésben. A kórházat 1752-ben nyitották meg. A közlemény kitér a kórház idegsebészeti klinikájára, Herbert Olivecrona bemutatására is, ez a klinika Svédország és egyben Európa első ilyen klinikája volt. Itt operálták meg Karinthy Frigyes, aki később megírhatta az Utazás a koponyám körül című könyvét. A Karolinska Intézet oktató kórházainak átadásával a Szerafimer Kórház elvesztette jelentőségét, végül azt 1980-ban bezárták. 2009-ban a Svédországi Magyarok Szövetsége két emléktáblát helyezett el itt, Olivecronára és Karinthy Frigyesre emlékezve.

Abstract

The publication reviews the circumstances of the establishment, development, and the educational role of the first hospital in Sweden, which was opened in 1752. In this hospital Herbert Olivecrona established the first neurosurgical institution in Europe where the famous hungarian writer, Frigyes Karinthy was operated. When the teaching hospitals of the Karolinska Institute opened, the Seraphim Hospital has lost its significance, and it was closed in 1980. The Association of the Hungarians in Sweden has placed two memorial plaques in the memory of Prof Olivecrona and F Karinthy.

Kulcsszavak:

Szerafimer Kórház, Herbert Olivecrona, Karinthy Frigyes, Karolinska Intézet

Keywords:

Serafim Hospital; Olivecrona, Herbert; Karinthy, Frigyes; Karolinska Institute

Bevezetés:

Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül című könyve az egyik legismertebb és legnépszerűbb XX. századi magyar regény. A története közismert, az országszerte ismert író leírja betegségének, műtétjének történetét. A regény azonban nemcsak szépirodalmi munkaként értékes, hanem az egészségügyben dolgozó számára is fontos, releváns. A Karinthyt 1936-ban operáló idegsebész, *Herbert Olivecrona* (1891-1980), a Svédországban és egyben Európában elsőként alapított önálló Idegsebészeti Klinika igazgatója, adott betegének kb. két évet, amelyben megírhatta ezt a könyvet, amit aztán sok nyelvre le is fordítottak. Karinthy híres említett könyvének egy New Yorkban megjelent angol nyelvű verziójának előszavában *Oliver Sacks* (aki egy személyben volt író, alkotó valamint neurológus, pszichiáter professzor) mesterműnek nevezte. Az írja, hogy amikor tizenévesen először olvasta a munkát, az hatott rá [1].

Az Orvosi Hetilap 2010. évi 42. számában a Horus rovatban jelent meg Kiss közleménye[2] *Magyar vonatkozású orvostörténeti emlékhelyek Stockholmban* címmel. Amikor jelen írás szerzője ezt a közleményt állandó magyar munkahellyel rendelkező radiológus szakorvosként olvasta, nem gondolta, hogy néhány év múlva alkalma lesz személyesen is megpillantani Stockholm szívében a svéd főváros szimbolikus épületének tekinthető Városháza épülete mögött megbújó, korábbi kórházépület falán Karinthy műtétjére emlékeztető két emléktáblát. Vagy azt, hogy egy neves svéd orvostörténész *Wolfram Kock* monográfiájából, svéd nyelven ismerheti meg az 1752-ben működését elkezdő *Serafimerlasarettet*, azaz Szerafimer Kórház történetét. E kórház egyik ismert – gyaníthatóan Magyarországon az egyik legismertebb svéd nemzetiségű – orvosa az említett Herbert Olivecrona volt. Ez a közlemény ennek a kórháznak a történetét kívánja bemutatni az alapítástól, a XVIII. századtól kezdve a XX. század végi bezúntetésig. Az írás alapjául a Pécsi Egyetem alapításának 650. évfordulója kapcsán megrendezett, a Nemzetközi Egészségtudomány-történeti Konferencián (2016. május 18-19.) bemutatott előadás szolgált.

A Szerafimer Kórház története

A szerző úgy ítélte meg, hogy annak, aki nem történész, nem kizárólag a múlt eseményeivel foglalkozik, talán segíthet a kórház megalapítása körülményeit jobban bemutatni, ha a szóban forgó kor egyes magyarországi eseményeinek felidézésével kezdődik a közlemény. A XVIII. századra meghatározó volt a Habsburg-uralkodóház és a török birodalom vezetőinek megegyezése, a karlócai békekötés (1699). Az 1700-as évek elejének fontos eseménye volt a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc (1703-11), az azt lezáró 1711. április 30-ai szatmári béke. Az évszázad egyik legfontosabb uralkodója Mária Terézia volt, aki 1740-1780 között uralkodott, öt fia, II. József követett a trónon (1780)[3]. Ennek a kornak a hazai népegészségügyével kapcsolatos néhány kiemelendő eseménye: 1716-38. között rokkant katonák számára kórházat építettek Pesten (Invalidus-palota), az eredeti tervekhez képest végül kisebb épület készült el. Az egész évszázadban változó intenzitással pestisjárvány szedte áldozatait, 1710-12 és 1734-42. között veszítette életét a legtöbb beteg a visszatérő járvány miatt. Mária Terézia néhány rendelete az orvosi működést szabályozta: az uralkodó előírta, hogy vármegyénként egy képzett főorvost kell alkalmazni (1752), orvosi tevékenység csak diplomával végezhető (1754). 1769. novemberében az 1635-ben alapított Nagyszombati Egyetemen orvoskar szervezésébe kezdtek. 1786-ban vezetik be az országos főorvos, a *protomedicus regni* intézményét, akinek feladatául rótták ki az orvosképzés felügyeletét és a kórházak igazgatását[3].

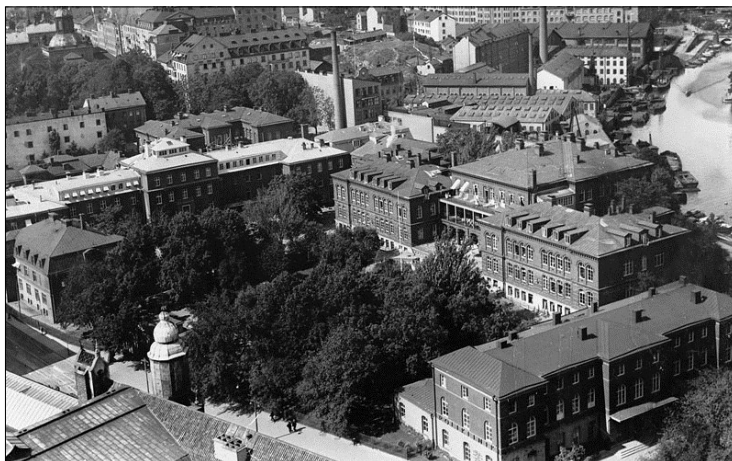
A svéd nemzetállam megalapítója *Gustav Vasa* vagy *I. Gusztáv* király volt (1496-1560), aki 1523-

1560 között uralkodott [4]. Az orvosképzés kezdetei az Uppsalai Egyetemre vezethetőek vissza, alapításának éve 1477, valamint Stockholmban, Lundban kaphattak elsősorban elméleti képzést az orvostudományi pályára vágyók. Az első ismert orvosprofesszorok közé tartozott *Petrus Hoffvenius*, *Olof Rudbeck* (Uppsalai Egyetem), kinevezésük ideje 1613. 1663-ban négy, tanulmányait Németországban és Ausztriában végző stockholmi orvos megalapította a *Collegium Medicorum* későbbiekben *Collegium Medicum* elnevezésű orvosi testületet, amelynek feladata az orvostudomány művelésének szabályozása volt [5, 6]. Az 1730-as évek elején a svéd főváros orvosa, *Nils Boy* írásbeli memorandumot küldött el a svéd parlamentnek, a Riksdagnak, egy javaslatot egy Stockholmban működő kórház alapításáról, amely a betegellátás mellett oktatási célt is szolgálhatna [6]. A svéd parlament kinevezett egy közegészségügyi bizottságot (*Sundhetskommissionen*), melynek feladata volt az abban az időszakban mindennapos járványok megakadályozása, megfékezése (1737-67). Megoldásként adódott a kórházalapítás lehetősége, és megkezdődött az ehhez szükséges pénzügyi alapok, bevételi források kiválasztása, illetve anyagi források összegyűjtése. 1746-ban két orvos támogatta a kórházalapítást. Az egyik *Abraham Bäck*, a Collegium Medicum elnöke, aki a Tudományos Akadémia (*Vetenskapakademien*) előtt beszélt erről. A fertőzések, hétköznapi betegség kezelése mellett fontos érv volt a hazai orvosképzés támogatása, hiszen egy, a kornak megfelelő gyógyintézmény feleslegessé tette volna a külföldi tanulmányutakat, a gyakorlat otthon is megszerezhető lett volna, valamint a sebesült katonák ellátása. *Olof Acrel* (1717-1806), akit később a svéd sebészet atyjának aposztrofáltak, az akadémia tagjaként tett közzé egy hasonló tárgyú írást. Saját sebészti tapasztalatainak egy részét harctéren szerezte mint a francia hadsereg orvosa. Részletes tervet is kidolgozott: kétszintes épületet tartott szükségesnek, abban 10 kórteremet, kórtermenként 10 ágyat, és ágyanként 2 (!) beteget, azaz 200 beteget befogadni képes intézményt képzelt el. A kórházban dolgozó orvosok a szakmai szervezetek javaslatára (Collegium Medicum, Societas Chirurgica) királyi kinevezés után foglalhatták volna el pozíciójukat. A terv még beszélt egy gyógyszerész alkalmazásának szükségességéről, ápolókról, felcserekről [5,7].

1748 februárjában, az akkori uralkodó nemesekből, egyházi személyekből létrehozott egy királyi rendet, a Szerafimer Lovagrendet (*Serafimerorden*). Évszázadokig arra méltónak ítélt személyek lehettek e rend lovagjai, a rendhez kapcsolódó érdemrend a legmagasabb, Svédországban adható kitüntetés. 1975 óta csak külföldi államfők kaphatják meg a lovagi címet, valamint 1995 óta a svéd királyi udvar tagjai[5,8]. A rend tagjaitól elvárták a közjóért való munkálkodást, a rend „alkotmányának” egyik pontja szerint a lovagok feladata a kór- és szegényházak támogatása. A rend vezetése 1748. novemberében meg is vitatta a majdani kórház működtetéséül szolgáló épület megvételének lehetőségét. Ennek neve a Királyi Szerafim rend kórháza (*Kungliga Serafimerodenslasarettet*) az idők folyamán egyszerűsödött Szerafimer kórházzá (*Serafimerlasarettet*). Az uralkodó 1749 tavaszán elrendelte a kórház épületének megvételét, átépítését. A kórház nevében az alapító rend neve már csak azért is megmaradt, mert évtizedekig a rend két tagja volt felelős a kórház igazgatásáért. A választás a város belső részén lévő (ún. *Kungsholmen*) kétszintes épületre esett (a ház eredeti elnevezése korábbi tulajdonosára – Arvid Hornra – utal: *Hornska Huset*), amit a parlament fent említett közegészségügyi bizottsága vásárolt meg és a királyi renddel együtt alapították meg az ország első gyógyintézetét [5,9].

A kórház megnyitására, átadására 1752. október 30-án került sor az akkori uralkodó III. Gusztáv jelenlétében. A megnyitáskor csupán 8 ágy állt rendelkezésre, 2 ágy a szülő nők számára, 6 ágy a további betegek számára [5, 9]. A következő évben már 4 kórteremben összesen 18 ágyon folyt a gyógyítás. A rendelkezésre álló adatok szerint az 1760-as években érte el a kórház a maximális 44-

es ágyszámot. Az első évek után 1756-tól az éves betegszám meghaladta a 300-at. A kórházi működés vonatkozásában fontos jellemző a halálozás, ennek mértéke változó volt, 8-14% között, jobb években 10% alatt. 1754-ben kiugróan magas volt, 27% (42 elhalálozás / 153 beteg). Műtéteket nagy valószínűséggel 1756-tól végeztek. Kb. 30 évvel a megnyitás után, 1784-ben Acrel az ágylétszám bővítését tartotta szükségesnek [5]. Az első nagyobb átépítésre, bővítésre 1785-88. között került sor, hiszen a kórház már a kezdetkor kicsi volt. Az átépítést a főváros építész irányította, *Erik Palmstedt*, kiszélesítette az épületet és új szárnyakat építettek. Ezt követően 13 nagyobb és 12 kisebb kórtermet tudtak használni, külön műtő helyiséggel – a padlás szinten. Modern kórházi kifejezéssel élve, a szeptikus betegellátás csírájaként, a *bűzös* betegeknek külön ágyakat kívántak elkülöníteni („*sängar för stikande sjuka*”, „*kórtermet a nemi betegek számára*”). Az első kb. 50 év tevékenységét úgy lehet összegezni, hogy a megalapítástól kezdve a két orvosi alapszakma, belgyógyászat és sebészet működött a kórház falai között. 1755-1775 között szüléseket is levezettek a kórházban, de éves szinten csupán néhány tucat csecsemő jött itt a világra. Ezért szűnt meg a szülészeti „funkció”. Említésre érdemes a patológia működése, ahol boncolásokat végeztek a kezdetektől. A betegek ellátásában másfél évig 4 orvosnövendék is részt vett elméleti és gyakorlati képzés keretében [5, 7].

1. ábra A Szerafimer Kórház látképe a városháza tornyából az 1930-as években. Bal oldali épület a Sebészeti Klinika épülete, szemközt a Belklinika, a kép jobb szélén a poliklinika..
A felvétel a Stockholmi Városi Múzeum digitális archívumából származik.
(Digitalastadsmuseet.stockholm.se). Nem ismert fényképész.

2. ábra Folyosó és váróterem a Szerafimer Kórház sebészeti klinikáján (1928)
A felvétel a Stockholmi Városi Múzeum digitális archívumából származik.
(Digitalastadsmuseet.stockholm.se). Nem ismert fényképész.

Napjainkban a kórház melletti kertek a kikapcsolódást szolgálják, a lélek megnyugtatót – de ebben az időben a botanikus kert a gyógyításhoz szükséges természetes gyógyszerek lelőhelye volt. Ne feledkezzünk el arról, hogy a növények osztályozási rendjét bevezető *Carl von Linné* az Uppsalai Egyetemen nyert orvosprofesszori kinevezést [5].

3-a. ábra A Belklinika képe 1952-ben. A felvétel a Stockholmi Városi Múzeum digitális archívumából származik. (Digitalastadsmuseet.stockholm.se). Fényképezte: Jan Ehnemark (sajtófotó, Svenska Dagbladet).

3-b. ábra A Belklinika napjainkban (a szerző felvétele)

A kórházi kertben az alábbi növényeket termesztették 1761-ban:

Valeriana officinalis, *Melilotus officinalis*, *Hyssopus officinalis*, *Salvia officinalis*, *Carduus benedictus*, *Carduus Mariae*, *Rheum rhabarbarum*, *Rheum bucus ebulus*, *Papaver album et nigrum*, *Tanacetum vulgare et crispum*, *Dulcamara*, *Inula Helenium*, *Datura Stramonium*, *Mirabilis Jalapaa*, *Mirabilis longiflora*, *Morus alba*, *Calendula officinalis*, *Hypericum perforatum*, *Nicotina paniculata et glutinosa* [5].

A Szerafim Kórház tekinthető az első korának megfelelő ilyen intézménynek, de bizonyos gyógyító intézmények már elvétve működtek az országban. Az ország középső részében Dalarna megyében lévő Falun városában 1695-től egy kisebb épület – „gyógykunyhó” – szolgálta elsősorban a sérült bányászok ápolását (*sjukstuga*), de nem a széles lakosság „teljes körű” ellátását. Az egyeteméről ismert Uppsala városában 1717-től létezett egy kis kórház mindössze 5-6 ágygal. A betegeket orvosi

segítség nélkül egy felcser látta el. A Szerafimer Kórház a XVIII. század közepén történő felavatása után az alábbi fekvőbetegeket ellátó intézetekben kezdte meg működését: Lundban 1768-ban, Nyköpingben [e: *nūsöping*] 1773-ban, Visby-ben és Göteborgban [e: *jöteborj*] 1782. Lundban és Göteborgban jelenleg is működik orvostudomány. (A Göteborgban alapított kórház – mára egyetemi oktatókórház (*Sahlgerenska [universitets]sjukhus*) – egy kereskedelmi tanácsos, bizonyos *Niclas Sahlgren* nevét viseli, aki végrendelete értelmében az alapításhoz szükséges összeget a város rendelkezésére bocsátotta.[6]

4. ábra A Szerafimer Kórház bejárata (1936)

A felvétel a Stockholmi Városi Múzeum digitális archívumából származik. (Digitalastadsmuseet.stockholm.se). Fényképezte: Gustaf Wernersson Cronquist

5. ábra A Szerafimer Kórház bejárata ma, jól olvasható felirat: KONGL. LAZARET. A szerző felvétele.

A XIX. század elején újabb bővítés igénye merült fel, amelynek eredményeként jelentősen nőtt a férőhely. A meglévő épületszárnyakat átalakították, emeletráépítés történt (1829-32). A

munkálatokat Axel Nyström, Svédország egyik nagy klasszicista építésze irányította. Ezt követően a világosabb és tágasabb épületekben a belgyógyászat 160 ágy, a sebészet 135 ágy várta a betegeket. [5, 9]. A kórház alapításának 100 éves évfordulóján az uralkodó ellátogatott az intézménybe. Ennek alkalmából a kórház orvosai számvetést készítettek az elmúlt 100 évről (a dokumentáció, a kórlapok vezetése a kezdeti időszakban kissé hiányos lehetett). Megállapították, hogy az eltelt száz évben kb. 100 ezer beteget láttak el, kb. 11 ezer beteg halt meg, azaz a halálozás kb. 10-11%. Az évszázad közepére megfogalmazódott az igény, elsősorban higiénias megfontolásokról az átalakításokra, a szellőzőrendszer teljesen hiányzott a kórházból, a műtő változatlanul a padláson volt [5].

Ebben az időszakban Stockholm városában kórházépítéseket kezdtek, 1840-es években gyűjtést követően, e célra adományozott hagyaték eredményeként egy 30 ágyas gyermekkórházat adtak át (1854). Az 1800-as évek eleje óta használt elme-kórház elöregedett, 1860-ban bezárták, a betegeket fokozatosan átköltöztették a Szerafimer Kórházba 1861-ben. Az évszázad közepén egyértelművé vált, hogy Stockholmban súlyos, mondhatni katasztrofális az ágyhiány. Ezért egy új kórházépítési és üzemeltetési szemlélet terjedt el. A nagy létszámú kórtermek helyett kisebbeket preferáltak, pavilonrendszerű intézmények jöttek létre. A belvárosban több kórházat is megnyitottak. 1831-ben nyílt meg 100 ággyal egy fertőzőkórház, kezdetben Ideiglenes Kórház néven, majd Katarina Kórházként működött. A későbbiekben 1879-ben Sabbatbergs Kórházat nyitották meg 340 ággyal, 1888-ban a Sankt Göran Kórházat, amely elsősorban a fertőző betegek kórháza volt.[5]

6.-7. ábra Svéd és magyar nyelvű emléktáblák a hajdani kórház megmaradt egyik falán, amely korábban a sebészeti klinika része volt (a hajdani idegsebészeti klinikát lebontották). A szerző felvétele

A XIX. század elején 100 körüli volt az ágyak száma, amely 1832-ben már 200, 1837-1863 között 277-308-ra emelkedett. Az évszázad végére már elérte a 400-at, de kb. 250-et használtak csak a nem elégséges bevételek miatt. Egységes, ma megszokott társadalombiztosítás még nem volt. A kórház jövedelme részben a királyi udvartól, részben Stockholm város, valamint a Stockholm megye tanácsától származott, hiszen a betegek többsége helyi volt. Természetesen érkeztek betegek az ország más részeiből is. Voltak betegek, akiknek fizetniük kellett az ellátásért. Összefoglalva a kórház tevékenységi köreit, a belgyógyászat és sebészet, a patológia (boncolások

végzése) mellett megjelent a nőgyógyászati, szemészeti és ideggyógyászati fekvőbeteg-ellátás valamint a poliklinikai, azaz ambuláns betegellátás. 1850-59 között átlag 2900-3000 volt az évenkénti betegszám, 1884-1893 között lecsökkent kb. 2000 beteg/év értékre [5].

A XIX. század utolsó éveiben végrehajtott nagyszabású bővítés és átépítés adta meg a kórháznak azt a külsőt, ami a XX. századi fénykorának, illetve a többé-kevésbé a ma is látható megjelenését eredményezte. Ehhez a telket vízszintessé tették, az eddig meglévő, többször átalakított épületet újra átépítették. 1889-ben történt meg az alapkövetétele és hozzáláttak új épületek felépítésének, majd azok elkészülte után (1891) kiköltöztették a betegeket az új épületekbe. Hozzáláttak a korábbi épület felújításának, az lett a sebészeti klinika épülete. A megújult épületkomplexum 1893-ra lett kész. Az átépítést *Axel Kumlien* ismert kórházépítész irányította. Ekkor a kórház a következő épületekből állt [5]:

A épület: az újonnan felépített épületek egyike, a poliklinika, 2emeletes, az épület középső részén 3 szintes.

B épület: az újonnan felépített piros téglából álló belklinika épülete, ahol 186 ágy kapott helyett. Külső megjelenésében a XIX-XX. század fordulója kórházainak tipikus jegyeit viselte. Ekkor jelentek meg először a kórházban az oktatást szolgáló helyiségek, előadótermek.

Régi kórházépület: az eredeti, többször átépített épületben kisebb kórtermeket alakítottak ki. Az átadás után csak sebészeti betegeket helyeztek el itt. A három építmény kisebb folyosókkal volt összekötve, nagyjából „U” alakot formáztak, közöttük füvesített udvarral, lombos fákkal.

D épület: műtőblokk. Egy kisebb és egy nagyobb műtőt foglalt magában. A nagyobb műtő felett nagy ablakokkal ellátott galéria kapott helyet, hogy a hallgatók azon keresztül figyelhessék a műtéteket. A különálló épületet egy zárt folyosó kötötte össze a sebészeti klinikával.

E épület: a sebészeti klinika mögött álló építményben működött a szemészeti, illetve a nőgyógyászati klinika, kórtermekkel, kisebb műtőkkel, 30-32 beteget tudtak elhelyezni. A későbbiekben itt helyezték el az Olivecrona által vezetett idegsebészeti klinikát (1 - 3. ábra).

Gazdasági épületek: konyha, mosoda, elektromos gépház, gőzkazán (ez biztosította a távhőt a kórház fűtéséhez). Ez utóbbi átépítés előtt 1862-ben kapott először vízvezetékrendszert a kórház, 1901-ben kötötték be a műtőt Stockholm város elektromos rendszerébe. 1917-től jelentek meg a kórházban a vízöblítéses WC-k [5, 9].

1903-ban adtak át egy kis diagnosztikus röntgenlabort, amely már az átadás idején kevésnek bizonyult az igények kielégítéséhez. Egy évvel később egy, a sugárkezelésekhez használatos röntgenlabor is működésbe lépett. 1911-ben készült el a röntgenosztály épülete és a műtő korszerűsítése [5, 9].

A kórház portálja, bejárat kapuja 1792-ben kapta mai formáját. Feliratán a „királyi kórház”, rövidítve „KONGL. LAZARET.” olvasható. Ezt a kaput 1928-ban helyezték át jelenlegi helyére, azaz napjaink látogatója ugyanott léphet be, mint 1936 tavaszán egy Közép-Európából érkező, idegsebészeti műtőre váró beteg, azaz Karinthy Frigyes [4. és 5. ábra].

Bár a kórház a kezdetektől a betegellátás mellett az orvosok kiképzésének szolgálatában is állt, uralkodó rendelettel 1907. január 1-től a Karolinska Intézettel együttműködve folytatta – mai kifejezéssel élve – egyetemi-klinikai feladatkörét. (Ezt a világhíres orvosképző egyetemet azaz Karolinska Intézetet 1810-ben alapították.)[5]

A Szerafim Kórház ágylétszáma 1900-1930-as évek között 400-450, ezt követően meghaladta

az 500-at, 1946-ban 533 volt. A Kórház fennállásának utolsó átépítése, korszerűsítése 1928-32 között zajlott le. Tervbe került a kórháznak egy új helyszínre, telephelyre költöztetése. Ebben az időben elkezdték a Karolinska Intézethez tartozó új korszerű klinikai tömb tervezését, építését, így a régi kórház kiköltöztetése lekerült a napirendről. Az 1940-ben átadott épületbe költöztek át a Szerafimer Kórház egyes osztályai és szakrendelése. Az 1949-ben a kórházban dolgozók feladatkörük szerinti csoportosítását, valamint a kórház fontosabb egységeinek felsorolását az 1. és 2. táblázat mutatja[5].

Beosztás, végzettség	Fő	Beosztás, végzettség	Fő	Beosztás, végzettség	Fő
Főorvos	11	Ápolónő, segédápoló	135	Irnok, irodai alkalmazott	25
orvos	59	Ápoló tanuló	68	Gazdasági személyzet	135
		Gyógytornász	4	Egyéb dolgozó	22
		Egyéb ápoló	135		
ÖSSZESEN 594 fő					

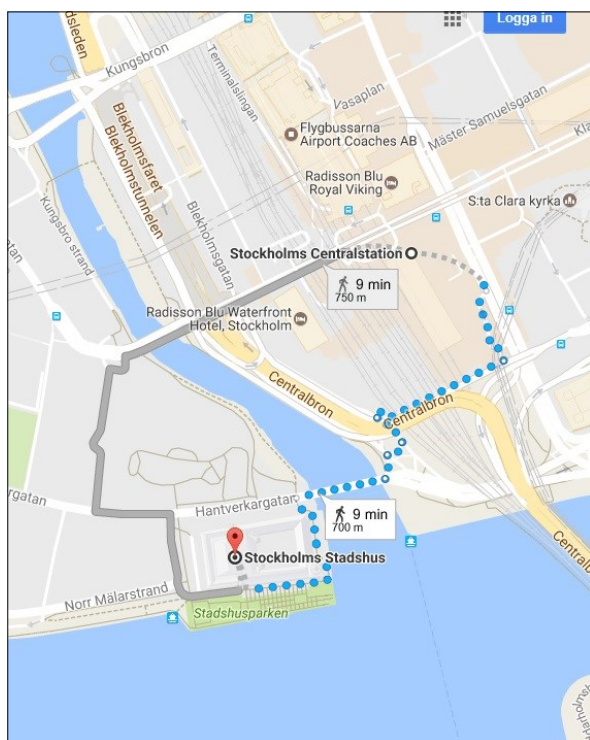
1. táblázat A Szerafimer kórház személyzeti összetétele 1949-ben

Klinikák és önálló osztályok	Laboratóriumok és szakrendelések
Belklinika	Laboratóriumok • Bakteriológiai, klinikai fiziológiai, klinikai kémiai, klinikai neuro-fiziológiai laborok
Endokrinológiai osztály	
Neurológiai klinika	
Sebészeti klinika	
Plasztikai sebészeti osztály	Szemészeti ambulancia
Idegsebészeti klinika	Fül-orr-gégészeti ambulancia
Traumatológiai osztály	Nőgyógyászati ambulancia
Patológiai osztály	Gyógytornász rendelés

2. táblázat A Szerafimer kórház struktúrája, szervezeti egységei az 1940-es években[5]

A Szerafimer Kórház Sebészeti Klinikáján az 1920-as évektől kezdtek el idegsebészeti műtéteket végezni. Olivecrona egyik 1922-ben egy operált betege 18 nappal élte túl a műtétet, az a maga korában szenzációt keltett. Néhány alkalommal változó hosszúságú külföldi tanulmányúton vett részt, két alkalommal találkozott az idegsebészet legnagyobb alakjával, *H. Cuhinggal* (1929, 1931), az agysebészet úttörőjével, az idegsebészet atyjával. Alapműnek tekinthető Olivecrona német nyelvű könyve, amit a vele együttműködő radiológussal, *Erik Lysholmmal* együtt írt (*Die Chirurgische Behandlung der Gehirntumoren. Eine Klinische Studie* – Berlin, Julius Springer Kiadó, 1927). Olivecrona évekig a sebészeti klinikán belül dolgozott és végezte az agyműtéteket. 1935-ban létrejött az önálló idegsebészeti osztály ill. klinika, elsőként nemcsak Svédországban, hanem Európában is, Olivecrona lett a Karolinska Intézet első idegsebész professzora. Az önálló

A második világháborút követő évtizedekben a kórházfejlesztés fő helyei a Karolinska Intézet klinikai tömbjei lettek (*Solna*, illetve *Huddinge*). 1972-ben adták át a fővárosi egyetem másik klinikai tömbjét (*Huddinge sjukhus*). Ebben az évben a Szerafim Kórház elveszítette oktató és kutató kórházi funkcióját. A kórház – amely sok évtizeden át országos hatáskörű volt – tulajdonjoga az 1960-as, illetve 1970-es években, visszaszállt Stockholm városára, illetve Stockholm megye tanácsára. A kórházat 1980. január 1-jével bezárták[9]. A megmaradt épületek részben az egészségügy szolgálatában állnak. Egy rendelőintézet működik itt, ahol a környéken élők számára biztosítanak háziorvosi ellátását, gyerek-gyógyászati szakrendelést, gyógytornászok, fizioterapeuták várják a betegeket. Vakcinációs központ is működik itt. A svéd főváros lakói itt kaphatnak védőoltásokat: alapvakcináció, influenza, tüdőgyulladás vagy kullancs okozta agyvelőgyulladás elleni oltásokat, vagy külföldi utazások előtti védőoltásokat. A rendelőintézet mellett egy, az egyetem kötelékébe tartozó dialízis központ is itt működik [12].

8. ábra Térkép Stockholm belvárosáról. Kiindulási pontként a főpályaudvar van megjelölve (Stockholms Centralstation), célként a városháza (Stockholms Stadhus), a távolság 700-800 m.

hiszen a kórházzal szemben álló Városháza legnagyobb tornya messziről is jól látható, a város egyik legmagasabb építménye[8. ábra].

Az emléktáblák avatásakor azok felállítását javasló *Veres Zoltán* író többek között e mondatokat mondta Karinthyról: „... Az Utazás a koponyám körül egzisztenciális mélységekbe való bepillantása feltette a koronát a már szinte kész életműre, és a jó író, a sikeres író, az ismert és népszerű író nagy íróvá avatta.” [2].

Megbeszélés

A *Serafimerlasarettet*, azaz a Szerafimer Kórház Svédország elsőként alapított fekvőbeteg gyógyintézete, több mint 200 évig meghatározó szerepe volt a betegellátásban, orvos- és nővérképzésben, orvostudományi kutatásokban. A svéd medicina számos fontos eseményeinek egyike, e kórházban végezte az első vesetranszplantációt az ország vezető transzplantációs sebésze *Curt Franksson* az 1960-as években [9].

Nekünk magyaroknak ez a kórház természetesen Karinthy Frigyes műtétje miatt fontos. Úgy gondolom, hogy e műtét miatt vált Olivecrona Magyarországon az egyik legismertebb svéd nemzetiségű orvossá. A szerző egy ideje ebben az országban élve, a svéd nyelv (bizonyos szintű) ismeretében olyan forrásokhoz is hozzáférhet, amelyek Magyarországon nem érhetők el. Olivecrona alakja, legalábbis az orvosláson belül dolgozók egy része számára ismert. A szerző ezzel a dolgozattal kíván hozzájárulni ahhoz, hogy annak a Stockholm szívében lévő kórháznak a története, a Szerafimer Kórház múltja a magyar olvasók számára is ismert legyen.

Irodalomjegyzék:

- [1] Sacks O. Introduction. In: Frigyes Karinthy: A Journey Round My skull. New York: New York Review Books; 2008. p. vii-xx
- [2] Kiss L. Magyar vonatkozású orvostörténeti emlékhelyek Stockholmban. *Orv Hetil.* 2010; 151(42): 1753-1755.
- [3] Glatz F. (szerk.). A magyarok krónikája. 2. kiadás. Budapest: Officina Nova; 1996 p. 284-349.
- [4] Edling L., Griberg S. 101 historiska svenskar. Lund: Historiska Media; 2016.
- [5] Kock W. Kungl. Serafimerlasarettet 1752-1952. Jönköping: HallsBoktr. AB; 1952.
- [6] Nilsson I., Peterson H-I. Medicinens idéhistoria. Stockholm: SNS Förlag; 1998.
- [7] Uddenberg N. Lidande & Läkedom – I. Medicinens historia fram till 1800. Stockholm: Fri Tanke 2015.
- [8] Serafimerorden (Internetes hivatkozás, 2017. február 26.) Elérhető: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Serafimerorden>
- [9] Wendt B. Serafens saga all, men fortfarande kan byggnaderna berättas... *Läkartidningen.* 2005; 102(1-2): 56-58.
- [10] Leksell L. Hjärnfragment. Daganteckningar, minnesbilder. Stockholm: Norstedt & Söners förlag; 1982.
- [11] Simon K. Karinthy Frigyes fantasztikus útja. *Budapesti Negyed,* 2009; 17(3): 297-312.
- [12] Az egykori Szerafimer Kórház helyén működő rendelőintézet honlapja – Serafen, Kvartersakuten. (2017. május 25). Elérhető: <http://www.serafen.com>

Szabó Magda regényeinek támogató ereje az egzisztenciális léthelyzetek megoldásában

Vilmosné Gilbert Edit, PhD, habil

*Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészstudományi Kar, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi
Intézet, Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék
E-mail: gilbert.edit@pte.hu*

Kedves Olvasó! Szeretettel köszöntöm rendhagyó írásom kezdetén. Azért (is) bátorkodom ezt tenni, mert Szabó Magda, akinek műveit megidézem e lapokon, szintén gyakran megszólítja olvasóját könyveiben, fülszövegeiben, s fűz személyes jegyzeteket fiktív történeteikhez. Másrészt nagyon személyes az ő világa belülről is: jól felismerhető írásai egy részében az önéletrajzi tér, amiben építkezik. Továbbá: ismeretlenül is közvetlen hangú levelezés előzte meg részvételemet e lapszámban. Gracza Tünde, a folyóirat szerkesztője közös ismerőseinken keresztül jutott el hozzám azzal, hogy írjak e számba a szerző születésének századik évfordulójára az alkotásaiban rejlő gyógyító erőről. Levélváltásaink után a fenti címet ajánlotta, amit meg is tartok. Többfelől talált el, talált meg a felkérés. Talán éppen azokban a napokban, amikor e sorokat olvassák, zajlik majd pécsi konferenciánk „Szabó Magda száz éve” címmel. Most, írásom idejében, 2017 júliusában szervezzük, nagy erővel kérdezve különféle területek szakértőit: hogy látják az életművet?

Tapasztalataim szerint hatalmas Szabó Magda olvasótábora, s az irodalomtörténész szakma is kezdi elismerni, befogadni a kánonba. Összekötő kapocs korszakok, szakmák, nemzedékek közt. A mitológus, klasszikafilológus, a 19. századi irodalom kutatója úgyszintén talál benne fogódzót. A női írásmód vizsgálói számára szintén tanulságos az életmű. Létrehozója nem szerette, ha „író”-ként, ám a női oldal, szerepek, viszonyok, a nőként élés, női világlátás mind rányomja bélyegét műveire. Ismeri minden nemzedék, ő a folytonosság záloga, médiuma több értelemben is korok, korosztályok között. Volt egy időszak, amikor (kényszerű okokból, hiszen évtizedes hallgatásra ítélték az ötvenes években) ifjúsági íróként tartották számon. Valóban nem elhanyagolható, nagyon is hasznos és vállalható ez a termés, ez a szegmense életművének. Célközönsége, a tizenévesek nagyszerű ajándékot kaptak tőle munkássága nekik szóló rétegével, hiszen többnyire magas színvonalú, minimális didaxist tartalmazó pöttyös, csíkos könyvek kerültek ki keze alól. Nem múlik a nagyszerű *Abigél* sikere, méltán rajong érte minden újabb generáció. Filmváltozatán nőnek fel az utóbbi ötven év gyermekei, s ismerkednek nemzeti közelmúlttal, háborúval, zsidóbújtatással. Iskolai, internátusi közegben játszódik, ami megunhatatlanul izgalmas mikrokozmoszként tud működni, ld. akár a későbbi Harry Potter-jelenséget. Mesék, gyerekkönyvek is származnak tőle: *Tündér Lala*, *Bárány Boldizsár* ragadja már meg a kicsiket, hogy aztán a kisiskolás a *Mondjátok meg Zsófikának*, az *Álarcosbálon* és társain keresztül eljusson „felnőtt” könyveihez. Nemrég átolvasva az imént említett ifjúságiakat jelentem: most is lenyűgöztek, s az *Abigélen* tanítani lehetne a fordultatos cselekményszövés furfangjait.

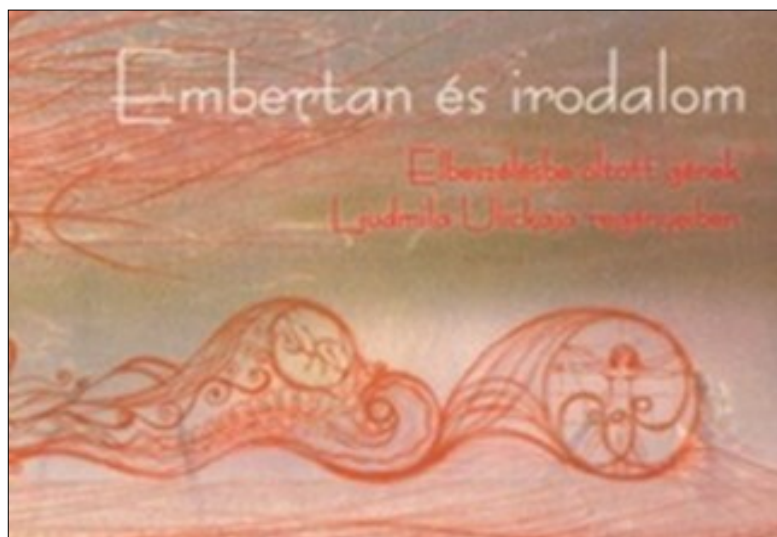
Miért is olvasunk? Aki írni akar például, olvasmányai tudatos befogadásával, analizálásával elsajátíthatja ennek fogásait. Az iskola (nemcsak saját hibájából) sokszor tananyagnak, műveltségi anyagnak tekinti az irodalmat életrajzzal, kortörténettel, poétikai eszközök definiálásával. A jó irodalom megszerettetése azonban ennél többet is hoz. Az olvasó ember nem unatkozik és soha nincs egyedül, kívánczik vissza a könyv világába, s nem akar könyvön kívül lenni: benne akar időzni mindig egyben-többen. Szórakoztatja – miközben modellekre talál a közös léthelyzetek

megoldására. Közös ugyanis, mint tudjuk, az emberi nyomorúság és boldogság: mindannyian keresztülmegyünk az archetipikus léhelyzeteken. Elszenvedjük a veszteségeket: az árulást, elhagyatottságot, érzelmi és más kiszolgáltatottságot, sokan az anyagiak szűkösségét, a munka hiányát vagy elégtelenségét. És a betegséget, szereteteinkét, halálukat. Ha átéljük, hogy nem vagyunk egyedül traumáinkkal, kríziseinkkel, nehézségeinkkel, ráismerve saját történetünkre, léhelyzeteinkre a művészetben, kapunk tőle valamilyen biztonságot, közösséget, vigaszt. Önismereti tétellel olvassuk mások életét. A fiktív világról való közös beszéd interperszonális többlettel bír: megnyitja a másik percepciójának befogadását, lehetővé teszi annak méltánylását. Kiszabadulunk saját boxunkból, megszokott érzékelési sémáink rabságából. Közel kerülünk az idegen: a vakfoltunkba eső alak attitűdjéhez. Az kiváltképp segít ebben, ha a műről eszmét cserélve valaki éppen az ő, a tőlünk távol álló alak pozíciójából beszél, vele azonosul. Ilyenkor megnyílik egy extra csatorna. Tapasztaljuk, hogy az ő szemükkel, a tőlünk távol álló szereplőével és az ő pártját fogó olvasótársunkéval is lehet látni a világot, elhisszük, hogy ott és úgy is van élet. Ha megvitatjuk a művet saját életanyagunkat, látásmódunkat mozgósítva, katartikus tapasztalatban lesz részünk. Van ugyanis igény arra minden korosztályban, hogy az olvasók megosszák élményüket, gondolataikat, asszociációikat, s meghallgassák mások interpretációját. Együttes értelmezési mező alakul így, miközben az egyén válaszokat kap kérdéseire a műről. Többfelől világosodhatnak meg számára a homályos részek. Részesül a közös megfejtés, felfejtés eufóriájából, egyúttal megtapasztalja, kinek mi volt evidens és mi kérdéses, hogy hányféleképpen hat az irodalom. Eloldódhat ez által saját berögződéseitől, kitalálhat mentális zsákutcáiból. Felszabadulás-élményt, tágabb világértést, biztosabb támpontokat, mélyebb ön- és környezetismeretet eredményez olvasmányaink vezetett megbeszélése.

Biblioterapeuták a legkülönbébb alapfoglalkozású emberekből válnak. Sok köztük a könyvtáros, a szociális munkás, az irodalomtanár, a pszichológus, de más segítő szakmák képviselői is elvégzik a képzést. Most Önökhöz is az interdiszciplináris dialógus keretében szólok, amilyen maga a biblioterápia. A papírforma alapján könyvtárosok és egészségügyi dolgozók: orvosok, ápolók, gyógyszerészek, könyvtárosok veszik kezükbe ezt a lapot. Én irodalmárként és műfordítóként az Önök közösségével tizenkét éve az orosz Ljudmila Ulickaja orvosregényéről szerveztem és vezettem biblioterápiás jellegű közös értelmezést. Városunk nőgyógyászait, genetikusait, röntgenorvosait, kísérleti biológusait, pszichológusait, pszichiátereit szólítottuk meg, hogy „valljanak” szakmai nehézségeikről és örömeikről a *Kukockij esetei* és a *Médea és gyermekei* kapcsán. Jól sikerült, megrendítő találkozásunk eredménye ez a kiadvány, ahova ők maguk írták le élményeiket,

értelmezésüket: Embertan és irodalom. *Elbeszélésbe oltott gének Ljudmila Ulickaja regényeiben*. Pécs, Művészetek Háza, 2005, 176 o. Szerk. V. Gilbert Edit, ISBN: 1503241240154.

Szabó Magda műveiből is tervezünk biblioterápiás foglalkozásokat, s már rendelkezünk is néhány közelmúltbeli tapasztalattal, amiről szeretnék e helyütt beszámolni. Hadd kezdjem viszont más alkotásainak fenti vetületével, így arra a két – kevésbé ismert – Szabó Magda-regényre is

kitérek, amely tartalmában egyesíti szakmáinkat, az irodalmárét, könyvtárosét és az orvosét. Könyvemben (GILBERT Edit, V., 2014. *A könyvtárolány* kiszolgáltatottsága, 203–209. In: *Az együttérzés irodalmi és vonzatai*. Budapest, Pont Kiadó) hosszan fejtegettem *A Danaida* rejtélyes párhuzamát Ulickaja könyvtáros-kisregényével, mellyel az orosz író nő ötven évesen berobbant a köztudatba, a *Szonyecskával*. (Fel is vette az összehasonlító tanulmányt egy könyvtáros-bibliográfia a szakmájukkal foglalkozó írások közé, ami nagyon megtisztelő.) *A Danaida* egy fiatal nő története, aki a háttérben marad, aki nem fektet hangsúlyt szakmai képződésére, pedig – az ötvenes években – lenne olyan női mentora, éppen a főnöke a könyvtárban, aki fejlődését, tudatosodását segítené, bevezetné a progresszív kortárs irodalomba. Politikai rizikót hordozna ez a munka, ez a továbbképződés, amit Katalin nem vállal, inkább behódol családi kötöttségeinek, marad a hierarchia alján. Férje, annak exanyósa és férjének halott neje árnyékában lemond mind közéleti, mind szellemi kiteljesedéséről. Hűsége méltatlanhoz köti, értelmessége, ösztönös igazságérzete nem segíti, nem támogatja önmaga vállalásában. Önként felcsap a nevezettek cselédjéül, majd átadja helyét férje tanítványának, látva bontakozó vonzalmukat, szerelmüket. Kártékony: felesleges áldozat ez a túlzott előzékenység, önmaga lehetőségeinek kiaknázatlanul hagyása s személye feltétel nélküli alávetése a férj akaratainak. Könyvbemutatómon élénken rezonáltak a jelenlévők erre a motívumra – ízlelgetve, felismerve a „felesleges áldozat” szókapcsolatban rejlő tartalmakat. Az említett szereplő mintegy saját életrajzát írja a szövegben, erről tanúskodnak a fejezetcímek is. A narráció a hivatalos önéletrajz és a személyes hozzátétel különbségére épül. A szerzői paratextus: Szabó Magda intése olvasható a fűlszövegen, miszerint nem becsülhetjük így alá magunkat, nem maradhatunk a magunkra rótt szürkeségben. Ez a lány ráadásul felülmúlja rárótt riválisait minden szerepében. Szenvedélyes, kreatív szerető. A szemérmes Szabó Magda itt nem rejti véka alá Katalin éjszakai diadalait, s a férj sajátos rivalizálását és bosszúját, aki nem juttatja kifejezésre elismerését, örömét. Hagyja, hogy felesége ezen – és más terepen is azt higgye, nyomába nem érhet a falakon lógó portrék által képviselt, szellemében továbbra is ott élő, jelenlévő első asszonynak. Az új asszony elfogadja a felállást, szolgálja elődje emlékét – s az exnej anyját, aki velük él, s partner Katalin kihasználásában, megalázásában. Ez a túlzásba vitt engedékenység, szerénység, önlenullázás, önbizalomhiány semmi jót nem szül, viszont demonstrálja a rideg, patriarchális rendbe illeszkedés kártékonyosságát. Katalin intellektuális partnere is férjének, aki elvárja, hogy az egész napos házimunka után a nő értő és helyeslő hallgatója is legyen okfejtéseinek. A túlzó, hiperbolizált aszimmetriának figyelemfelhívó hatása van, s rávilágít a „jó feleség-képzet” ártalmasságára. Olvasva a másik, az Ulickaja-művet, aminek kísértetiesen hasonló a főalakja, aki szintén könyvtáros (s ugyancsak átadja férjét a lányukkorú szeretőnek), elcsodálkoztunk az egymástól függetlenül kibontakozó könyvtárosnő-paradigmán. Önfeláldozó, túlzottan jóindulatú, önérvényesítésre képtelen...?

Szabó Magda megmutatja a másik oldalt, a másik típusú, az emancipálódott nőt is – például önéletrajzi indíttatású műveiben, családregényeiben. Ott ő az okostojás, a tanárait is leiskolázó, ambiciózus lány, legemlékezetesebb megnyilvánulása talán a *Für Elisé*-ben lép elénk. Rendkívül rokonszenvessé teszi narratíváját az a kíméletlenül önironikus él, amivel megrajzolja alakváltozatait kislánytól a bakfison át a felnőtt nőig. Legismertebb példája e típusnak *Az ajtó* Magduskája, aki a mű első felében saját írói pályája rabjaként alkot, utazik, él extraértelmiségi életet, amely mentes minden háztartási gondoskodástól. Óvatosan méregeti bejárónőjét, aki viszont többféleképpen belép az író intim terébe. A kölcsönös szívességek, szolgálatok – és az egymásnak nyújtott segítség a nehéz pillanatokban, helyzetekben kialakítja köztük a bizalom, a barátság légkörét. Az író azonban nem tud megfelelni Emerenc kívánalmainak. Nem tud mellette lenni, amikor haldoklik, ezt szégyelli aztán és meg is bánja – hazáját képviseli ezalatt külföldön mint neves alkotó. Hazatérése

után sem akar viszont úgy eljárni, ahogy azt Emerenc elvárja, aki végső soron azt vallja: hagyják az embert meghalni, ne hozzanak segítséget, ha nem kívánja azt a haldokló. Emerenc hiteles képviselője ennek az álláspontnak a másik oldalról is, haldokló barátnőjét ő is így támogatta. Ezen a ponton termékeny dialógus alakulhat ki az eutanáziáról. Emerenc a méltósággal meghalás szószólója, amibe beletartozik az is, hogy ragaszkodik hozzá: se szégyene, se titkai ne derüljenek ki, ne kerülhessen tehát megaláztatott, függő helyzetbe a külvilágtól. Az orvosi beavatkozás azonban nem tud tekintettel lenni ezekre az érzékenységekre. Magda, ha otthon is van, sem tudta volna megakadályozni, hogy a mentősök behatoljanak a magatehetetlen Emerenc otthonába, hogy kórházba vigyék, s feltáruljon előttük a látvány, a saját piszkában fekvő idős nő s a sok macska. Igaz, ha Magduska végig mellette van a romlás időszakában (követi a beleérző műelemzés), a környezet és az állatok állapota nem jut idáig, de Emerencet – ha lemosva is – előbb-utóbb mégiscsak a gyógyító személyzet gondjaira kell bízni. Azzal, hogy megírja árulásának (barátnője elhanyagolásának) a történetét, amiről tudjuk, valós eseményeken alapul, bevallja mulasztását, s egyben jóvátételi gesztust is gyakorol a szerző-önéletrajzi elbeszélő. Azonban a maga módján, amit nem biztos, hogy Emerenc jóváhagyna, helyeselné. Világgá kürtöltetik ugyanis, immár még szélesebb körben az ő titka és szégyene – igaz, igazságot is szolgáltat neki a regény azzal, hogy közzéteszi: „csak” macskákat rejtegetett, illetve hűségesen őrizte visszaadásra a deportált zsidó család tárgyait. Karakterek, világszemléletek, eltérő felfogások megmérkőzésének a színtere e mű. Egymástól nagyon távol álló típusoké, akik közt mégis bizalmi viszony alakulhat ki. Választott gazdáit a maga öntörvényű módján szolgáló, tragikus sorsú falusi nő – és az értelmiségi, akinek se kutyája, se macskája (egy ideig, amíg Emerenc nem állít be az íróházaspárhoz nemlétező gyereket pótolni egy kutyával, akivel viszont ő is gazdaként viselkedik). Egymásnak feszülésük és összebarátkozásuk, feloldhatatlan különbözőségeik és egymásra utaltságuk, bizalmi kapcsolatba kerülésük sajátos dialógusa *Az ajtó*. Azért is tehetett szert világhírnévre, mert mindenhol érthető. A kétféle nő által képviselt két világ összecsiszolódására univerzális narratíva szövődik.

Erről a regényről beszélgetve, ahogy, bízom benne, eddig is érzékeltettem, egzisztenciális állapotaink sora kerül szóba. Már a legegyszerűbb, legpraktikusabb kérdésnél: szerinted miről szól, avagy mi ütött szíven benne, elválik, hogy Magda vagy Emerenc, esetleg a férj oldaláról szemlélik-e világot a válaszolók. A férj a csendesen, háttérbe húzódva megfigyelő. Övé a láthatatlan dominancia. *Az ajtó*-ban mindkét nő a férjet akarja kiszolgálni, az ő utasításait, kényét-kedvét, ki nem mondott akaratát, preferenciáit lesik: hogy szeretné a Gazda? Sokan a műről megnyilvánulva a különleges, titokzatos Emerenc köré csoportosítják saját regényüket, azaz olvasatukat. Én a fenti sűrített kérdésre: hogy mit is mond nekem, engem hol talál el ez a szöveg, a következőket válaszolnám. Megható és kiemelkedő írói gesztus számomra Magda önvádja, aki nem tudja ellátni a háztartását, akinél szellemi hivatása felé billen el a mérleg. Eltölti író-volta, szenvedélyét, libidóját szinte mindenestül lefoglalja az alkotómunka. Az értelmiségi nő önkritikáját és vezeklését látom, olvasom ki a műből, amelyben Emerenc az író nő nemlétező, hiányzó másik énjét képviseli. Árnyékszemélyiségét formázza, a benne kifejtetlen női készségeket testesíti meg.

Van Szabó Magdának egy kevésbé ismert regénye, a *Pilátus*, amelynek fiatal orvosnő a hőse. Itt is megfigyelhető az érintettség evidens, óhatatlanul megnyilvánuló állásfoglalása atekintetben, hogy az olvasót hol éri meztelenül a mű, hol van eredendő összeköttetésben vele. A doktornő megözyegyülő édesanyját magához veszi városi panellakása sokadik emeletére, mert így tudja megoldani ellátását. Apja temetése után gyorsan összehajkítja anyja minden holmiját, amit a teherautó már visz is a városba. Anyja nem bírja ki a többszörös sokkot, természetesen nem tud megkapaszkodni az új környezetben. Nyilvánvalóan fontos beszélgetésekre ad alkalmat ez a cselekményszál a mindig, minden társadalomban aktuális idősgondozásról, az öreg és egyedül maradó szülők helyzetéről. Arról

a felelősségről és nehézségről, ami gyermekeiket köti, terheli, hogy kiszolgáltatottságukban, életük végén szüleik ne maradjanak magukra. A gyerek, főként, ha egyke, hatalmas, alig megoldható feladatot kap kultúránkban ezzel az élethelyzettel. Messzire vezethet egy ilyen nyitány: az otthonápolás felvetődő buktatóitól az aktív és keveset kereső gyerekek témájáig, akik nem tudnak otthon maradni a beteg szülővel, lakásukban talán elég hely sincs neki – egészen a szülő ellenkezéséig, aki nem akarja elhagyni régi lakhelyét, nem is beszélve a szociális intézményekről. Mind-mind életszagú, jól ismert vetületei ezek a ránk váró teendőknél. Az viszont, hogy egyik tanítványom később alapvetően az apafigurára emlékezett a regényből, aki a cselekmény idejében hal meg, meglepett. Számára az a vonulat volt mellbevágó, az erősödött fel s hívta elő saját elhunyt édesapjával való elrendezetlen ügyeit, a betegség, a kórház körülményeit, gyászát. Az egészségügyben dolgozókat is bizonyára jobban megrendíti e viszonyrendszer: a hivatásában és családi kötődésében egyaránt érintett emberé.

Generációs konfliktusok voltak a már említett közelmúltbeli biblio-s filoterápiás kurzusunk témái a bölcsészkaron, amelyet elsősorban tanárszakos hallgatóknak tartottunk „Bibliofil” címmel. Barcsi Tamás filozófus kollégámmal a *Médea és gyermekei* című kortárs Ulickaja-regény mellett, melyben konstruktívabb a szülők-gyerekek egymáshoz való viszonya, Szabó Magda *Mózes egy, huszonkettő* (Jaffa 2016) című művét választottuk, ahol ridegebb, gyanakvóbb, aláaknázottabb ez a kapcsolat. Öt fiatal és szüleik egymást keresztező története bomlik ki a magyar regényben, amit a mai húszévesek kissé értetlenül szemléltek. Észleltük, mennyit változott a múlt század közepe óta a világ. Akkor, a mű idejében, úgy tűnik, viszonylag könnyen vették az abortuszt. Lakáshoz jutni akarván a fiatalok kiszemelik az egyik jómódú fiút, hogy a társaságukban lévő lány teherbe essen tőle, s így frigyre lépve a fiúval lakáshoz jussanak – nászajándékként annak gazdag anyjától. Úgy tervezik, mindannyian odaköltöznének. A magzatot nem feltétlenül tartják meg, sőt, valószínűbb, hogy a lány elveteti. (Ez a regény idejében nem is dől el.) A kiszemelt lány teherbe is esik a fiútól, akibe közben természetesen beleszeret, s nem győzi kimagyarázni magát, amikor kiderül az eredeti indíték. A meglehetősen morbid hangütésű és illogikus cselekményvezetésű, erőltetett pszichológiájú történetet akár elhibázottnak is tarthatjuk. Felmerült üléseink során, hogy ez az erőszakos, manipulatív, hazugságra építő „lázadás” a fiatalok részéről elég kínos és átlátszó. Alaposan kilóg a lóláb, ha így akarnak szüleik (megfélemlített, alkalmazkodó, fejlesztő, egymástól tartó s a gyerekeket is színlelésre intő, átláthatatlan viszonyaikba bevonó) háborús nemzedéke ellen fellépni. Ha mérhetetlen szabadságvágyuk a másik eltiprásán, becsapásán alapul, ha ráadásul a teherbeeséssel és a tettettett gyerekvállalással is játszanak, amit eszközül, zsarolásra használnak, nehezen nyerik el a mi fiataljaink szimpátiáját. A regénybeli fiatalok közül egy testvérpár élesen elhatárolódik anyjuktól, aki nem volt elég bátor élni, egy másik anya fiát túlzottan magához kötötte, maga mellett tartotta elesett mártír férje pótlékeként. Sokáig latolgattuk, miért szavaznak bizalmat a könyvbéli fiatalok szüleik szeretőinek. A „teljes családban” élők anyjukat megvetik s imádják Terézt, apjuk szeretőjét. Ez a mindennapi tapasztalat alapján korántsem elterjedt jelenség: a gyerekek alapvetően féltékenyek szüleik új párjára, s gyakran pokollá teszik életét, legyen még olyan rendes ember. Apját megfenyegeti az egyik fiú, hogy feljelenti, ha nem engedi el táborba, a fiú- és lánytestvér közt olyan szoros a viszony, hogy együtt akarnak lakni felnőttkorukban is, ezért merül fel a csel a teherbeeséssel. Ennek a regénynek az adott kor, generáció számára jelentésszerű és otthonosan érthető momentumai mintha a későbbiek számára már idegenül hatnának. A kegyetlen modernista lázadás, a szabadság kikövetelése minden áron a posztmodern: nagy lázadásokból és váltásokból kiábrándult mában idejélműlt, túlírt, hihetetlen, hiteltelen – kevéssé érvényes, egy letűnt kor dokumentuma. Az első értetlenkedések kifejezése után mégis mintegy maguktól áradnak a magyarázatok, a lehetséges megokolások a regény furcsaságaira. Beleélve magukat a szövegvilágba, közelebb kerülve hozzá a mi

fiataljaink egy idő után belülről is találtak motivációt a szereplők tetteire, sőt sorjázta a személyes esetek: rideg anyáról, aki feláldozta magát gyerekéért, apáról, aki behúzott nyakkal csinálta végig a házasságot, s nem állt ki gyerekei mellett, akikkel szívesen bolondozott volna, kedves mostoháról, s olyan szülői követelésről, ami megnyomorította a gyerek önbecsülését. Elhangzott, milyen megalázó volt bocsánatot kérni valamiért tanártól, osztálytársak szüleitől, amit meg sem tettek, de rájuk kényszerítették, mert az a másik felnőtt a hierarchiában saját szülei felett állt, s a család nem engedhette meg magának, hogy ne legyenek jóban vele. Ez utóbbira sok példa akadt, s kezdtünk rájönni, bizonyos alakzatok rendszerfüggetlenek. Ami pedig annak a másik, könyvbéli generációnak a sajátlagosságait illeti, azt is érdemes szemügyre venni, s tanakodni avulása okán. Beleérző képességük, empátiájuk, az idegenség iránti toleranciájuk nőtt a mű feldolgozása során. Történeti dimenzióban kezdtek gondolkozni. Megértették intellektuálisan azt a kort, a szexuális lázadások hajnalát, amikor felelőtlenebb volt a viszony a teherbeeséshez, s a korlátlan szabadságvágyat – mindenáron. A biblioterápiás közelítés lehetővé teszi a szabad viszonyulást a szöveghez, így az is eszünkbe jutott, hogy gondoljuk át, a regénybeli lázadó tizenévesek hogyan alakulnak majd át. Milyen felnőttekké, milyen szülőkké válnak, akik ilyen kíméletlenek, gátlástalanok fiatalon saját szüleikkel, s részben egymással. Megfigyelhető volt (a könyvben s a diákok élettörténeteiben ugyancsak) az a generációk váltásakor érzékelhető hullámváltás, hogy az eggyel korábbihoz térnek vissza az unokák, s az őket közvetlenül megelőző szinttől távolságot tartanak, ahogyan ez Mrožek *Tangójában* is történik. Többen e képlet alapján értékelték át családi viszályaikat, pengeváltásaikat, megértési deficitjeiket, s gondolkodtak arról hangosan, hogyan szelídül a 68-asok dühe megalkuvássá, rendszerbe illeszkedéssé, s mi marad belőle. Élénken reagáltak a hipokrita felháborodásra a regény 108-109. oldalán, amikor Apa Hugi esküvője előtt bölcsességekkel kívánja ellátni lányát, az azonban megelőzi, s közli vele, hogy Teréz nénit bármikor elhozhatja a lakásukba. A képmutató apa nem tudja kezelni a helyzetet, amikor a hóhért akasztják: „De hát mit képzels róla ez a lány, olyan ember ő, aki a gyereke ágyába viszi a szeretőit? És honnan tud ez egyáltalán Terézről? És mi lesz a Hugiék lakása, bordély? Hogy mer ilyet mondani az apjának?” E részlet jól példázza azt a kétszínűséget, alakoskodást, amit kinevet az új generáció. A narráció beidézi az előző nemzedéket, az Apa apját is, aki ilyenkor durvábban járt volna el. Vajon mi fáj ennyire az újaknak, a gyerekeknek, milyen gyerekkori sérelmekért állnak bosszút tiszteletlenségükkel? Leginkább az árulásért, a cserbenhagyásért, a rideg, előírásokkal terhelt gyermekkorért, a képmutatásért, a hazugságra bírásért, a szülők számukra hiteltelen, mert alkalmazkodó, megalkuvó, megnyomorított, fájdalmasan kisszerű, kiszolgáltatott életvitelért. S hogy mindezért mártírnak állítják be magukat: „– Ha nekünk más tetszik, mint nektek, pofon versz? Mindig azt hallgassam, hogy mindent nektek köszönhetünk? Mindig kezet csókoljak valamiért?” (78. o.) Hálátlanok tehát a fiatalok, akik nem hajlandók a szülők nyűgeit magukra venni, roskadozni terheik alatt, s Izsáknak lenni, akit Ábrahám saját istenének, saját hite alapján áldoz fel? A maguk útját akarják járni, s nem kérnek rájuk rakott, nem rájuk szabott, nem önként választott eszményeket. Nagy siker volt ez az 1967-es megjelenésű, ’55-ben játszó mű – főként a francia kritikában, ahol tíz kiadást megért, s a magyar ifjúság körében, akik sorban zarándokoltak a szerzőhöz sajátos „biblioterápiás beszélgetésekre”, mert felismerték a könyvben magukat. S mi is tanakodunk, hogy vajon az ötvenes évek nyűge-e a megnyomorodás, a túlzott alkalmazkodás – kifelé, s a magánéletben – rendszerfüggetlenül – vajon mennyire lehet tiszta helyzeteket teremteni? A jó könyv szembenézésre készítet, s felismerjük benne saját világunkat, világainkat. Irodalomról beszélgetni vállalva érintettségünket a legkézenfekvőbb művészetterápia. Komolyan foglalkoztat, miért nem élünk jobban ezzel a kinccsel irodalomoktatásunkban. Egyetemistáim nagy számban jelentkeztek erre az órára, nem volt számottevő a lemorzsolódás, s elolvasták a könyveket. Meg akartuk érteni, itt miért igen, számos

más órán miért nem. Valóban hatott a biblioterapikus megközelítés ígérete és varázsa. Pedig nem csináltunk mást, mint körbeültünk, akárhányan is voltunk, s őszintén meséltünk arról, ami megfogott bennünket a könyvekben, ami zavart, amit nem hittünk el, találgattuk, hiba-e vagy megokolható valahonnan. Hagytuk, hogy érvényesnek tarthassák az érzéseiket a csoport tagjai, s szabadon megnyilvánulhassanak a műhöz fűződő viszonyukról. Bevallom, ütközött azért az irodalomtanári és a terapeutai-kísérői szerep, amikor egyesek igen szűk mezsgyén, a mű bizonyos aspektusaira vakon nyilvánultak meg. Ilyenkor szükséges az a türelmes, a „másságot”, a megszólalótól idegen szempontokat szelíden és személyesen, én-beszédben felerősítő attitűd, ami az intellektuális és a lelki tágasságot, szemléleti bővülést is célozza, ha a címzett nem is lesz fogékony még az adott pillanatban az elhangzó tartalomra. Működött az a magától adódó módszer, hogy könyvvel a kezünkben felolvassuk a ceruzával általunk halványan megjelölt sorokat, amelyek tehát nekünk szólnak. (Elnézést a könyvtárosoktól...) Az oldott és természetes, kitárulkozó légkör lehetővé tette, hogy még erre is reflektáljunk. Kiderült, szeretjük a halvány, finom jeleket. Egymás olvasatának, megrendülésének, érintettségének nyomait a könyvtesten. Innen: saját, margóra húzott ceruzavonásainktól könnyen eljutottunk annak felidézéséig és artikulálásáig, ami nekünk szólt onnan, s fogadtuk be sóváran és boldogan a többiek rá rímelő élményének, értelmezésének szólamait. Kerestünk, elővettünk más Szabó Magda-műveket az ifjúság konokságáról. A dacos fiatal lány *Az őzből* is ismerős: a főszereplő gyerekkora óta vetélkedik a kivételezett, gyermekien naiv és mindenki által védelembe vett Angélával, aki ráadásul felesége is lesz az ő szerelmének, mert meg kell menteni, meg kell védeni a magatehetetlen kis virágszálat. A főszereplő színésznő nem engedi magát boldognak lenni, permanensen féltékeny, mert nyüszít benne az önérzet, a megsebzettség és az igazságtalanság tudata. Nem kegyelmez sem magának, sem szerelmének, aki pedig őszintén szereti őt (a fenti keretek közt, amelyeket csak részben rombol le), így válik önsorsrontóvá. Szabó Magda sokat tud a rivalizálásról, a családi minták, terhek továbbviteléről, a másikkal kiépíthető lehetséges viszonyulásokról. Műveiben vállaltan nagyarányú a saját sors, a személyes történet, az autobiográfia. Az ülések résztvevőit érdekli a szerző élete is, így együtt bogozzuk azt a családtörténetekben – és például az olyan formátlan jajkiáltásban, amilyen a *Liber mortis* (Európa, 2011): a férj halála után írt és az író halála után megjelentetett, nyolc évig titokban vezetett naplóban élet és életmű összefüggését. Az utóbbi szövegben vezeklését és a továbbélésért tett erőfeszítéseit rögzíti az író, miközben perli vissza a túlvilágtól elveszített férjét. Összefüggések keletkeznek, felrémlik *Az ajtó* férjalakja is, s követjük az árulások, a mélypontok, a kilábalások, a jóvátételek íveit. Engem zavarba ejtett a *Liber mortis* hangütése, egy barátnőmet, aki akkor gyászolta frissen elveszített férjét, nem. A laikus olvasói jegyzetek is a sokféle reakciót tanúsítják: <https://moly.hu/konyvek/szabo-magda-liber-mortis>

A tíz éve halott Szabó Magda korszerűsége töretlen. Örök kortársunk. Halála óta is kerülnek elő írásai – várjuk például még a *Für Elise* ígért folytatásának lapjait. Velünk van, sokat tud rólunk, frissek a könyvei, újraolvasva sem okoznak csalódást, hanem önismereti kalandot és mélyebb értését annak, ahogy országunkban, világunkban vagyunk éppen.

A hatvan éve elhunyt Szabó Lőrincről egy orvosi könyvtáros szemüvegén át

Dr. Kabdebó Lóránt professzor úr „ajánlásával”

Gracza Tünde, PhD

*Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont,
Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár
gracza.tunde@lib.pte.hu*

Az 1957-ben elhunyt Szabó Lőrinc halálának 60. évfordulója alkalmából szeretném néhány olyan egészségügyi vonatkozású momentumra felhívni a költő munkássága és életrajza iránt érdeklődők figyelmét, amelyre költeményei[1], valamint a róla szóló tanulmányok olvasgatása során akadtam.

Úgy gondolom, igen nagy bátorság kell ahhoz, hogy e témával kapcsolatosan megszólaljak, hiszen nem vagyok irodalmár, sőt az irodalommal behatóbban csak több évtizeddel ezelőtt – az érettségire készülve – foglalkoztam. És persze orvos sem vagyok, így mondhatni önkényesen, az általam fontosnak ítélt tények felsorolására szorítkozom. A bátorságot Dr. Kabdebó Lóránt irodalomtörténész, kritikus, a legnagyobb magyar Szabó Lőrinc kutató biztató szavaiból merítettem, aki nem csupán forrásokkal látott el, de megígérte, hogy ezt az írásomat véleményezi, javítja, kiegészíti, pontosítja. Őszintén remélem, hogy nem okozok csalódást!

...„életem titkos-édes gazdagsága”...

- Mozaikok Szabó Lőrincről -

Aki Szabó Lőrinc életéről, érzelmeiről, szerelmeiről, családjáról, környezetéről szeretne részleteket megismerni, annak elsősorban el kell olvasnia verseit.

*„Elmondtam már. Aki kíváncsi rám,
iktassa be nyolc verseskönyvemet,
iktassa most ide, és eleget
megtud rólam”*

(Nyolc verseskönyv)

Szabó Lőrinc szavait megfogadva kezdtem bele költeményei olvasásába. Úgy gondolom, hogy költő az életéről ilyen alapos tudósításokat még nem hagyott az utókorra, mint Ő. A verseket időrendbe szedve megelevenednek a helyszínek, az aktuális politikai környezet, a kortársak gondolatai, a családtagok mindennapjai, a diákévek, a felnőttkor, a szerelmek, a házasság, a gyermekekért érzett felelősség és kötelesség, a munka, egészségi állapotának változásai, a kezelőorvosok és végül, az élet jutalmaként, vagy büntetéseként értelmezhető halál.

A költeményeken kívül orvosok – Dr. Felszeghi Sára és Dr. Czeizel Endre – róla készült írásait lapozgattam nagy érdeklődéssel.

Végül meg kell említenem az utolsó napjairól, óráiról, perceiről a legközelebbi hozzátartozói által készített „tudósításokat”, melyek a *Szabó Lőrinc Füzetek* 8. kötetében találhatók.[2] A kötetből kiemelésre méltó, amit lánya és fia is megemlít, hogy a betegágy mellett – Édesapjuk kívánságára – rendszeresen olvastak fel az általa megjelölt irodalmi művekből. Lánya, Kisklára említi, hogy saját munkái közül a *Bajram ünnepén* című verse volt az utolsó, melyet a költő számára felesége olvasott

fel. A két utolsó versszakra azonban – annak szívet marcangoló tartalma miatt – nem volt ereje, így ezeket a strófákat már a kezelőorvos Dr. Gláz Edit olvasta fel.

*... „s szólni, káromkodni akartam,
jajgatni, hogy ember, vigyázz!
s hogy én is így fulok meg és hogy
minden halál megfulladás,*

*valami effélét akartam
a világba ordítani,
és csak még jobban elrémültem,
hogy az irtózat szavai*

*így dadogtak elő a számból
rekedt kínban és józanon:
– Mit nyavalyogsz? Naponta ezret
szúrnak le a vágóhídon!”*

Fia „Lóci” az *Odüsszeia Tizenharmadik énekének* – *Odüsszeusz elhajózik a Phaiáktól és megérkezik Ithakába* – befejező sorait említi, az utolsó felolvasott irodalmi alkotásként. Úgy gondolom, hogy Szabó Lőrinc ezt sem véletlenül kívánta hallani.

*... „teste köré meg
élemedett öregember bőrét húzta egészen,
és megtörte, mely oly gyönyörű volt, két szeme fényét”*

A fenti idézet elgondolkodtató sorait azért választottam az említett műből, mert kísérteties a hasonlóság a fia által leírt, Szabó Lőrinc halála beálltának pillanatát dokumentáló – alább szó szerint közölt – leírással.

**„Éreztem, hogy az élet rámzsugorodik”...
- Szabó Lőrinc szembetegségéről -**

Szabó Lőrinc egészségi állapotával két orvos is bővebben foglalkozott az elmúlt években. Dr. Czeizel Endre több művében is a genetikus szemszögéből láttatta a költőt[3,4,5], Dr. Felszeghi Sára egyetemi docens, főorvos pedig a kezelőorvos Bernáth Aurélné dr. Pártos Alice főorvosnő hagyatékában fellelhető eredeti dokumentumok, orvosi vélemények, javaslatok, diagnózisok alapján tárta fel a felnőttkori betegségeit és halálának okát, körülményét.[6]

Szabó Lőrinc utolsó perceiről és haláláról felesége és gyermekei naplójában pontos leírás olvasható. Szerettei mindvégig ott voltak mellette, hogy végigkísérjék utolsó útján. Döbbenetes őszinteséggel írták le a haláltusáját. *„Eddig vergődő, óriásivá nőtt szeme hirtelen megakad. Megakad! Nem elbágyad, mint egy lejáró szerkezet, nem lassan, mint egy fáradó motor – hanem váratlanul, hirtelen, mint mikor egy erős fényű lámpát kikapcsolnak. Vaksötét. Megáll. Szeme, mintha egyetlen pupillává változott volna. Fagyott tekintete rátapad a mellette álló Nővérke kék-fehérruhás mellére. Ez volt az utolsó, amit látott. Ez a szép kék-fehér.”*[7] Szabó Lőrinc számos versében történik utalás – jövendölés? – halálának pillanatáról. Csupán találgatni tudunk, hogy vajon a *Körrepülés* című versében leírt „...s jött a kék-fehér alkonyi semmi” gondolat szintén egy háttorzongató megérzés volt?

Czeizel három könyvében ír részletesen Szabó Lőrincről:

- Költők, gének, titkok : A magyar költő génuszok családfaelemzése (2000)

- Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? : magyar költő-géniusok testi és lelki betegségei (2001)
- A magyar költő-géniusok sorsa (2012)

Mindhárom kötetben tizenhat magyar író, költőt állít középpontba. (A 2001-ben kiadott könyvében rajtuk kívül még Kölcsey Ferenc, Juhász Gyula, Kassák Lajos, Füst Milán és Illyés Gyula is szerepelnek.) Első kettő könyvének alcímeit is adott, amelyek vizsgálódásainak szempontjait magyarázzák. Az elsőként kiadott kötetben a családfák elemzésére, a másodikban a testi és lelki betegségekre fókuszál, harmadik könyve az első kettő summázatának tekinthető, sok-sok képpel kiegészítve. Érdekességgéppen megjegyezzük, hogy Czeizel valamennyi író síremlékét felkereste. Az ott készült fényképeket is közli a 2012-ben megjelent könyvében. A képek mindegyikén Czeizel is látható.

A tizenhat író, költő kiválasztásának szempontjai közül ki kell emelni a terjedelmi adatokra utalókat:

- Magyar életrajzi lexikon minimum 75 sort közöljön róluk,
- Új magyar irodalomtörténeti lexikon 125 vagy annál több sort szenteljen a számukra.

Fontos kritériumok még:

- hogy az írók, költők a kiválasztás időpontjában már nem voltak az élők sorában,
- valamint az, hogy az ELTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetének kilencvenes évek végi hallgatói hanyadik helyre „rangsorolták” az adott írókat.

Így esett a választás az alábbi táblázatban szereplő írókra, költőkre. Ebben a táblázatban kiemeltem a Czeizel kötetekben szereplő olyan tulajdonságokat, amelyek mindegyike Szabó Lőrinc jellemzők voltak. Mivel Czeizel a kiválasztás szempontjainál felhasznált mennyiségi mutatókat, ezért én is feltüntettem, hogy az egyes kötetekben hány oldalon mutatta be Ő az írókat, költőket, valamint azt is, hogy a 2012-es kiadásban hány képet közölt róluk.

Czeizel a fent említett könyvei fejezeteiben a költő természetét, lelki és fizikai kínjait, tulajdonságait részletezte:

- „bölénytermészetét” – hiszen képes az őt körülvevő megpróbáltatások ellenére is alkotni,
- „hipochonderségét” – még a kisebb problémákat is az elkövetkező halál előjeleiként fogta fel,
- nem éppen előnyös megjelenését, amelyet maga a költő is kifejezésre jutató Csúnyaság című versében: „Sokszor nagyon fájt, hogy csúnya vagyok...”
- betegségeit – vörheny, myopia (ennek említésekor Czeizel csupán cáfolja Szabó Lőrinc megállapítását, miszerint a vörheny következményeként lett „myop”), influenza, phlegmone, vesekő-betegség, tüdővérzés, infarktusok, polyarthrititis, pszichoszomatikus betegségek.

Felszeghi 112 oldalas kiadványában pontos orvosi diagnózisokat közölt Szabó Lőrinc alábbi betegségeiről:

- phlegmone,
- kisebb légúti betegségek,
- kisebb tüdővérzés,
- calculus ureteris,
- pyelitis,

- pyuria,
- magas vérnyomás,
- myopia (magas vérnyomásának kivizsgálása során, csupán megemlítésre került),
- kötőhártya gyulladás,
- szívinfarktuszok.

Megállapítható, hogy mindkét orvos szinte azonos betegségeket sorolt fel. Czeizel is és Felszeghi is az általuk felsorolt betegségek ismertetései során idézték Szabó Lőrinc verseinek és naplórészleteinek odaillő sorait. A költő szembetegségét – a myopiát – mindketten csupán

név	élettartam		oldalak száma / képek száma a Czeizel könyvekben			test-alkat	dohány-zás	nemiélet	fejlődési zavar
	valóságban / várt átlag: 48,9 / 67	életév veszteség átlag: 18,2	2000 átlag: 10,7	2001 átlag: 10,9	2012 átlag: 27,6 / 9,2	aszténiás*	abuzus jellegű	szex-mániás	rövidlátás
Balassi Bálint (1554-1594)	40 / 56,5	16,5	10	8	18 / 5				
Csokonai Vitéz Mihály (1773-1805)	31 / 50	19	7	8	16 / 5	X	X		
Berzsenyi Dániel (1776-1836)	60 / 61	1	10	8	18 / 5				
Vörösmarty Mihály (1800-1855)	55 / 60	5	9	8	24 / 7		X		
Arany János (1817-1882)	65 / 76	11	10	12	28 / 8		X		X
Petőfi Sándor (1823-1849)	26 / 61	35	13	14	34 / 11	X	X		
Madách Imre (1823-1864)	41 / 77,5	36,5	12	10	28 / 15	X			
Ady Endre (1877-1919)	42 / 81,5	39,5	15	20	44 / 10	X	X	X	
Babits Mihály (1883-1941)	58 / 72	14	13	14	46 / 11	X			
Kosztolányi Dezső (1885-1936)	51 / 77,5	26,5	10	8	26 / 12		X		
Szabó Lőrinc (1900-1957)	57 / 74,5	17,5	10	10	30 / 9	X	X	X	X
József Attila (1905-1937)	32 / 58	26	13	16	42 / 9	X	X		
Radnóti Miklós (1909-1944)	35 / 41,5	6,5	10	6	20 / 11	X			
Weöres Sándor (1913-1989)	76 / 76,5	0,5	11	14	28 / 10	X	X		
Pilinszky János (1921-1981)	60 / 62	2	10	8	20 / 10	X	X		
Nagy László (1925-1978)	53 / 88	35	8	10	20 / 9		X		

*„Az aszténiás testalkatra hosszú, vékony végtagok, henger alakú törzs, keskeny mellkas és váll a jellemző. Fejük kicsi, a hajuk dús, a testszőrzetük gyenge. Az aszténiás testalkathoz tartozó skizotím lelkialkatra a befelé fordulás, a valóságidegen eszme és álomvilág a jellemző. A többi embertől, a világtól akár sértődékenysége, akár túlérzékenysége miatt visszahúzódik, ezért gyakran különnek tartják. Hűvös, sokszor nem törődik másokkal, egoista.”[8]

megemlítik, de sem naplórészletet sem versidézetet nem említettek ezzel kapcsolatosan. Ezt szeretném most pótolni, és az alábbi sorokkal alátámasztani, hogy Szabó Lőrinc myopiája bizony elég súlyos volt és az ezt korrigáló szemüveg fontos eszköz volt a számára.

*„Egy pillanat... Hogy a keservit!...
Felugrottam, s kicsit bután
és csodálkozva nézelődtem
az eltűnt szemüveg után:*

*mi történt itt tulajdonképpen?
Álmodtam az egész tüzet?
De épp a látásom, a mankó,
szemem mankója, az veszett,*

*az veszett el? egy-két arasz csak,
aztán már homály a világ:
pincérek szaladtak felém és
én, mint valami ködön át,*

*úgy mozogtam, oly tétován és
bizonytalan, vagy mint akit
lefegyvereztek: éreztem, hogy
az élet rámzsugorodik...”*

(Gyanutlan perc)

*„Közben háború s hétköznapiak.
Könyvek. Szerelem. A verkli forog.
Könyvek. És tavasz. Hajnalka beteg.
Erősebb minuszos szemüveget
rendel az orvos.”*

(Verkli)

*„...Kifizettem az új szemüveget
s alig léptem ki a boltból, alig
néztem körül az utcán egy kicsit,
ég s föld kivirult: házak emberek,
az egész világ újjászületett.*

*Nem győztem nézni. Mintha hirtelen
megrészedett volna a szemem,
oly szép volt az első pillanat,
erősebb lettem, frissebb, biztosabb,
s mint egy mennyei festő tárlatán,
úgy báméskodtam a sok új csodán.”*

(Új szemüveg)

Szabó Lőrinc fényképei elképzelhetetlenek a jellegzetes szemüvege nélkül. A róla készült portrékat is meg kell említenünk, hiszen ezek is szemüveggel örökítik meg képét.

„Orvosom voltál, megszerettelek”...

- Szabó Lőrinc kezelőorvosairól -

A fent említett Felszeghi tanulmányban több mint húsz orvos neve kerül említésre. Kezelőorvosok és barátok, akiknek nevét – ahol lehet kiegészítve születési és halálozási adatokkal – az idézett művek alapján szeretném felsorolni, említésük sorrendjében:

- *Dr. Pártos Alice* (1901-1966) (Bernáth Aurél feleségét, Szabó Lőrinc dr. Bernáth Alice-ként is említette.), ORFI „C” Reumatológia Osztály 1951.07.01.-1966.11.12.
- *Dr. Lévai József* (1864-1939) 1891-ben már a Dob utcai „Munkásház” sebészeti osztályának volt a vezetője. A Társadalombiztosító Uzsoki utcai kórházának 1929. júniusában nyugdíjba vonult első igazgató főorvosa 1935-ben kezelte Szabó Lőrincet, akinek egy légycsípés következményként a lábszárán phlegmone alakult ki, amelyet fel kellett tární. Szabó Lőrinc az „Egy orvos halálára” című verse az 1939. január 24-én elhunyt Lévainak állít emléket, melyet a Pesti Napló az öt nappal később megjelent számában közölt.
- *Dr. Steiner* (Pál urológus Haynal Klinikán)?
- *Dr. Babics Antal* (1902-1992) Az 1927-ben megszerzett orvosi diploma után sebészetre és urológiára szakosodott. A Szent Imre Kollégium, a Rókus Kórházban működő Urológiai Klinika, az István Kórház, 1944-től a 10-es Helyőrségi Kórház, majd a Honvédség 11-es Sebész-kórház orvosa, 1949 és 1950 között a Pázmány Péter Tudományegyetem, 1952 és 1959 között a BOTE dékánja, 1963-1970 között országgyűlési képviselő volt. 1950-től az MTA rendes tagja lett. 1957-ben a SOTE Urológiai Klinika tanszékvezetőjévé nevezték ki, innen vonult nyugdíjba 1974-ben.[9]
- *Dr. Haynal Imre* (1892-1979) Kolozsvárott kapott orvosi oklevelet 1915-ben. Az I. világháborúban katonaorvosként szolgált. 1919-től Budapesten az I. sz. Kórbonctani Intézetben, a III. sz. belgyógyászati klinikán dolgozott. 1927-ben a bécsi Gyógyszertani Intézetben, 1927-28-ban a londoni Radiológiai Intézetben töltött tanulmányidőt. 1934-től ismét Budapestre került a Szent László, majd a Rókus Kórház belgyógyászati osztályát vezette. 1940-1945 között a Kolozsvárott a tudományegyetem belgyógyászati klinikájának igazgatója, 1944-45-ben orvoskari dékán volt. 1946-1958 között a Budapesten II. sz. Belgyógyászati Klinika igazgatója lett.[10]
- *Dr. Csizy László* (1902-?), 1934-ben az Országos Társadalombiztosítási Alap 11. kerületének orvosa, 1943-ban egyetemi tanársegéd, belgyógyász, Budapesten a Fő utca 28-ban lakott.[11]
- *Dr. Csalótzky Károly*, orvos, 1943-ban Budapesten II. Pázsit utca 18-ban lakott.
- *Dr. Tompa Kálmán* (1898-1978), belgyógyász, írók barátja és doktora, magyar képzőművészek mentora, minden művészeti ügy támogatója és élesztője, korának egyik legnagyobb műgyűjtője volt. Gyűjteménye 1968-ban, potom összegért cserébe a pécsi Janus Pannonius Múzeum Modern Magyar Képtárának gerincévé vált.[12]
- *Dr. Lenkei* (egyetemi magántanár, radiológus?)
- *Dr. Baumgartner Sándor* (1891-1952) járásorvos eredetileg román állampolgár volt. 1915. június 6-án kapott orvosi diplomát a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Testvére Baumgartner Oszkár Igalban dolgozott kertészként. Ez lehetett az oka, hogy 1938-ban magyar állampolgárságot kért és kezdte el működését ő is Igalon. Baumgartner doktor testvére családjával élt együtt, ő maga nem nősült meg. Gyakori vendég volt házukban Szabó Lőrinc. Marcali tisztiorvosa lett, majd 1947-től haláláig magánorvosként praktizált Igalban.[13]
- *Dr. Plenczner Sándor* (1902? -1964) kardiológus az Ifjúsági Szívbeteggondozó Intézet alapítója, a modern kardiológia művelője. [14]
- *Dr. Sellei Camillo* (1902-1979) onkológus az Országos Onkológiai Intézet, Belgyógyászati Osztály – Kemoterápia Osztály – Kemoterápia „C” osztályvezetője 1952-1973 között.
- *Dr. Solti Ferenc* (1921-2009) a magyar ritmológia, szív-elektrofiziológia és pacemaker-medicina megteremtője, belgyógyász, kardiológus.
- *Dr. Debrőczy Tibor* (1915-1975), 1952-től a Balatonfüredi Szívkórház belgyógyász főorvosa, majd 1955-től haláláig igazgatója.

- *Dr. Müller Sándor* az ORFI „A” Reumatológia Osztályán dolgozott 1951.07.01.-1956.07.02. között.
- *Dr. Németh György* belgyógyász, klinikai orvos a Haynal Imre vezette II. Belgyógyászati Klinikáján dolgozott.
- *Dr. Halász* (János Kórház I. Belosztály orvosa)
- *Dr. Réthly Endre* (1911-1990) az ORFI I. Belgyógyászat Osztályán dolgozott 1951.07.01.-1957.04.30. között.
- *Dr. Wagner Oszkár* (1903-?) bel- és ideg orvos, főorvos az ORFI I. Belgyógyászat Osztályán 1951.07.01.-1962.05.31. között dolgozott.
- *Dr. Simonyi Attila* (1905-?) urológus-sebész az ORFI Urológiai Osztályán 1951.07.01.-1970.03.30. között gyógyított.
- *Dr. Pákozdy Károly* (?-1959) belgyógyász, magántanár, főorvos, 1948-ban a budapesti Irgalmasrendi Kórházban, majd az ORFI I. Belgyógyászat Osztály 1951.07.01.-1959.03.18. között dolgozott.
- *Dr. Kiss Judit* az ORFI III. Belgyógyászat Osztályán 1951.10.15.-1966.12.15. között dolgozott.
- *Dr. Verebély Tibor* (1910-1986) az ORFI Sebészet Osztályán 1952.11.15.-1977.12.31. között dolgozott.
- *Dr. Zinner Nándor* (1893-1957) az ORFI Ortopédia Osztályán 1954.11.02.-1957.03.15. között dolgozott. Kortársai a magyar orthopédek egyik legnagyobbikának tartották.[15]
- *Dr. Ungváry László* (1904-1972) kardiológus, a magyar kísérletes elektro-kardiográfia technikai feltételeinek megteremtője, számos technikai újítás bevezetője, a Fehérvári úti Rendelőintézetben laboratóriumi főorvos.[16]
- *Dr. Szurdoki Zoltán* (1925-?) radiológus az ORFI Röntgen Osztályán 1955.05.23.-1965.03.15. között dolgozott.[17]

Fenti felsorolást – Kabdebó Professzor Úr javaslatára – a *Szabó Lőrinc környezetének naplói* című munka alapján szeretném kiegészíteni. A gyermekei által írt részletekben még az alábbi orvosok kerülnek említésre:

- *Dr. Gláz Edit* (1926-) belgyógyász, Budapesti Orvostudományi Egyetem Dr. Gömöri Pál vezette III. sz. Belgyógyászati Klinika munkatársa a Conn-szindrómával kapcsolatos kutatásaival nemzetközi hírnevet szerzett. Ő olvasta fel Szabó Lőrincnek utoljára a *Bajram ünnepén* című verse utolsó két versszakát.
- *Dr. Kellner Béla* (1904-1975) onkológus, pathológus a budapesti Országos Onkológiai Intézetben. 1957-ben a MTA levelező tagja. Az Orvosi Hetilap 100. éves jubileuma alkalmából a szerkesztőség felkérésére az Onkopathológiai Kutató Intézet munkatársaként tanulmányt írt *A daganatos áttételek képződésére és azok chemotherapiás befolyásolására vonatkozó vizsgálatok* címmel.
- *Dr. Haits(ch) Emil* (1897-1967) orvospszichiáter. 1959-ben a Róbert Károly körúti Kórház főorvosa. [18]
- *Dr. Gömöri Pál* (1905-1973) belgyógyász professzor, a Budapesti Orvostudományi Egyetem III. sz. Belgyógyászati Klinika vezetője. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt, akit Kossuth díjjal is kitüntettek. A fő kutatási területe a belgyógyászati angiológia, valamint, a vese betegségeinek vizsgálata, a veseműködés zavarainak patogenezise, belgyógyászati összefüggései és gyógyítása volt.

Szabó Lőrinc és dr. Tompa Kálmán

Forrás: http://www.europeana.eu/portal/hu/record/2048006/Athena_Plus_ProvidedCHO_Pet_fi_Literary_Museum_750693.html

**„...megbékélve mind együtt leszünk a földben”
- A kortársak véleménye és végső búcsúja Szabó Lőrinctől -**

Az 1947. évi Magyar Könyvnap alkalmából több prominens személy nyilatkozott a Budapest című folyóiratban a magyar irodalomról, költőkről és írókról. Ebben olvasható Révész Ferenc (1912-1985) képviselő, a Szociáldemokrata Párt oktatási titkársága vezetőjének – eredeti foglalkozása bődízműves – véleménye Szabó Lőrincről. „Véleményem szerint a könyvnapokra azért van szükség mert az írók eddig egy kicsiny, desztillált elit részére, vagy saját maguknak írtak; s így irodalmi közvélemény alig alakulhatott ki. A pintérjenői irodalomszemlélet masturbálta az irodalmat, az utcasarokra vitte: bérírók és bér gondolkodók halhatatlanították egymást s irodalmi társaságokat neveztek el még életükben önmagukról, mert nem nagyon bíztak az utókor értékítéletében. A felszabadulás után e helyzet elvileg megszűnt; gyakorlatilag azonban még nem. Az irodalomtörténet nem mer leszámolni Szabó Lőrinc, Kodolányi, Féja Géza szellemével; ezt bizonyítja az »írótalálkozók« egyre gyakoribbá válása, meg az a riasztó hír, hogy egyik kiadónk Szabó Lőrinc verseskötetét akarta kiadni a könyvnapra... Nem elég fizikai romokból újjáépíteni az országot, ezzel egyenrangú feladat a szellemi romhalmazok eltakarítása.”[19]

Hál’ Istennek a tervezett kötet mégis megjelent a könyvnap idején. A Tücsökzene napjainkig is Szabó Lőrinc egyik legjelentősebb kötete és a magyar irodalom örök értékévé vált.

Kíváncsian lapoztam fel a korabeli forrásokat, hogy választ kapjak arra, vajon Szabó Lőrinc tíz évvel később bekövetkezett halálakor hogyan búcsúztak a kortársak. Azok a kortársak, amelyekről a költő 1932-ben verset is írt:

*...”s tetszik, nem tetszik, látni kell:
ellenségünkkel is közebb sors köt össze,
mint azután majd bárkivel.”
(Kortársak)*

Az élet végén a kortársak búcsúja személyesebb és talán nagyobb bátorságot, bátortalanságot feltételez, mint azoké, akik csak évekkel, évtizedekkel, évszázadokkal később jelennek meg. Nem szeretném kommentálni a nekrológokat, csupán felsorolni azokat megjelenésük sorrendjében.

Szabó Lőrinc kortársaival az Írószövetségben. In: Ludas Matyi, 1947. 3. 52. 7.

A Népszava 1957. október 4-én búcsúzott Szabó Lőrinctől. „Már hetekkel előbb hallottunk betegségéről. Mégis reméltük, hogy a Nyugat második nemzedékének egyik legkiemelkedőbb költője még sokat ad majd a magyar irodalomnak... Bonyolult összetett egyéniség volt, vidéki mozdonyvezető fia. Idegesen vibráló verseiben ott lüktet élete, fejlődése, hite, meggyőződése, tévedése, bukása, és kiábrándultsága... Az erősödő fasizmus éveiben a mindenre szeizmográf érzékenységgel reagáló költő útján buktatók következnek. Botladozik, nem lát tisztán a világégésben, s ez az eszmei zavar még a felszabadulás utáni években is érezteti hatását. A nagy világtörténelmi átalakulás fokozza belső ziláltságát és hosszabb időre elhallgat. Akkori kultúrpolitikánk is súlyos hibát követett el amikor ezt a már csak európai színvonalon emlegethető költőegyeniséget sorsára hagyta.” E tudósítás után október 9-éig még öt hírt tett közzé a napilap Szabó Lőrinc temetésével, a rokonok köszönetnyilvánításával kapcsolatosan, valamint leközlötték „Büntetés” című versét.

„Rémületes lesz az a reggel,
amikor meghalok: a nap
s minden, ami még itt marad,
néz majd rám szigorú szemekkel

s útált életem, ez a hosszú
tapasztalás, nem ad soha
olyan nagy tudást, mint az a
végső perc, a válasz, a bosszú.”...

Az Irodalmi Tanács gyászjelentése Szabó Lőrinc elhunytáról a Népszabadság 1957. október 6-i számában olvasható. „Szabó Lőrinc munkásságának értékelése, helyének kijelölése a magyar költészet maradandó alakjai sorában, irodalomtörténeti feladat. Formakultúrája, szerelmi költészetének hőfoka, bölcséleti mélysége, sokrétűsége és gazdagság már ma is lehetővé teszik, hogy ne csak legjobb kortársai, hanem az egész magyar líra legjobbjai közé soroljuk... Szabó Lőrinc élete utolsó órájáig dolgozott”... A három nappal későbbi számban a temetésről tudósított a napilap. „Eljöttek a kortársak, a költő pályájának, küzdelmeinek tanúi, a dereshajú ötvenesek és hatvanasok. Írók és művészek az ő nemzedékéből.”

Szócs István (1928-) Aranytoll díjas erdélyi magyar író „Szabó Lőrinc sírjánál” című búcsúztatóját a Korunk 1957. novemberi számában adta közre. „Közeli jó ismerős, barát, rokon sírjánál nem szoktunk tárgyilagosan emlékezni. Csak azokat a vonásait idézzük fel, amelyeket szerettünk... Esmék és

megélhetés, forradalom és megalkuvás, kielégíthetetlen életkedv és állandó rettegés a mindvégig érezhető, közelben leselkedő haláltól – ez ennek a regénynek a cselekménye, főszereplője pedig az a két világháború közötti magyar értelmiség, amelynek jellegzetes típusa volt Szabó Lőrinc... Szabó Lőrinc sose vált hűtlenné „félelmes fegyveréhez, a mindenre elszánt lelkiismerethez“, a legnehezebb időkben sem felejtette el.”

A római kiadású Katolikus Szemle 1957-es 4. számában csupán pár sorral és két versének közlésével búcsúzott: „Elhunyt nagy lírikusunk emlékére két versét idézzük: az elsőben egyéni tragédiáját, a másodikban a magyar sorsot fejezi ki megkapó erővel.”

...”Jönnek a lepkék... Lent a fűben
rab hernyó mászik s fal bután;
de féreg-élete után
– már látom – felszáll üdvözülni,
indul a tündér égbe, fel, –
s eszembe jut a nagy hernyó, az ember,
s a vég, melyre jutnia kell”...
(Lepkék tánca)

...”Megérte? Kórók, hórihorgasok,
kik nálam is nagyobbak voltak,
s ti, törpék, és ti, kunkor fonalak,
akiket most együtt aszal a nap,
felelj, halott nép, szólj, szomorú rét,
megért annyi kint ez a buta vég?”...
(Halott Nép)

Pákozdy Ferenc (1904-1972) : „Szabó Lőrinc halálára” című versét – melyből néhány sort idézünk – 1957 decemberében írta Debrecenben. A vers az Alföld 1958. 9. évf. 1. szám. 38-40. oldalán található.

„Zseni volt? Nyilván az, ha a zseni
csak emlékezet, csupán szorgalom,
...
... – Forгатom
verseit, gondolatban. Kortyolom
utolsó könyvét. Zseni – – Kedvesen
szabódik — Nem. Szerencse. Kegyelem. –”

Az Irodalomtörténet című folyóirat 1959. évi 1. számában Rónay György (1913-1978) elemezte a két évvel korábban megjelent Tücsökzene című kötetét. Ez ugyan nem nekrológ, de van benne néhány szó, amely talán mégis ide illik. Bóka László (1910-1964) az akkori szerkesztő üzenete: „Szabó Lőrinc életműve egészének értékelésével külön tanulmányban kíván folyóiratunk a közeljövőben foglalkozni.” Sajnos ez az akkor lábjegyzetben közölt mondat a mai napig ígéret maradt csupán!

Ezekkel a sorokkal szerettem volna befejezni a Szabó Lőrinc-re való emlékezést, de a Kabdebó Professzor Úr által javasolt befejező gondolatokat mindenképpen közkinccsé szeretném tenni.

„Nem szabad kihagyni a nekrológok felsorolásából Illyés Gyulának, a barátok nevében, rejtve, a koporsó mellett elmondott gondolatait, amellyel halhatatlan barátjától búcsúzott. Kortársai akadémikuskodásán ez a szöveg felülemelkedett, minden időkre kijelölve emberi és költői helyét a magyarság életében: „Barátaid, küzdőtársaid megbízásából és kívánsága szerint mondok búcsút, kedves Lőrinc. Mindazok nevében, akik képtelenek fölfogni, hogy nem vagy, mert régtől fogva jól tudják, hogy ki voltál és ki leszel: halhatatlan szellem, a legnagyobbak közül való. Se veszteségünket felmérni, se fájdalomunkat kifejezni nincs méltó szó. Köszönjük, hogy életünk alkotórésze lettél. Nyugodj békében”.

Joó Sándor pasaréti lelkész pedig igehirdetésében a Jób 19:25-öt választotta: „Tudom, hogy az én Megváltóm él és utoljára az én porom felett megáll...” És ezeket fűzi hozzá: „Egy sokat szenvedett ember, a bibliai öreg Jób mondta ezt, amikor már minden emberi vigasztalás, erő és hatalom csődöt mondott. Én tudom, hogy az én Megváltóm él.” És mélységes meggyőződéssel vonatkoztatja ugyanezt magára az elhunytára is: „Tudom, hogy *merész* ez a kijelentés, de *van* alapja: Isten szava, Igéje, ígérete!”

És hagy dicsekedjek, a pécsiek nevében, hogy a Szabó Lőrinc költészet kanonizálása a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi karáról indult a tudományos kutatásban. A rendszertváltó pécsi irodalomtudományi konferenciák legtöbbet hivatkozott példája éppen Szabó Lőrinc lett. Könyvtárosként hadd hivatkozzam két kötetre, az egyik az első pécsi irodalomtudományi konferencia anyagát gyűjtötte egybe, a másik – amikor Kabdebó professzor Pécsről Miskolcra távozott, az ottani egyetemen folytatták a Pécsről abbahagyott konferenciákat, és az Újraolvasó sorozatot éppen egy a költőről szóló előadás sorozattal kezdték:

- „*de nem felelnek, úgy felelnek.*” A magyar líra a húszas-harmincas évek fordulóján, szerk. Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Pécs, 1992, Janus Pannonius Egyetemi Kiadó.
- *Tanulmányok Szabó Lőrincről*, szerk. Kabdebó Lóránt, Menyhért Anna, Anonymus, Bp. [1997] (Újraolvasó). [A kötetben Németh G. Béla, Ferenczi László, Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Palkó Gábor, Kulcsár-Szabó Zoltán, Menyhért Anna, Rába György, Tandori Dezső írásai.]

Irodalom:

- [1] Szabó Lőrinc összegyűjtött versei. Bp. Szépirodalmi Kvk. 1977.
- [2] Szabó Lőrinc környezetének naplói / [vál., sajtó alá rend. és az utószót írta Tóth Mariann]. [Miskolc] : ME BTK, 2007.
- [3] Czeizel E.: A magyar költő-génuszok sorsa. Bp. Galenus. 2012.
- [4] Czeizel E.: Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Bp. GMR. 2001.
- [5] Czeizel E.: Költők, gének, titkok. Bp. Galenus. 2000.
- [6] Felszeghi S.: „Álomra zsongul a tücsökzene” : Szabó Lőrinc betegségei. 2005. krk.szabolorinc.hu/pdf/szlf7.pdf [2017.01.20]
- [7] G. Szabó L.: Az utolsó háromszázöt perc. A fiú gondolatai az Apa mellett. <http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/SZABOL/szabol01654a/szabol01663/szabol01663.html>
- [8] Kretschmer alkati tipológiája. http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/kretschmer_alkati_tipolgija.html [2017. február 18.]
- [9] http://server2001.rev.hu/oha/oha_display_biography.asp?id=1046&idx=13&lang=h
- [10] <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC05727/06071.htm>
- [11] 8 Órai Ujság, 1934. november (20. évfolyam, 247-270. szám)1934-11-11 / 254. szám
- [12] <http://ferenczy-mng.blogspot.hu/2012/04/ferenczy-gyujtoi-tompa-kalman.html>
- [13] Budai Jné (szerk.): Igal históriája. Igal. 2017. p. 384-385.
- [14] Orvosi Hetilap, 1964. május (105. évfolyam, 18-22. szám)1964-05-03 / 18. számHORUSBodrogi György: In memoriam Plenczner Sándor
- [15] Rojkó A.: Zinner Nándor. Magyar. Sebészet. 1958. 11. 10-11.
- [16] Mikó P.: Egy elfelejtett kardiológus emlékére: Ungváry László 1904-1972. Orv. Hetil. 1993. 134. 83-84.
- [17] Az ORFI ötven éve 1951-2001. Szerk. Poór Gy. Bp. 2001.
- [18] Hetvenöt éves a Róbert Károly körúti Kórház. Népszabadság. 1959. 17. 280. sz.
- [19] Az 1947. Magyar Könyvnapok. Budapest, 1947. (3. évfolyam)6. 206.

Alkotó elmék, gyógyító orvosok – Innovatív medicina

Kolocz Dóra

Magyar Nemzeti Múzeum Semmelweis Orvostörténeti Múzeum

E-mail: sajto.semmelweis@gmail.com

A gyógyítás története tulajdonképpen az újítások, szakmai kutatások és fejlesztések, új ötletek megvalósításának története: a rendszerek, módszerek, eljárások folyamatos alakítása annak érdekében, hogy a betegségek megelőzése, a betegek gyógyítása és ellátása minél hatékonyabb, eredményesebb legyen. Természetesen ez nem mindig történik zökkenőmentesen, hiszen ahogyan Szent-Györgyi Albert fogalmazott: „ahhoz, hogy az ember valami egész újat meglásson, egész másképp kell gondolkodni. És ha az ember másképp gondolkodik, azt mondják, hogy bolond.” Így az előrelépés, a változás küzdést is jelent, mert gyakorta jár a szemléletmódok egymásnak feszülésével. De az orvoslás története mindig nemzetközi is, hiszen kölcsönhatásokon, továbbfejlesztéseken, együttgondolkodáson alapul.

Nehéz lenne különválasztani a gyógyítás tudományát a folytonos megújulástól, a kutatástól és az eredményességre való törekvéstől, hiszen az új utak keresése alapvető emberi tulajdonság. A megismerés, a felfedezés, a természet törvényeinek feltárása azonban már régóta nem csupán a tudomány elefántcsont tornyába zárt világ, hiszen gyakorlati hasznát az élet minden területén, így az egészségügyben is élvezhetjük. A tudatosan irányított, a fejlesztésekből közvetlen egészségelőnyt remélő kutatás azonban újabb keletű dolog. Amikor Rayger Károly (1641 – 1707) pozsonyi orvosunk a 17. század végén leírta a tüdő úszópróba általa feltárt összefüggéseit, nem remélhetett – csupán saját munkájában – gyors megtérülést. Hogy a tudományos eredmények milyen mély és milyen tartós nyomot hagynak maguk után, mindig kiszámíthatatlan: vannak, akiknek neve feledésbe merül, de művük hosszú időre meghatározza a fejlődés irányát és vannak olyanok, akik találmánya már elévült ugyan, de munkájukat, nevüket hosszú időre megőrzi az emlékezet.

Az újítások elfogadtatásáért – különösen, ha azok szembe fordultak az addig megszokottakkal – mindig meg kellett harcolni. A magyar orvostársadalomnak bőven akad tapasztalata ebben, s itt talán elég Semmelweis küzdelmeit említeni, amit felfedezésének elismertetése érdekében vívott.

Orvosaink hosszú időn át kényszerültek arra, hogy szakképesítésüket külföldön szerezzék meg, hiszen a hazánkban folyamatosan működő első orvoskar 1770 óta fogadhatja a hallgatókat. A peregrináció azonban hozzásegítette az orvosértelmesítést ahhoz, hogy az európai szellemi vérkeringés közvetlen részese legyen, és tudását itthon kamatoztassa, mint ahogyan azt egyik legismertebb 17. századi orvosunk Pápai Páriz Ferenc (1649 – 1716) is tette. Ő volt az, aki mintegy 130 évvel Parkinson előtt leírta a Parkinson-kór legjellemzőbb tüneteit, feltételezte, hogy a tünetek agyi károsodás következményei és rámutatott a betegség progresszív voltaára.

A magyar orvostörténetben szép számmal akadnak olyan kutatók, orvosok, akik neve, találmánya, műve nem cseng ismeretlenül a világban. Az orvostudomány szinte minden területéről tudunk példákat hozni. A kiállítás közülük csupán néhányat mutat be, mindössze szűk keresztmetszetét adja az elmúlt századok újításainak, melyekkel a magyar orvosok a múltban hozzájárultak az egyetemes orvostudomány fejlődéséhez, illetve amivel ma előmozdítják a gyógyítás színvonalának növekedését. És ismerteti a 19. század végén és a 20. század elején megindult szerkezeti és szemléletbeli változásoknak egy részét, melyek a nyugati betegellátás és gyógyítás mai arcának is alapvonalait adták. Bízunk benne, ez is elegendő lesz arra, hogy a gazdag múltat megidézzük.

A Magyar Nemzeti Múzeum Semmelweis Orvostörténeti Múzeum (MNM SOM) hírei:

1. Június 18-án új időszaki kiállítás nyílt – plakátja alább látható – a SOM-ban *Alkotó elmék, gyógyító orvosok. Innovatív medicina* címmel. A tárlat szeptember 30-ig látogatható.

2. Múzeum Majálisa, május 20-21.

A SOM is részt vett az idén 22. alkalommal megrendezett Múzeumok Majálisán. Az MNM kertjében felvert sátrunkban a gyógynövényekhez, fűszernövényekhez és a SOM hangulatos kis kertjéhez kapcsolódtak feladványaink. Kicsik és nagyok egyaránt kipróbálták kert-kirakónkat, gyógynövény-színezőnket, fűszer-szimatolónkat és kvízünket!

3. Gyógyszer vagy kábítószer? - Tematikus tárlatvezetés június 7-én, a XIV. Országos Patikanapon az MNM Arany Sas Patikamúzeumban

2017. június 7-én megrendezett Országos Patikanaphoz az idén is csatlakoztunk. Dr. Jancsikity Erzsébet könyvtáros-múzeumpedagógusunk Gyógyszer vagy kábítószer? A tudatmódosító szerek története címmel tartott tematikus tárlatvezetést az Arany Sas Patikamúzeumban, mely során az érdeklődők olyan izgalmas kérdésekre kaphattak választ, mint hogyan és mire használták a különböző történelmi korokban a tudatmódosító szereket, miből lett gyógyszer, mely gyógyszereket alakította át az ember gyilkos élvezeti szerré, azaz kábítószerré, hogyan változtak az élvezeti szerekkel kapcsolatos egészségügyi előírások a történelem folyamán?

4. Színek, korok, gyógyítók: Múzeumok Éjszakája az MNM SOM-ban június 24-én

Gyermekprogrammal, tárlatvezetésekkel, előadásokkal vártuk az érdeklődőket és kikapcsolódni vágyókat a múzeumok leghosszabb éjszakáján, június 24-én. Máthé Dani buborékshow-val kápráztatta el az ide érkezőket, Dr. Szabó Katalin kurátor az időszaki, Domján Lajos kollégánk pedig az állandó kiállításban tartott tárlatvezetést. Dr. Magyar László András előadására is megteltek a közönség sorai: "Gyógyítás ürülékkel" címmel prezentált. Dr. Németh György ókortörténész a női szerepekről mesélt az ókori gyógyításban. Az estét Szeiler Bálint akusztikus koncertje zárta a kertben.

5. A szike Paganinije - Sebészi születésnap a SOM-ban

Hüttl Hümer (1868-1940): sebész, egyetemi tanár, a „szike Paganinije”. 1868. július 14-én született hazánk egyik legjelentősebb orvosi feltalálója, alkotó elméje, Hüttl Hümer. Ennek alkalmából invitáltuk kedves látogatóinkat a SOM-ba. Július 13-án, csütörtökön 16 órától Dr. Kótyuk Erzsébet mb. igazgató várt minden kedves érdeklődőt egy izgalmas tárlatvezetéssel egybekötött előadásra. A délután során legújabb időszaki tárlatunkon, az Alkotó elmék, gyógyító orvosok. Innovatív medicina című kiállításon tekinthettek be a 20. század elejének orvosi műtőibe, a fontos találmányok és korszakalkotó orvosi innovációk világába.

Könyvbemutató

Csorba-Simon Eszter

Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Társadalomtudományi Szakkönyvtár

E-mail: csorba-simon.eszter@lib.pte.hu

2017. május 10-én került sor Béres Judit új és hiánypótló könyvének bemutatására a Pécsi Tudásközpontban, melynek címe „Azért olvasok, hogy éljek” : Az olvasásnépszerűsítéstől az irodalomterápiáig. A szerző a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar Kultúra-, Könyvtár- és Társadalomtudományi Intézetének oktatója, a pécsi biblioterápiás képzés alapító szakfelelőse, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa.

Béres Judit hosszú évek óta foglalkozik a biblioterápia mint módszer alkalmazásával és népszerűsítésével. Tudományos munkáját jellemzi az interdiszciplinaritás, így összefogva a pszichológia, az irodalomtudomány és a pedagógia szemléleteit.

Frissen megjelent könyvét is ez a szemléletmód határozza meg: a fejezetekben részletezett módszerek és gyakorlati példák átfogóan mutatják be az olvasásnépszerűsítés, olvasásfejlesztés, kritikai gondolkodás és az irodalomterápia elsőre különállónak látszó, bár határozottan összefüggő és egymásra épülő stratégiáit. A mű hasznos segítség lehet könyvtársoknak, a pedagógiában vagy szociális területen dolgozóknak, szülőknek, nevelőknek – bárkinek, hiszen a központban mindig az olvasás általi önismereti és társas élmények, és az ez általi fejlődés és változás áll.

Az Orvosi Könyvtárak olvasó előtt nem ismeretlen Dr. Béres Judit neve, hiszen több alkalommal is publikált lapunkban. Fenti fotókat könyvének bemutatóján készítették kollégáink.

Az első magyar vöröskeresztes ejtőernyős hölgyek Tatár Margit és Medveczky Gabriella – 80 éve történt Mátyásföldön (1937-2017)

Dr. Katona József¹, Czigler Klára²

*¹Szent János Kórház és Észak-budai Egyesített Kórházak,
Fül-Orr-Gége és Szájsebészeti Osztálya,*

²Magyar Repüléstörténeti Társaság (tag)

Email: jozsef.katona@janoskorhaz.hu

Az első repüléstörténeti feljegyzések

Az első ejtőernyő megálmodója Leonardo da Vinci lehetett... Korai írás az 1600-as évekből maradt fenn, amikor Verancsics Faustus veszprémi várkapitány, későbbi csanádi püspök részletesen bemutatta az ejtőernyő őseit: „Szerkezet, amellyel az ember magashól leugorva biztonságosan földet érhet.” Hasonló invenciózus orvos szerzetes volt Ciprián Jasge is, aki 1757-ben két szárnnal emelkedett a levegőbe. Nyitra püspöke elűzte, szárnyait elégette...Repülőből Albert Berry ugrott először 1912-ben, az első hölgy ugró Georgia Broadwick volt egy évvel később Los Angelesben.

Magyarország két Fokker-VII típusú gépet vásárolt, az egyiket 1936-ban alakították át sebesültszállító géppé. Ez a gép sikeresen szerepelt az 1937-es mátyásföldi légibemutatón, ám két évvel később Szombathely közelében lezuhant.

A nagy napok: Mátyásföld, 1937. június 11-14.

A Magyar Vörös-Kereszt Egylet, és Magyar Aero Szövetség által szervezett Nemzetközi Légi Mentésügyi Konferenciára a mátyásföldi repülőtér ünnepi díszbe öltözött. 27 nemzeti zászlót lengetett a szél. Carl Petersen őrnagy a Magyar Vöröskeresztnak adományozott 6 db vadonatúj mentési ejtőernyőt. Megérkezett több gép, köztük a 9 személyes Caproni is. A díszhelyen 3500 meghívott vendégnek volt kijelölt helye, míg a nagyszámú nézőseregnek is nagy tér jutott.

Mátyásföldre versenyeket, légi bemutatókat terveztek. A kiképzést szolgáló tanfolyamra szigorú kiválasztást követően húsz ápolónővért, köztük nagynénémet, Tatár Margitot, s nővér-társát Medveczky Gabriellát választották ki. Az ezt követő orvosi vizsgálatok után kemény gyakorlatok indultak, légi feladatok ellátására, szoktató repülésre, fizikai terhelésre szolgáló kiképzést kaptak. Felelősséget értük senki nem vállalt, egyszer Gabi így szólt: „Ha mégis baj történne velem, úgysem siratna meg senki.” Az átalakított Fokker-VII-es gépen helyezték el a négyfős személyzet mellett a földön kialakításra kerülő segélyhely felszerelését.

A tervezés, egy álom, mely valósággá vált

Az első magyar vöröskeresztes ejtőernyősnők csoportos ugrásának megálmodója és szorgalmazója báró altorjai Apor Gizella volt. Elképzelését felkarolta vitéz Ordódy Sándor m. kir. vezértörzsorvos. Munkásságuk mellett a mentés történetébe is beírták nevüket. Köztudott, hogy a tömeges sérülések ellátása során milyen jelentősége van a sérülés óta eltelt időnek, a hosszú ellátatlanság a sérültek megmenthetőségét lehetetlenné teszi. Apor Gizella egy gyorsan a baleset helyszínére telepíthető kórházzról/segélyhelyről álmodott, ahol a sürgősségi ellátást a szakképzett személyzet azonnal megkezdheti. Mindez 1937-ben, korszakalkotó „katasztrófavédelmi” felismerés is! A kész segélyhely érkezik késés nélkül a helyszínre.

Apor Gizella álma megvalósult, sorsa Henry Dunantéhoz hasonló, ő is hosszú életet élt, az új vöröskeresztes elvtársaktól és azoktól is elhagyatva, kikkel egész élete során önzetlenül, mindig jót cselekedett. Jóanyám elmondása szerint a régiek látogatásának örült, jó kapcsolatot csak Istennel ápolt...

Báró altorjai Apor Gizella sírja a Farkasréti temetőben 19 parcella, 2. sor 23. Fotó: Cziegler Klára

Tatár Margit (1911-1981) vöröskeresztes testvér: élet Bölcskén Szent András pusztán

Tatár Margit a Fejér megyei Baracson született Tatár István és Tischner Magdolna házasságából. Később Bölcskére költöztek, ahol a papa az uradalmi kovácsműhelyben dolgozott Szakách Ernő környezetében. Szakách úr jó kapcsolatot ápolt Apor Gizellával, a Vöröskereszt országos főnökszónyával, aki felfigyelt az éles eszű Margitra, és további tanulását javasolta a Vöröskeresztben. A felkarolt lány 1934-ben Sátoraljaújhelyen sikeresen elvégezte a tanfolyamot, ahol munkába is állt. 1937-ben férjhez ment Dr. Éles Istvánhoz, aki megjárta a Don kanyar poklát.

Tatár Margit (1911.01.02. Baracs-1981. 11.26. Sellye) vöröskeresztes egyenruhában nyakában a megbecsülésüket is kifejező vöröskeresztes jelvénnnyel. (Fülöp Tibor archív)

Három gyermekükből egy még életben van. Margit haláláig az egészségügynek szentelte életét Budapest, Szentlőrinc, majd Sellye voltak stációi, haláláig körorvos férjét segítette munkájában. Csepel motorkerékpárjukra felpakolt iskola-fogorvosi felszereléssel jártak, s mélységes szakmai alázattal gondozták a környék tanyasi iskoláiban tanuló diákok fogait, ahol még áram sem volt. A hordozható lábhajtásos monarchiás fogászati fűrőt Margit, jobb esetben jutalomként egy jól viselkedő diák hajthatta.

Medveczky Gabriella (1911-2001) vöröskeresztes testvér gazdag életútja

1911-ben született, édesapja végigharcolta az első világháborút. Édesanyja tragikus halála után Medveczky György fogadta örökbe. 1944-ben férjhez ment Majoros László főhadnagyhoz, kitől két gyermeke született: Majoros Éva orvos, Majoros János keramikus lett. Gabi is örökre elkötelezte magát a gyógyítással. A II. világháborúban a visszavonuláskor 2 nap alatt egy 1000 ágyas kórházat állított fel, amelyben rengeteg sebesültet ápoltak. A háború után fogolytáborokban dolgozott, hosszú idő után // 1993-ban Dombóvár díszpolgára lett. 1986-ban a nemzetközi Vöröskereszttől megkapta a Florence Nightingale emlékérmét, melyet a Közlekedési Múzeumra hagyományozott. Az ugrás 60. évfordulójára 1997-ben Fülöp Tibor, a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége nevében emléklapot adományozott Gabi néninek otthonában történt látogatásakor Dombóváron, szép ünnepség keretében. A családi légkörben – sok látogatóval – több órás beszélgetés során felelevenítették a nagy napok eseményeit.

Margit 1981-ben, Gabi 2001-ben örökre eltávozott, de idén is igaz szívből emlékszünk tetteikre ugrásuk 80. évfordulóján.

Medveczky Gabriella (1911-2001)képe

A nagy esemény napjának krónikája

A Nemzetközi Mentésügyi Konferencia 1937. június 11-én kezdődött Mátyásföldön. A repülónap programja két részből állt: versenyekből és bemutatókból. A versenyeket délelőtt, a nyilvánosság kizárásával, szakértők jelenlétében tartották. Kara Jenő ny. ezredes már reggel hattól várta a gépeket. A délután kettőkor kezdődő bemutatóra meghívást kaptak a családok tagjai is. Margitot Bölcskéről édesapja és vöröskeresztes nővér húga, Tatár Ilona büszkén kísérték el.

A versenyszámok az alábbiak voltak: sebesültszállítás, légi csomag ledobás és mentőkötél ledobás egy zátonyra futott hajóra.

1. Sebesültszállítás légi úton:

A gyakorlaton Caproni, Fokker-VII, G-AEYF monospar, autogiro és három Coudron-Pelican gép startolt, melyek feladata sérültek szállításából állt Miskolcra és Szegedre. A gépek a két városból a sérülteket Mátyásföldre szállították. Leszállás után a sebesülteket a várakozó mentőautókba helyezték, majd kórházba juttatták őket. Megjelent a frissen vett magyar Fokker-VII-es is, amely betegek be- és kirakását mutatta be. Fontos, hogy bemutatták a „sérültek” előkészítését a légi szállításra (mellkasi sérültek fokozott figyelemmel kísérése). Sok ország még nem rendelkezett ilyen korszerű géptípussal. A jó hangulatról a híres rádióbemondó, Pluhár István gondoskodott. A 450 lóerős gép 150 km-es utazósebességgel rendelkezett, egészségügyi feladatokra jelentősen átalakították. 4 fekvő és 3 ülőbeteg szállítására volt alkalmas személyzetével. A pilótát távirász segítette. Rengeteg egészségügyi anyag fért el fedélzetén, padlója fehér linóleum volt. Az egyik gyakorlat során a mentőautó 4 súlyos „sérültet” hozott, akiket alkalmassá tettek a légi szállításra, és átadás-átvétel után repülőbe helyezték őket.

2. Légi csomag ledobás:

A három Pelicanból és a Caproniból különféle tárgyakat, gyógyszereket, sátrakat, felszereléseket, élelmiszert, víztartályokat dobtak ki ejtőernyővel. A cél az volt, hogy a tárgyak minél közelebb érkezenek a célponthoz. Az olasz Caproniból 16 db 80 kg-os csomagot dobtak ki, melyek egy tábori kórház, s egy gyógyszertár felszereléseit tartalmazták. A csomagok centiméterekre értek földet a célponttól.

A bemutatóhoz a magyar Fokker-VII-es is csatlakozott, melyet Miticzki Béla m. kir. légügyi ellenőr vezetett. A bemutatott gyakorlat arra próbált válaszolni, hogy miként lehet ejtőernyőkkel orvosi segítséget nyújtani megközelíthetetlen helyszínen bajba jutottaknak. Izgatón hatott, hogy nem csak csomag ledobás, célba juttatás lesz, hanem a gépből az egészségügyi személyzet ugrani fog! A gépből 400 méteres magasságból két nagy kosarat dobtak ki, melyek tábori kórházsátrat, vizsgálóasztalt, székeket, hordágyakat, mosdót, fertőtlenítő eszközöket, gyógyszereket, gázvédőket, sebészi műszereket, ápolószereket tartalmaztak. A ledobott tábori segélyhely 200 sebesült gyors sebészi, és kb. száz beteg egyszerű orvosi ellátására volt elegendő. A mai viszonyok között is megállná helyét e csodálatos segélyhely telepítés, elég, ha a vörösiszap katasztrófára gondolunk. Tudható, mi lett volna, ha az események éjszaka érik el végkifejletüket.

A gép feljebb ment, s 600 méter magasból ugrott ki Medveczky Gabriella és Tatár Margit vöröskeresztes testvérek, végrehajtva ezzel az első magyar csoportos női egészségügyi ejtőernyős ugrást!

Az ugrás további két résztvevője dr. Lehoczky Béla m. kir. honvéd főorvos és Hidvégi László egészségügyi katona volt. Először a főorvos, majd Gabi és Margit testvérek, végül László ért földet sértetlenül, baj nélkül, a közönség óriási ovációja mellett. E gyakorlat a külföldi szakembereket is érdekelte, mivel csak a magyar gépből ugrottak! Gépkocsi robogott értük a pályára, s elvitte őket a dísztribün előtt.

3. Mentőkötél ledobása zátonyra futott hajóra:

A harmadik feladatban egy zátonyra futó hajót kellett egy kötél segítségével a parttal összekötni úgy, „hogy ekként a hajó személyzete megmenthető legyen”. A feladat a repülőgépből kidobott kötél célba juttatása volt. Egyik végére súlyt helyeztek, hogy a hajóra essen, a másik végén lévő kis

légzsák a szárazföldre hullott. Így összeköttetés keletkezett a hajó és a szárazföld között. A gyakorlatnak nagy jelentősége van ma is, elég, ha a Costa Concordia tragédiájára gondolunk, amelyet bár partközelen érte végzete, mentése jelentős kívánnivalókat hagyott maga után. A gyakorlat szimulálásánál pedig még csak 1937-et írtak.

A közönség szórakoztatására Majoros János műrepülő pilóta bámulatos gyakorlatokat mutatott be HA-PCI nevű gépével. A gyakorlatokat dr. Scholtz (Merényi) Gusztáv, a Légügyi Hivatal vezető orvosa, s munkatársa dr. Szűcs Gusztáv tanították be.

Ugrás a Fokker VII-ből. Az egyik ugró ernyője „már nyílásban” a másik ugró „elhagyja” a gépet. (Történelmi, 80 éves dokumentum, Fülöp Tibor, archív)

Kép az első csoportos magyar mentő ejtőernyős-ugrás résztvevőiről: balról Dr. Lehoczky Béla, Hidvégi Géza, Medveczky Gabriella, Tatár Margit. E napon történelmet írtak a magyar repülés, ejtőernyős ugrás történelmébe.

Tatár Margit visszaemlékezése

„Biztonsági okokból lent a repülőtéren kikapcsolták az áramot, csak akkor ugorhattunk, ha ezt letről jelezték, két karófélével, ha szabad volt a repülőtér, azt két párhuzamos karó tartással jelezték. Két ejtőernyő (fő- és mentőernyő) volt rajtunk, elég nehéznek éreztük. Gépünk levett ajtóval szállt fel. A százados számolt, és minden „három”-ra egy személynek kellett ugrani. Először az orvos, utána én, Gabi, és az ápoló katona. A földhöz közeledve éreztem a merülősebesség nagyságát. Földet érve nagy volt az öröm. Én a lovas rendőrök közé estem. Nagy volt a szenzáció, mert mi voltunk az első nők, akik ejtőernyővel ugrottunk”.

Ahogy Gabi néni látta

„Az ugrás felejthetetlen élmény maradt számomra. A gépből szorongva vettem ki magamat, és úgy éreztem, hogy az ernyő kinyílásáig nagyon hosszú idő telik el. A hevederek erőteljes, fájdalmat okozó rándítása szinte megnyugtató. Sokáig szerettem volna élvezni az alattam elterülő csodás panorámát. Örültünk, hogy szerencsésen földet értünk. A Vöröskereszt székházában vettük át a kitüntetések és a tiszteletdíjakat, megtarthattam emlékül a pilótaruhát és az ejtőernyős jelvényt...” A Vöröskereszt 200-személyes díszvacsorát adott tiszteletükre a Gellért Szállodában.

Ma már történelem

Az első sikerrel végrehajtott női csoportos ejtőernyős ugrás óta 80 év telt el. Tatár Margit 1981-ben Sellyén, Medveczky Gabriella 90 éves korában, 2001-ben Dombóváron hunyt el. Fülöp Tibor, az ejtőernyősök doyenje minden évben virágot küld sírjukra. Czigler Klára munkássága révén is tudható, hogy Margiték nyomdokaiban az alább nevezett hölgyek több repülőtéren is fantasztikus eredményeket produkáltak: Forró Judit, Sörös Erika, Papp Zsuzsa, Dallos Renáta, Torba Csilla, Nagy Majoros Zsanett, Stanek Erzsébet, Papp Katalin, Róth Mária.

Büszkék vagyunk a méltó követők neveire.

Sok név, sok más sikeres történettel...

Irodalom:

1. Dr. Ambrus József – Bőjte Csaba – Czigler Klára – Ferencz Zoltán – Dr. Katona József: Csíksomlyó üzenete: csak a keresztény Magyarországnak van jövője. Magyar Repüléstörténeti Társaság. Top Invest Kft. Székelyudvarhely 2017.
2. Éles Mátyás: Szóbeli közlés
3. Fülöp Tibor: Szóbeli közlés
7. Tatár Ilona: Szóbeli közlés
8. Tatár Margit: ua.
6. Katona István: Ila testvér, Kornétás Kiadó, Budapest 2004.
4. Katona József: szóbeli közlés
5. Katona József: Katonai orvoslás, Medicina, Budapest, 2008.

A magyar homeopátia és filozófiatörténet-írás „atyja” – Emlékezés Almási Balogh Pál dr.-ra halálának 150. évfordulóján –

Zóka Péter, PhD

Somogy Megyei Kaposi Mór Oktató Kórház

Dr. Arató Miklós Orvosi Könyvtár

zoka.peter@kmmk.hu

Kevés olyan „reneszánsz ember” volt a magyar történelemben, akik amellet, hogy egymástól látszólag távol eső tudományterületeken is maradandót tudtak alkotni, értéket tudtak teremteni, mégsem a tudomány elefántcsont tornyában élték életüket, hanem a gyakorlati életben, a hétköznapiakban is minden cselekedetükkel segíteni igyekeztek másokon. Akik nem a maguk hasznát és előrejutását keresték a világban, hanem egy egész nemzetet akartak szolgálni, egy egész népet felemelni, és valóban enyhíteni a szenvedők fájdalmán. Az ilyen emberek mindig betölthetetlen űrt hagynak maguk után, de szellemiségük tovább él életművükben, alkotásaikban, az emberek szeretetében és emlékezetében. Az emberi történelem nem a múltról szól, hanem a jelenről és a jövőről. Emlékezni jeles tudósainkra, művészeinkre, kultúránk meghatározó alakjaira nem pusztán valamifajta tiszteletadásból vagy illendőségből kell, hanem mert e nélkül végérvényesen elveszíthetjük identitásunkat. Nem fogjuk tudni kik vagyunk valójában és hol a helyünk a világban. Hamis illúziókban tengetjük mindennapjainkat, nem ismerve sem magunkat sem másokat. Valódi identitás híján pedig játszi könnyedséggel vezethetnek tévútra bennünket különféle érdekek mentén, melynek árát az egész nemzet fizetheti meg. Az a nemzet, melyért Almási Balogh Pál szíve is dobogott, és amelynek oltárán oly sok jeles és tehetséges hazánkfia áldozta életét. E hosszúra nyúlt bevezető után az alábbiakban Almási Balogh Pálra, a kiváló orvosra, nyelvészre, filozófusra, szépíróra, társadalom- és tudományszervezőre emlékezem rövid írásomban.

Dr. Almási Balogh Pál (1794. október 18., Nagybarca – 1867. szeptember 11., Pest)[1] református nemesi származék – édesapja Balogh Mózes református lelkipásztor –, valódi reformkori polihisztor volt. Homeopata orvos, tudós, aki természettudományos munkák mellett filozófiai, nyelvészeti és szépirodalmi műveket is írt. A kor számos rangos és kevésbé rangos személyiségének – többek között Széchenyi Istvánnak[2] és Kossuth Lajosnak is – háziorsosa volt. Iskolai tanulmányait Rimaszombatban, 1810-től Sárospatakon, 1814-től Késmárkon végezte[3], majd 1817-ben beiratkozott a pesti egyetem orvosi fakultására, ahol 1823-ban avatták doktorrá. Élettani tárgyú disszertációjában az agyvelő fejlődésével és működésével foglalkozott.[4] Két évvel későbbi németországi tanulmányútján – melynek során megismerkedett Goethével is – találkozott Hahnemann Sámuel doktorral, a modern homeopata orvoslás atyjával, akinek hatására ő maga is a „hasonszenvi gyógymód” elkötelezett hívévé vált[5], s miután 1826-ban hazatért ennek szellemében folytatta itthoni orvosi pályáját. Munkásságának elismeréseképp a berlini és a lyoni orvostársaság is tagjai sorába választotta 1834-ben.

A nem sokkal korábban felállított Magyar Tudományos Akadémia kimagasló nyelvészeti munkásságára való tekintettel előbb levelező[6], majd rövidesen rendes tagjává[7] választotta. Ő maga is rendkívül sokat tett az Akadémia felvirágoztatása, nemzetközi elismertetése érdekében. Személyes közbenjárására alakult ki együttműködés a fiatal magyar intézmény és a kor legbefolyásosabb tudományos intézetei között. A magyar kezdeményezést Balogh hatására számon tartották Párizsban, Londonban és Brüsszelben is.[8]

Számos, Kossuth nevéhez köthető gyakorlati intézkedés valójában jó barátjának és bizalmasának, Almási Balogh Pálnak az ötlete volt. Balogh kezdeményezte példának okáért az Angol-Magyar Kereskedelmi Intézet felállítását és az Iparegyesület létrehozását is.[9] Világos éleslátással ismerte fel a korabeli Magyarország problémáit, és a kor legnagyobbjaival osztotta meg nézeteit, melyek szerint a modern világban „őstermelésből” már nem lehet tisztességesen megélni, ezért hazánk számára elsőrendű fontosságú az ipar és a kereskedelem fejlesztése, valamint az osztrák gyámság alóli kiszabadítása. Londoni kapcsolatai segítségével, óriási energiákat mozgósítva évekig küzdött a magyar gyapjúkereskedelem felvirágoztatásáért, melyet a magyar arisztokrácia általános közönyét és ellenérzéseit, valamint az angol kereskedők alapvető bizalmatlanságát legyőzve sikerült is megvalósítania.

A szabadságharc alatt és után feleségével együtt minden rendelkezésére álló eszközzel, óriási egzisztenciális kockázatot vállalva gyógyította, ápolta, segítette a sebesült honvéd katonákat. Minden rangkülönbség nélkül nyújtott segítséget, sokszor ingyen, saját házában látva el a betegeket, szállást, ételmet és gyógyszert biztosítva számukra. Sok katona köszönheti neki végtagjainak megmaradását vagy szeme világát.

Életpályáján az orvoslás mindig első helyen állt, bármi más tudományos vagy irodalmi tevékenység csak az után következhetett. Ugyanakkor rendkívül sok dolog érdekelte. Éppen ezért figyelme nem koncentrált pusztán egyetlen tudományterületre[10], melyek bármelyikében való legteljesebb elmélyedésre és komoly maradandó eredmények felmutatására számos kortársa szerint képes lett volna. Balogh azonban sohasem ambicionálta a vezető, nemzetközi tekintélyű tudós szerepét. Ő egyszerűen tiszta hazaszeretettől vezérelve kívánta nemzete boldogulását segíteni tudásával, képességeivel.

Almási Balogh Pál az első magyar filozófiatörténeti munka megalkotójaként írta be nevét a hazai bölcsélet történetébe.[11] Maga a mű 1835-ben jelent meg nyomtatásban, és egy 1831-ben kihirdetett akadémiai pályázatra készült, mely a filozófia hazai elmaradottságának okaira kérdezett rá. A pályázaton Almási Balogh dolgozata nyerte el az első díjat és az érte járó száz aranyat. A műben Kornis Gyula megfogalmazása szerint Almási Balogh *„Herder és Hegel elmélete szögéből nyomozza a filozófia fejlődésének feltételeit, melyeket aztán a magyar gondolkodás alakulására alkalmaz. A hazai filozófia múltját és jelenét vázolja (e vázlat voltaképp csak bibliográfia), a magyar szellemi élet mérlegét igen pesszimistikusan állapítja meg.”*[12]

A filozófia hazai elmaradottságának tudata korszakokon átívelő toposza a magyar filozófiatörténetnek.[13] Az elmaradottság okait vizsgálva a különböző korszakokban a különféle alkotók más-más válaszokat adtak.

Almási Balogh Pál az 1830-as évek derekán hazánk bölcséletbéli elmaradottságát főként geopolitikai és társadalmi okokkal magyarázta. Például azzal, hogy Magyarország főként „alacsonyabb kultúrájú” nemzetekkel határos, tehát el van zárva a „magasabb kultúrájú” nemzetek által indukált szellemi hatásoktól. A fejlett világ tudományos eredményei csak jelentős késéssel kerülnek bele a magyar szellemi élet vérkeringésébe.

A felsorakoztatott okok között szerepel a nyugati értelemben vett polgári társadalmi réteg gyengesége is, vagyis hogy a magyar társadalom jelentős része nem polgári jólétben, hanem meglehetősen szegénységben éli mindennapjait. Egy ilyen társadalom nem képes arra, hogy korszerű és széles körben hozzáférhető könyvtárakat és iskolákat működtessen, amely pedig a filozófiai gondolkodás hazai földön való elterjedésének alapjául szolgálhatna.

A korabeli magyar oktatási rendszer Almási Balogh lesújtó ítélete szerint minden szinten és minden tekintetben rendkívül elmaradott, korszerűtlen ismereteket közvetít és nem képes produktív, alkotó emberek kinevelésére. Az egyetlen magyar univerzitáson is latin nyelvű, cenzúrázott tankönyvekből, reflektálatlanul folyik az elavult ismeretek közvetítése, ellentétben a német főiskolák és egyetemek versengő, naprakész és élettel teli szellemi közegével.

Almási Balogh Pál nézete szerint csakis liberális szellemű kultúrpolitikai talajon virágozhat fel a hazai tudományosság és filozófia is. A filozófia művelése pedig rendkívüli fontossággal bír egy nemzet életében, hiszen az általa megszerezhető ismeretek minden egyéb tudományos ismeretnek az alapkövei.[14]

Összefoglalóan elmondható, hogy Almási Balogh Pál 1867-ben bekövetkezett halálával egyszeriben sokat veszített nem csupán a hazai orvoslás, de a megkésett magyar polgári társadalomfejlődés is. A tudományos teljesítményen és szakmai kvalitásokon túl tekintve olyan ember távozott az élők sorából, akit a kortársak szerint általános szeretet és megbecsülés övezett, aki tiszta jellemű, kedves és szívélyes modorú ember volt, s akinek jóformán egyetlen „önös” szenvedélye a könyvgyűjtés[15], halálával szintén a magyar nemzetet gazdagította.[16] Tehetségét és elkötelezettségét gyermekei is örökölték, akik közül Tihamér nevű fia (1838-1907) szintén homeopata orvos lett, és a századforduló neves szaktekintélyeként írta be nevét a hazai gyógyítás történetébe.[17]

BIBLIOGRÁFIA

1. ALMÁSI BALOGH 1823 = Almási Balogh Pál: De evolutione et vita encephali. Trattner. Pest. 1823.
(http://disszertaciok.ortortenet.hu/pdf/De_evolutione_et_vita_encephali_Diss_ina.pdf) letöltés ideje: 2017.04.06.
2. ALMÁSI BALOGH 1835 = Almási Balogh Pál: Felelete azon kérdésre: „Minthogy a' philosophia minden ágának kifejtése 's hazánkban terjesztése leginkább az által eszközölhető; ha nemzeti íróink a' philosophiára nézve szüntelen szemök előtt tartják, milly sikerrel dolgozának elődeik, vagy miben 's mi okra nézve maradának hátra; ez a kérdés: Tudományos művelődésünk' története időszakonként mit terjeszt elénkbe a' filozófia állapotja iránt; és tekintvén a filozófiát, miben 's mi okra vagyunk hátrább némely nemzeteknél?”. Philosophiai pályamunkák. I. kötet. A' Magyar Kir. Egyetem betűivel. Buda. 1835.
3. FIALOVSZKY 1933 = Fialovszky Béla: Almási Balogh Pál dr. élet- és jellemrajza. A „HANGYA-Ujság” Kiadása. Budapest. 1933.
4. KORNIS 1930 = Kornis Gyula: Magyar filozófusok. Franklin-Társulat Ny; Budapest. 1930.
5. KÓCZIÁN-KÖLNEI 2003 = Kóczián M. – Kölnei L.: Homeopátia Magyarországon. Noran. Budapest. 2003.
6. NAGY 1992 = Nagy Károly: Dr. Almási Balogh Pál életútja. Nagybarca-Ózd. 1992.
7. PERECZ 2015 = Percz László: Négy kísérlet - A magyar filozófia elmaradottságának diskurzusáról. *Magyar Tudomány* 2015/1. 87-95.
8. V.Ú. 1858. = Almási Balogh Pál. *Vasárnapi Újság* 5. évf. 43.sz. 1858. október 24. 505-506.
9. V.Ú. 1867. = Almási Balogh Pál. *Vasárnapi Újság* 14. évf. 39. sz. 1867. szeptember 29. 477-478.

Hivatkozások:

- [1] Életrajzi összefoglalás V.Ú. 1858; V.Ú. 1867; FIALOVSKY 1933; NAGY 1992; KÓCZIÁN-KÖLNEI 2003 alapján.
- [2] Balogh kísérté például Döblingbe a „legnagyobb magyart” 1848 szeptemberében, nemcsak mint háziorvosa, de mint bizalmasa és barátja is. Széchenyinek ajánlotta „A’ kávé, thé és csokoládé történeti, természethistóriai, diaeteticai és orvosi tekintetben” című munkáját is, mely Pesten jelent meg Wigand Ottó nyomdájában 1831-ben.
- [3] Késmárkon jogi tanulmányokat folytatott, ám hamar ráeszmélt, hogy a jogi stúdiumok nem kedveznek saját lelki alkatának. Az itt eltöltött idő legnagyobb hozadéka Almási Balogh számára, hogy megtanult franciául és olaszul is a német után, valamint elmélyedt a francia és olasz klasszikus irodalomban is. Visszatérve Sárospatakra pedig az angol nyelvet sajátította el. Nyelvismerete a későbbiekben számos gyümölcsöző kapcsolat kialakulásához segítette.
- [4] ALMÁSI BALOGH 1823.
- [5] Balogh, Hahnemann iránti elkötelezettségét jól mutatja, hogy ő írt és mondott emlékbeszédet 1844-ben a Magyar Tudományos Akadémián, a neves orvos halálakor. Néhány évvel később, 1846/47-ben Balogh töltötte be a „Hasonszenvi Egylet” jegyzői tisztségét, majd 1865-ben részt vett a Magyar Hasonszenvi Orvosegylet létrehozásában is, mely még ugyanazon év december 28-án elnökévé is választotta.
- [6] 1831. február 17-én, az első nagygyűlésen
- [7] 1835. szeptember 14-én
- [8] 1856 nyarán a párizsi akadémiával közölte ki a régóta áhított kapcsolatot az MTA számára, amiért még Széchenyi gróf is hiába fáradozott. Almási Balognak sikerült jó viszonyt kialakítani a párizsi akadémia titkárával, a híres fiziológussal, Flourens-sel, valamint az akadémia elnökével Géoffroi St. Helaire-rel is. Közbenjárására a nagy múltú francia intézmény tudósítványai és évkönyvei megküldését is megígérte a fiatal magyar akadémia számára. Franciaországi útja során egyebek mellett olyan hírességekkel ismerkedett meg, mint Despretz, Milne, Becquerellel vagy Thierry Amadé. Almási Balogh Angliában is a magyar tudományosság horizontját igyekezett szélesíteni. A kor olyan kimagasló tudósegényiségeivel került kapcsolatba, mint Owen, Lyell vagy Faraday.
- [9] Almási Balogh indítványozta egyebek mellett az Állatkínzás Elleni Egylet létrehozását is. Erős társadalmi elköteleződését bizonyítja az Athenaeum tervezete is, mely eredetileg tudományos ismeretterjesztő előadásokat és felolvasásokat jelentett volna a szélesebb körű, műveltebb közönség számára. Később ebből az elgondolásból született meg a hasonló nevű, híres folyóirat. Szintén ő kezdeményezte a „Magyar Hölgyek Díja” létrehozását is, melynek keretében 40 magyar hölgy, 10 éven át, évi 140-150 aranyat fordított tudományos ismeretterjesztő művek díjazására.
- [10] Bár Balogh sajnos rendszeres, önálló, összefoglaló „nagyművet” nem alkotott, a homeopata orvoslás mellett, különféle természettudományos témákban, a nyelvészet és a filozófia területén is jelentek meg publikációi, valamint szépirodalmi műveket is írt. Francia és német nyelven is jelentek meg tudományos dolgozatai. Balogh nevéhez fűződik példának okáért a híres aggteleki Baradla-barlang első részletes magyar nyelvű leírása, de írt értekezéseket a „Rózsáról” és a „Korállról” címmel is. A „Közhasznú Esmeretek Tárát”, valamint az „Ujabbkori Ismeretek Tárát” több, mint 180 cikkel gazdagította. Szépírói álneve Kákay Aranka volt. „Bronzfő vagy a szökevény” című három felvonásos drámájának kézírata a Nemzeti Színház könyvtárában megtalálható
- [11] ALMÁSI BALOGH 1835.
- [12] KORNIS 1930. 14.
- [13] PERECZ 2015.
- [14] KORNIS 1930. 15-16.
- [15] Szinte egész vagyonát könyvekre költötte, melynek következtében a korabeli Magyarország egyik legjelentősebb magánkézen levő könyvgyűjteményével rendelkezett. A mintegy 50.000 tételt számláló gyűjtemény halála után a budapesti egyetemi könyvtárba került, kézíratainak egy jelentős részét ma is az ELTE könyvtára őrzi.
- [16] NAGY 1992.
- [17] KÓCZIÁN-KÖLNEI 2003.

„Tisztességes orvos voltam, igyekeztem mindig a betegek érdekét szolgálni”

Beszélgetés Dr. Süle Tamás ny. belgyógyász főorvossal

Lejegyezte: Dr. Gracza Tünde

gracza.tunde@lib.pte.hu

Nagyon nehezen állt kötélnek, amikor kértem, hogy beszéljünk. Érvelésemet hallgatva, miszerint az Orvosi Könyvtárak című folyóirat az olyan embereket szeretné bemutatni, akik nem csupán a saját szakmájukban szereztek elismerést, de sokat tettek könyvtárainkért is, mégis igent mondott. A közelmúltban egy másik szakmai orgánus – a Pécsi Tudományegyetem (PTE) Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont (EKTk) által kiadott művelődés és egyetemtörténeti közleményeket tartalmazó *Per Aspera ad Astra* című folyóirat – hasábjain találkozhattunk vele. A közölt *Interjú Dr. Süle Tamással és Dr. Lázár Gyulával 1956-os emlékeikről* a Főorvos Úr egy addig nem ismert oldalát mutatta be, hiszen Dr. Süle Tamást belgyógyászként, kardiológusként, numizmatikusként, egy kicsit történészként ismertük eddig. Ő volt az, aki az orvoskari könyvtár 75 és 90 éves jubileumán, valamint a PTE Általános Orvostudományi Kara alapításának 90 éves évfordulóján előadásával emelte a megemlékezések színvonalát.

Hogy kezdődött a szerelem az orvostudománnyal és hogy lesz valakiből ilyen sokoldalú kutató?

Ez egy kissé szerteágazó kérdés volt. Kezdem először az orvostudománnyal, hiszen ez volt a hivatásom és ez volt a legfontosabb az életemben, már ami a foglalkozásomat illeti. Konkrétan nem tudom megmondani, hogy miért, de mindig is orvos akartam lenni. Talán befolyásolta a döntésemet, hogy édesanyám bátyja jó nevű belgyógyász volt Budapesten. Hála Istennek, hogy sikerült, hiszen kereken 42 évet dolgoztam, mint belgyógyász. Pécsen dolgoztam, ahogy az egyetemet is Pécsen végeztem. 1956 szeptemberében kerültem Pécsre. 1962-ben végeztem. Csodácsodája, azt az állást kaptam meg, amire pályáztam. Abban az időben ez nem volt evidens. Volt olyan, hogy valaki belgyógyász akart lenni és urológusnak küldték, volt olyan, hogy Pécsen akart maradni és pl. Bonyhádra helyezték. Engem azonnal felvettek a II. sz. Belgyógyászati Klinikára, amely akkor a volt Irgalmas Kórházban működött. Ott töltöttem el 24 évet, majd a Baranya Megyei Kórházba neveztek ki osztályvezető főorvossá. 1986 elején ugyanis egy kardiológiai rehabilitációs osztály alakult a kórházon belül. Az volt a feladatom, hogy ennek az osztálynak a működését megszervezzem. Az osztály helyileg az akkor még működő, mára sajnos egyre jobban pusztuló, Mecseken lévő Tüdőgyógyintézet legfelső szintjére került. Direkt ennek az osztálynak a számára építettek egy emeletet a Tüdőgyógyintézet épületére. Nagy nehézségek árán szerveztem meg az osztály működését. Össze kellett szednem a személyzetet, hiszen rajtam kívül 1986 januárjában még senki sem volt. Kellettek orvosok, nővérek, gyógytornász, pszichológus, EKG-s asszisztens stb. Március 2-3-án megérkezett az első beteg. Ezért az első vizit igen hamar véget ért, ő volt ugyanis

akkor az egyetlen betegünk. Később megtelt az egyébként 42 ágygal rendelkező osztályunk. Nyolc ötágyas, egy kétágyas kórtermünk volt. Akkoriban ez az osztály nagyon komfortosnak és szépnek számított. Külön vonzereje volt az osztályunknak, hogy az összes kórterem előtt egy hosszú, összefüggő erkélyről csodálatos pécsi látkép tárult a betegek, a látogatók és a kórházi személyzet elé. Az épületet hatalmas, fenyőfákkal beültetett terület vette körül. Délutánonként a betegeink nagyon szívesen sétálgattak ott.

Az osztályra egyébként azért volt szükség, mert kardiológiai rehabilitációs osztály legközelebb csak Balatonfüreden volt. A környék szívinfarktuson átesett betegei ezentúl itt tudtak rehabilitálódni. Aztán nemsokára Pécsen is lett újra szívsebészet. A II. sz. Sebészeti és Belgyógyászati Klinikán kapott helyet, vezetője az Amerikából hazatért Korompai professzor lett. Az ott műtöttek 4-5 nap után szintén a mi osztályunkra kerültek át. 1999-ben felépült a Szívgyógyászati Klinika. Élére Papp Lajos professzor került, aki nagyon jól megszervezte a kardiológiai ellátást. A Dél-Dunántúli régió összes infarktusos betegét a Szívgyógyászati Klinikán látták el, majd felkerültek hozzánk rehabilitációra. Ez óriási eredménynek számított, hiszen egy infarktusos betegnek órák alatt dőlhet el a sorsa. Minél hamarabb kerül ellátásra, annál nagyobb az esély, hogy ne veszítsen szívizmot. Helikopterrel szállították a betegeket, ha ez szükséges volt. Ezekkel a fejlesztésekkel, valamint azzal, hogy újra lett szívsebészet a megyében sikerült az országos átlaghoz képest felére csökkenteni a szívinfarktusból elhunytak számát.

Miért mondom, hogy „újra”? Mert 1951-ben, amikor az Irgalmas Kórház helyén megalakult a II. sz. Sebészeti és Belgyógyászati Klinika. A Sebészeti Klinika vezetője az a Kudász József lett, akit ma a magyar szívsebészet egyik megalapítójának tartunk. Kudász professzor együttműködve az akkori Belgyógyászati Klinika vezetőjével, Hámori Arturral, 1951-ben már szívműtéteket csinált, például háromhegyű billentyű szűkületet operált. 1955-ben Kudász elment Pécsről. Ekkor megszűnt a szívsebészet is.

Térjünk vissza a Főorvos Úrral kapcsolatos kérdésekre. Hogy hívták a nagybácsit, aki erősítette az elhatározását, hogy orvos legyen?

A nagybácsi, mint már említettem Édesanyám bátyja volt, Gömöri Pálnak hívták. Budapesten volt belgyógyász professzor a III., majd 1958-tól a II. sz. klinika élén. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt, akit Kossuth díjjal is kitüntettek. A fő kutatási területe a belgyógyászati angiológia, valamint, a vese betegségeinek vizsgálata, a veseműködés zavarainak patogenezise, belgyógyászati összefüggései és gyógyítása,

Az orvostanhallgatók az egyetemi évek alatt nem csupán a klinikákon folyó gyógyító és kutató tevékenységnek lesznek/lehetnek a résztvevői, de betekintést nyernek az ott folyó mindennapokba is. Különösen hathat rájuk egy-egy nagy személyiség, akár példaképül is választhatják. Vajon Hámori professzor így hatott-e Főorvos Úrra?

Medikusként Hámori professzor előadásait hallgathattam. Kiváló előadó volt, ha túloznék, azt mondanám, teátrális. Oda kellett rá figyelni, így jobban megragadott bennünket az, amit mondott. Sajnos voltak unalmas előadók is, akik monoton hangon mondták a tankönyvi szöveget. Hámori professzorra oda kellett figyelni. Ő az előadásait úgy kezdte, hogy bemutatott egy beteget. Hozták, vagy bekísérték a beteghordók a beteget, leültették, Hámori professzor pedig kikérdezte. Aztán rátért a betegségeire, ami persze passzolt az előadás témájához. Volt egy nevezetes esemény, ezt már több helyen le is írták. Egyszer bemutatott egy beteget, aki már több napja csuklott. A csuklásnak sok oka lehet, például emésztőszervi, idegrendszeri stb. Hámori professzor a csukló betegnél azt mondta: „Most tessenek figyelni, mit fogok csinálni”. A rekeszizmot beidegző ideg a

nervus phrenicus. Annak van egy nyomási pontja. Hámori professzor odament a beteghez, megnyomta a nyomási pontját és elállt a csuklás. Mindenki döbbenetben nézett. Hámori professzor meghajolt és azt mondta: „Uraim, itt áll Önök előtt Hámori a varázsló.” Eltelt 2 perc és a beteg újra csuklani kezdett. Persze nagy nevetés tört ki, mert a varázslónak csak két percig tartott a varázsereje.

Hámori jegyzetként emlegetnek a hallgatók egy kéziratot, amely 1954-ben jelent meg. A címe: Belgyógyászati diagnosztika és therápiás elvek : Hámori Artur egyetemi tanár előadásai. Néhány fejezete a mai napig használatban van. Hogy megmentjük ezt a nagy érdeklődést kiváltó dokumentumot – ugyanis az összes könyvtári példányt rongyosra olvasták a hallgatók – besz kenneltük és intraneten könyvtárunk honlapján keresztül elérhetővé, közkinccsé tettük.

Ez a Hámori jegyzet mindig is híres volt. Amikor én voltam orvos, még nem volt számítógép és persze fénymásolás sem. Gépelt példányaikat adtuk tovább. Akkoriban úgy oszlott meg a belgyógyászat tanítása a Pécsi Orvostudományi Egyetemen, hogy a II-es Belgyógyászati Klinika – amely a kisebb klinika volt – tanította a harmadéveseket az un. belgyógyászati propedeutikára, vagyis az alapismeretekre. Az I. sz. Belgyógyászati Klinikára jártak a negyed- és ötödévesek. Ez a propedeutika jegyzet azért volt nagyon jó, mert nem volt szószátyár. A lényegre tört és nagyon érthetően megmagyarázta, hogy mi a teendő a kórelőzmény felvételénél, az un. fizikális vizsgálatnál. Sajnos ez ma már háttérbe szorult. Sőt az is előfordul, hogy a beteget meg sem hallgatják phonendoszkóppal, nem kopogtatják meg a mellkasát, nem tapintják meg a hasát, hiszen az ultrahang készülékkel, az echokardiográfiával, a terheléses EKG-val, az MRI-vel, a CT-vel helyettesítik mindezt. Pedig erre a fizikális vizsgálatra ma is szükség lenne. A Hámori jegyzetben minden benne volt érthetően, világosan és tömören, hogy hogyan kell a gyakorló orvosnak a beteget megvizsgálnia. Azokban az években az EKG még filmre dolgozott. Amikor betelt egy kazetta, elő kellett hívni. Erre 2-3 órát, sőt néha 1 napot is várni kellett. Nem lehetett azonnal látni a beteg EKG-ját.

Aztán a hallgatóból tanár lett, akinek – gondolom – sok hallgatót sikerült a belgyógyászatnak megnyerni.

Nagyon szívesen oktattam. Néha találkozom a volt tanítványaimmal, kik szeretettel köszöntenek. Ebből gondolom, hogy nem rosszul oktattam. A gyakorlati oktatás során 18-20 fős csoportokkal foglalkoztunk. Később az a megtiszteltetés ért, hogy Hámori professzor rám is bízott nagyelőadást. Ezeket is nagyon szívesen tartottam meg. Mindig arra gondoltam, hogy mit nem szerettem én, hogy hogy adott elő valaki és mit szerettem én abból, amit hallgattam. Egyik fontos következtetésem, hogy nem szabad az előadást előre megírni. Készülni kell rá, előtte el kell olvasni a megfelelő irodalmakat, de csak egy kis vázlatot szabad vinni, hogy a logikai sorrendet tartani lehessen. Ezeket a kis vázlatokat vittem magammal és 50 percet úgy beszéltem, hogy vélhetőleg figyeltek rám. Szerettem előadni. Mulatságos esetem is volt. Egy betegbemutatás során egy idős – valamelyik sváb faluból származó – asszony volt a bemutatandó beteg. Leültettem, megkérdeztem, hogy hány éves. Kórelőzményként a munkaadamnézis is nagyon fontos. Megkérdeztem, hogy mit dolgozott az élete során? „Jaj kedvesem, von tavasz, bis ősz a mezőn dolgoztam” válaszolta.

Beszéljünk egy kicsit a numizmatika szeretetéről. Hogyan kerültek az érmék az érdeklődéskörébe? Mikor kezdte el gyűjteni őket, hiszen köztudott, hogy komoly gyűjteménnyel rendelkezik.

Ne vegye zokon, de a nomenklatúrában kijavítanám. Tízből nyolcan eltévesztik, hogy az érem az egy összefoglaló név. A plakett négyszögletes, az érem kerek, bronzból, porcelánból, fából stb. készült tárgy. Fogalmába bele tartozik a fém pénz is. A fém pénznek a saját neve az érme.

Fiatalkorom óta szívesen foglalkoztam orvostörténettel. Ezzel kapcsolatos tanulmányokat olvastam, előadásokat hallgattam. Az érmei akkoriban még különösebben nem ragadtak meg. Egyszer egy kedves barátomtól kaptam egy, az ezernyolcszáznegyvenes évekből származó érmet, melyet a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága (MOTT) egyik éves vándorgyűlésének emlékére adtak ki. Numizmatikai szempontból ennek az volt az érdekessége, hogy az évente megrendezett esemény valamennyi résztvevője kapott egy-egy érmet. Ezek nagyon szép vertérmek voltak, amelyeket neves művészek alkottak. A barátomtól kapott érmet nagyon szívesen nézegettem, érdekelt, utánaolvastam. Így kezdődött. Aztán úgy folytatódott, hogy a már korábban említett orvos rokonom – Gömöri professzor – meghalt. Az özvegyétől megkaptam azt a 21-22 darab érmet, amelyet kongresszusokon, vagy kitüntetéseként kapott. Innentől kezdve kezdtem el tudatosan gyűjteni, de csak az orvosi vonatkozású érmeiket. Negyven éve tart ez a hobbim és mára 700 darabból áll az éremgyűjteményem. Számomra a legértékesebb része a pécsi vonatkozású körülbelül 200 db érem. 1996-ban adta ki a Baranya Megyei Levéltár a *Százötven év orvosi érmei* című könyvet. Sajnos akkor még a színes nyomtatás nagyon drága volt, így ez a számomra igen kedves kiadvány nagyon jó minőségű, de sajnos csak fekete-fehér ábrákkal készülhetett el. 150 érmet írtam le ebben a könyvben. Többek között, az első pécsi vonatkozású orvosi éremről is írtam, amely 1845-ben készült, amikor a MOTT augusztus 11-15 között Pécsen tartotta VI. vándorgyűlését. Könyvem még ma is keresik, de sajnos már antikváriumban sem kapható!

Újabb kiadáson nem gondolkodik?

De gondolkodom újabb kiadáson. Annál is inkább, mert 1996 óta újabbnál újabb érmeiket készítenek, így lenne mivel kiegészíteni az első kiadást és a kornak megfelelő nyomdatechnika alkalmazásával megjelentetni. Kiadó már van, és ha egy kis pénzt is tudnánk még hozzá szerezni, akkor nagyon remélem megvalósul az álmom. Annál is inkább, mivel a Pécsi Tudományegyetem az idén 650 éves és ennek a könyvnek a megjelentetése a jubileumi programba is jól passzolna.

Főorvos Úr a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Baranya Megyei Szervezete kiadásában megjelenő Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója szerkesztője és alapító tagja.

A 2001-től havonta megjelenő kiadványunkat Hágén József és Rayman János barátommal hárman alapítottuk, közösen szerkesztjük azóta is és 2017. februárjában már a 187. szám fog a nagyközönség elé kerülni. Az egyesületi tagdíjakból tudjuk a nyomtatási költséget finanszírozni. A tagjaink ingyen kapják és vannak tiszteletbeli tagjaink is, akikhez szintén eljuttatjuk. A 100. számtól fogva online is elérhető és a visszajelzésekből ítélve nagy népszerűségnek örvend.

Az éremgyűjtésről még valamit szeretnék elmondani. Velem jónéhányszor készítettek már riportot. Sokszor kérdezték már tőlem, hogy az éremgyűjtés mennyire költséges hobbi. Az éremgyűjtést nagyon lehet szeretni, mert egyfelől művészet, ezáltal gyönyörködtet. Az éremkészítés a szobrászatnak egy nagyon különös ága. Nem minden szobrász tud szép és jó érmet készíteni. Persze ez fordítva is igaz. Vannak remek érmészek, akik nagy köztéri szobrokat kevésbé jól tudnak alkotni. Másfelől a rajtuk megtalálható sok-sok ikonográfiai és biográfiai adat révén történelmet hordoznak az érmei. Ha hozzájutok egy éremhez, mindig megnézem, hogy ki készítette, mi volt a célja, kiről illetve miről szól. Miután megszerettem az érmészetet, magam is nagyon sok érem kiadását kezdeményeztem. A Dunántúli Belgyógyász Társaságnak több mint tíz éven keresztül voltam a titkára. A dunántúli belgyógyászok vándorgyűléseit évente rendeztük. Jónéhány esetben sikerült érmet is kiadnunk. Természetesen a pécsin is, de a győrin, esztergomin, zalaegerszegin is, így a vándorgyűlési érmeiknek egy szép sorozata alakult ki.

A Hámori professzor egy különleges aggregény típus volt. Kétszer is megnősült, de egyik házassága

sem volt hosszú életű. A klinikán lakott. Volt egy szobája és hozzá egy fürdőszobája. Nem ivott, nem öltözködött, így nagy fejtörést okozott, ha valamivel meg szeretnénk volna lepni. A professzori kinevezésének kerek évfordulója alkalmából is erősen gondolkodtunk, hogy mit is adjunk neki ajándékba. Az én ötletem volt, hogy talán egy róla készült éremnek örülne. Azt tudni kell, hogy Hámori professzor Szegedről került Pécsre. A szegedi lakását megtartotta. Akkor már ismertem Tóth Sándort, a neves szegedi szobrászt, akit aztán megbíztunk az érem elkészítésével. Manapság általában fényképről mintáznak a szobrászok, Ő azonban élőben mintázta meg Hámori professzort. Amikor professzor úr hazautazott Szegedre, mindig ellátogatott a szobrászhoz és modellt ült. Így készülhetett el egy igen szép testes érem. A személyi érmek esetében a hátlap szolgál arra, hogy az illető személy tevékenységéről, tudományos területéről információt adjon. Mivel Hámori professzor elsősorban a nephrológiát művelte, én találtam ki, hogy a két vese anatómiai ábrázolása kerüljön a neki szánt éremre. Az átadó ünnepségen egy tanteremben gyűltünk össze. Volt egy tudományos ülés, majd átadtuk az érmet. A dolog érdekessége, hogy a klinikán bárki rendelhetett az éremből és az ünnepség után ők is megkapták azokat. Az ülés után sorban jöttem hozzám, hogy de hiszen ez az ábrázolás nem is hasonlít a professzor úrra. Kicsit bántott a dolog, és amikor már mindenki elment, bekopogtam a professzor úrhoz hogy megkérdezzem a véleményét az ünnepségről. Elmondtam, hogy a többieknek nem nagyon tetszett az érem. „Nyugodj meg édes fiam, ha meghalok, akkor már biztosan ilyen leszek” – válaszolta Hámori professzor úr. Egyébként tényleg örült neki, szerette és kitette a szobájába.

A könyvtárunk alapításának 75 éves évfordulójára Főorvos Úr javaslatára csináltattam az emlékérmünket.

Igen emlékszem és nagyon szép lett az az érem. Meg szeretném kérdezni, hogy hogyan került a budapesti művészhez a megrendelés.

Blaskó János a Képzőművészeti Egyetem Könyvtára igazgatójának, Majkó Katalinnak a férje. Majkó Katalint jól ismertem, így tőle kértem segítséget az emlékérem elkészítéséhez.

Az előbb említette, hogy 700 darab éremből áll a gyűjteménye. Van-e közülük kedvence?

Nehéz válaszolni. Lehet kedvenc egy érem úgy, hogy művészileg nagyon karakteres és szép éremről van szó és lehet úgyis kedvenc, hogy kit, vagy mit ábrázol. Kedvencem például a Hámori érem, mivel annak a létrejötté körül én bábáskodtam, vagy kedvencem pl. az a vert érem, amelyet az egyik Pécsen rendezett belgyógyászati vándorgyűlés tiszteletére csináltattam. A Mária-Terézia féle pécsi nagy címert szerettem volna rátetetni az egyik oldalára, de azt a védettsége miatt csak a városvezetés engedélyével szabad használni. Polgármesteri engedélyt kaptam a címer használatára. Mi legyen a másik oldalán? Eszembe jutott, hogy volt a városnak egy nagyon kedvelt, híres orvosa, Hölbling Miksa, aki nagy magyar is volt. Hölbling Miksa „*Baranya megyének orvosi helyirata*” címmel könyvet írt 1845-ben, amelyben üdvözölte a MOTT orvosait és természetvizsgálóit. Ő került hát az érem másik oldalára. A vert érem anyagát tekintve lehet ezüst is és bronz is. Az ezüst persze jóval költségesebb. Höblinget ábrázoló érmek mindkét fajta fémből készültek.

Beszélgessünk egy kicsit a fotózásról. Egyszer mesélte nekem, hogy az ösztöndíjából spórolt össze annyi pénzt, hogy fényképezőgépet vásárolhasson magának.

1959-ben Lajos Laci barátommal beléptünk a Mecseki Fotó Klubba. Nagyon szeretnénk fényképezni, de persze szó sem volt arról, hogy művészek leszünk. Millió elfoglaltságom volt mindig is, valamint megfelelő felszerelésem sem volt soha, így amatőr maradtam. A Lacinak volt kiváló

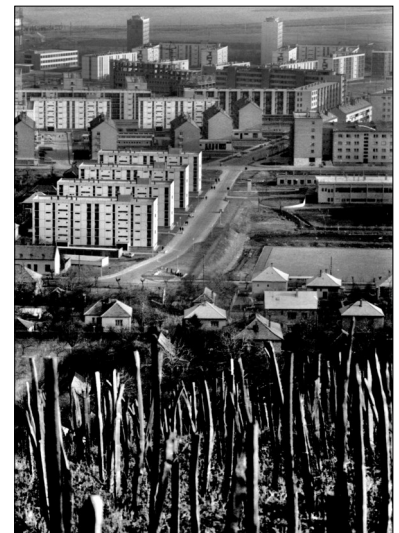
masinája – az Amerikában élő bátyjától kapta – és persze érzéke is hozzá. Elismert fotóművész lett belőle. Sok díjat nyert külföldön is és Magyarországon is. Megkapta Pécs város Művészeti Díját is. 1975-ben lehetett az általa szervezett A Nő '75 című nemzetközi fotókiállítás. Ő szervezte meg a Mecseki Fotóklubon belül a Fókusz Csoportot, amelyben nagyon neves fotóművészek voltak. Rajta kívül mindenki él még. A teljesség igénye nélkül említek meg közülük néhány nevet: Harnóczy Örs, Kálmándy Pap Ferenc, Marschalkó Péter.

Mindig volt fényképezőgépem, sőt, amikor divatba jött a digitális fotózás, azt is úztam és üzöm ma is. Jelenleg egy kicsi Canon gépem van. Nem tud túl sok mindent, de az én igényeimet kielégíti.

*Tér és formák, 1968**

A Mecseki Fotóklubos múltam mostanában újból szóba került. 2016. november 17-én a PTE Egyetemi Levéltár szervezte meg a XIII. levéltári konferenciát, melynek témája az 1956-os pécsi események voltak. Oda is meghívtak engem előadást tartani az 1956-os Mór-kollegista emlékeimről. Ott említettem meg, hogy az ösztöndíjamból félrerakott pénzből vásároltam meg az első fényképezőképetem és megemlítettem a Mecseki Fotóklub tagságomat. Az Egyetemi Levéltár fotósa Ruprech Judit, aki jelenleg Mecseki Fotóklub alelnöke is rögtön felfigyelt erre. Az 1957-ben alapított Mecseki Fotóklub az idén ünnepli 60 éves jubileumát. Ebből az alkalomból Pécs fotóesszenciája 1957–2017 című fotókiállítást rendezett a Cella Septichora Látogatóközpontban 2017. január 20-tól. Ehhez volt szükség fényképekre a múltból. Próbáltam megkeresni az általam akkor készített fotókat. A kérés az volt, hogy lehetőleg minél nagyobb legyen az a fotó, hogy tudjanak készíteni róla reprodukciót. Csodácsodája megtaláltam két, 1968-ban készült fekete-fehér fotómnak a 24x36 mm-es, negatívjait. Digitális technikával, gyönyörű pozitív papírképet készítettek róluk és kiállításra kerültek. A kiállításról Aknai Tamás írt kritikát. Legnagyobb örömömre a két kiállított képem közül az egyiket megakadt a szeme és külön említést tett róla.

*Új lakótelep, 1968**

Köszönöm szépen a beszélgetést. Van-e valami, amit nem említettünk, amiről szeretne még beszélni?

Igen! Még annyit tennék hozzá, hogy azt hiszem tisztességes orvos voltam, igyekeztem mindig a betegek érdekét szolgálni. Szeretném Hámori professzort idézni „Édes fiam, a jó orvost a rossz orvostól az különbözteti meg, hogy a jó orvos kevesebbszer téved”. Hát én remélem, hogy kevesebbszer tévedtem, nem okoztam beteg halálát.

Úgy a szakmában, mint a kedvtelésemben – éremgyűjtés, orvostörténet, fotózás – a feleségem – Dr. Etter Magdolna – mindig nagy segítségemre volt és mindig támogató, annak ellenére, hogy neki is nagyon nehéz szakmája volt. Nyugdíjazása előtt a Megyei Bíróság Polgári Ügyszaka tanácsvezető bírója volt.

** Mindkét fotót Ruprech Judit a Mecseki Fotóklub alelnöke engedélyével közöljük!*

Balogh Márta

Szent Borbála Kórház Orvosi Könyvtára, Tatbánya

E-mail: balogh.marta@tatabanyakorhaz.hu

Az én szakmaiságom úgy alakult, hogy mindig a gombra varrtam a kabátot. Könyvtárkezelőként kezdtem és a beosztásomhoz szükséges diplomát az ELTE Tanárképző Főiskoláján szereztem, az 1995-ben elsőként induló könyvtár-informatika levelező szakon. 2009-től intézem a kórház sajtóügyeit, külső-belső kommunikációját, akkori főnököm megbízására, aki szerint „aki tud olvasni az írni is”. És a szükséges „papírt” a NYME KTK (Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar) egészségügyi szóvivő és kommunikációs tanácsadó szakon szereztem, Budapesti helyszínnel. Kiadványszerkesztés- és prezentációkészítési ismereteimet a kulturális területen dolgozó szakembereknek szervezett tanfolyamon bővítettem.

Szántai Lászlóné
(1945-2017)

Emlékezés Szántai Lászlóné Erzsikére:

Jó néhány év szakmai tapasztalata és a könyvtárkezelői tanfolyamok elvégzése után az Uzsoki Utcai Kórház Orvosi Könyvtárába kerültem, ahol Szántai Lászlóné Erzsike volt a könyvtárvezető, így ő lett a főnököm, és ez így is maradt még oly' hosszú ideig. Kezdetben sokat nevettünk, megosztottuk egymással az élményeinket, így rácsodálkozhattam mennyire tele van élettel! Persze, közben kiépítettünk egy minden igényt kielégítő és teljesen korszerű tudományos könyvtárat. Erzsike mindig képes volt a főnökeinket meggyőzni arról, hogy miért érdemes a lehető legteljesebb mértékben bővíteni az állományt, és ezzel párhuzamosan a szolgáltatások színvonalát is sikerült magas szintre fejlesztenünk. A Kórház orvosai tudták, hogy valóban érdemes felkeresniük a könyvtárunkat, és őhöz bármikor fordulhatnak információkért.

A könyvtár fejlesztési folyamatának eredménye volt az is, hogy rengeteg mindent tanulhattam tőle. A szakmai tudása és az alázata mindig is ámulatba ejtett. Ezért a legnagyobb részt neki köszönhetem, hogy önbizalomhiányos kis fiúcskából elégedett és büszke, főiskolai diplomás könyvtáros lehettem, hajsza híján kitűnő eredménnyel. És ez kellett ahhoz, hogy végül a helyét is átvehessem.

Fájdalmas elvesztése most végtelen nagy szomorúságot jelent, szép emlékét megőrzöm, örökre!

Molnár Lajos, könyvtáros
Uzsoki Utcai Kórház Orvosi Könyvtára

Dr. Jantsits Gabriella (1922-2017)

„Meghalt! – szinte dörren a hír,
Hozza ujság vagy telefon,
Úgy jön, mint egy puskalövés,
Élesen, kurtán, szárazon.
Meghalt! – mindennap jön a hír
S egyre több barát esik el
A nagy csapatból, amelyet
valaki folyton tizedel.”

2007-ben a Semmelweis Egyetem kiadványában Salacz György köszöntötte az akkor 85 éves Dr. Jantsits Gabriellát. Szabó Lőrinc Mindennap valaki című versének sorait ennek a köszöntőnek néhány mondatával szeretnénk kiegészíteni, hogy méltóképpen búcsúzhassunk el kollégánktól.

A Sophianum Leánygimnáziumi érettségi után következő egyetemi évek alatt magyar történelmet és irodalmat, valamint művészettörténetet hallgatott. A kitelepítés megpróbáltatásai, majd a Péterfy Sándor utcai Kórház kórbonctani osztályán töltött évek után 1959-ben mégis bölcsész doktorátust szerzett. 1962-től az Országos Orvostudományi Könyvtár munkatársa lett, ahol oktatói tevékenységet is folytatott. Az orvosi könyvtárosok szaktanfolyamán a tájékoztatással kapcsolatos ismereteket osztotta meg a hallgatókkal.

1979-ben nyugdíjas könyvtárosként került az akkorra már jelentős múlttal és állománnyal rendelkező II. sz. Szemklinika könyvtárába. (A könyvtárat Schulek Vilmos (1843-1905) alapította és folyamatos fejlesztésében Grósz Emilnek (1865-1941) vannak elvülhetetlen érdemei.) Klinikai könyvtárosi tevékenységéből most csupán a könyv- és illusztráció-történeti kiállítások szervezését, valamint a klinika emlékszobájának kialakításában nyújtott segítségét szeretnénk kiemelni. Az ő értő közreműködése nélkül nem készülhetett volna el a klinika emlékszobája.

1987-ben sikerrel védte meg az „Orvosi illusztrációk magyar könyvekben” című kandidátusi értekezését, melynek egyik opponense az akkor még orvos-történész (később miniszterelnök) dr. Antall József (1932-1993) volt. Számos közleménye jelent meg, melyekről az Országos Széchényi Könyvtár katalógusából, a MOB-ból és a MATARKA című adatbázisból is tájékozódhatunk.

Közvetlen kollégái és a II. sz. Szemklinika munkatársai a hányatott sorsa ellenére – egy sohasem panaszkodó, szerény, nagy tudású, széles műveltségű munkatársként emlegetik, aki feladatait precizitással, szívvel-lélekkel, értő gonddal végezte.

Kedves könyvtáros kollégánk, nyugodj békében!

A folyóirat célja:

Az Orvosi Könyvtárak folyóirat célja aktuális orvosi könyvtárosi, könyvtárszakmai és egészségügyi témájú információk közzétele. Ezen belül megjelentet eredeti és összefoglaló közleményeket, beszámolókat, híradást ad szakmai képzési lehetőségekről, úti jelentéseket, MOKSZ tagkönyvtárakat érintő híreket közöl, valamint az orvos és könyvtáros szakma képző intézményeinek hallgatói számára publikálási lehetőséget biztosít, közli a hallgatók írásait, illetve azok kivonatát. A kéziratok elbírálásának, illetve elfogadásának joga a szerkesztőségnek illeti. Az eredeti közlemények elbírálása peer-review rendszerben történik.

Kéziratok beküldése:

A kéziratokat a szerkesztőség a gracza.tunde@lib.pte.hu e-mail címen fogadja. Az eredeti közlemények Orvosi Könyvtárakban való publikálásának feltétele, hogy a cikk korábban még nem jelent meg és az Orvosi Könyvtárakhoz való benyújtással egy időben máshova még nem került beadásra, valamint a kézirat benyújtását valamennyi szerző jóváhagyta és a közlemény a Helsinki deklaráció (1975, revízió 2008) előírásainak megfelel.

Az eredeti közlemények szerkezete:

A címlapon magyar és angol nyelvű cím, szerző(k) neve és munkahelye(i) (a szerző neve mellett felső indexszel jelölve); magyar és angol nyelvű összefoglaló max. 80-80 szó terjedelemben, megfogalmazásában a közlemény lényegét megragadó és annak szerkezetét követő; magyar és angol nyelvű kulcsszavak (max. 4-4); rövidítések jegyzéke (angol nyelvű rövidítések lehetőség szerinti lefordításával); szöveg (bevezetés, cél, módszer, eredmények, discussio/megbeszélés); irodalomjegyzék (Vancouver stílus); táblázatok, ábrák; táblázatok és ábrák jegyzéke; levelező szerző elérhetősége.

A Szerkesztőség címe: 7624 Pécs, Szigeti út 12.

A megjelent közlemények tartalmáért a szerzők felelnek.

For the content of the articles the authors are responsible.

Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének
negyedévenként megjelenő hivatalos lapja

ISSN 2061-036X (nyomtatott)

ISSN 2061-0378 (online)

Honlap: <http://moks.org>

Facebook: <https://www.facebook.com/orvosikvtarak>

Kiadja: A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége

1125 Budapest, Diós árok 3.

Tel: +36 1 354-5369

Lapigazgató:

Dr. Palotai Mária, PhD – MOKSZ elnök

E-mail: palotai.maria@aeek.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Gracza Tünde

E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu

Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes

E-mail: tolgyag@bmkk.eu

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella

E-mail: prg1971.05.29@gmail.com

Szerkesztőség címe:

7624 Pécs, Szigeti út 12.

E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu

Adószám: 18230082-1-42

Nyomtatásban megjelenik 50 példányban

DOI: 10.18424/OK.2017.3

